

TRANSILVANIA

An. LIII. Ianuarie 1922. Nr. I.

CUPRINSUL:

	Pagina
<i>N. Iorga</i> : Un autor dramatic necunoscut	1
<i>I. U. Soricu</i> : Furtuna (poezie)	5
<i>I. Boroș</i> : Revoluția lui Horia și comitatul Caraș	8
<i>Volbură Poiană</i> : Clipe de seară (poezie)	14
<i>Ioan C. Băcilă</i> : Portretele lui Horia, Cloșca și Crișan	15
<i>Ioan Georgescu</i> : Gustave Flaubert (1821—1880)	63
<i>Volbură Poiană</i> : Ursita ei (poezie)	65
<i>I. G.</i> : Alexandru Petőfi (1823—1849)	66
<i>Ax. Banciu</i> : Inima mea (poezie după A. Petőfi)	68
<i>Ioan Georgeseu</i> : Tradiții și legende: «Bumbul Călugărului, Descoperirea minelor de aramă din Ciuc-Sândominic	71
* * * Cântecul lui Budac	72
<i>Victor Lazăr</i> : Școala	73
<i>Cronică</i>	79
<i>Cărți românești</i>	82
<i>Cărți străine</i>	91
<i>Reviste românești</i>	93
<i>Reviste străine</i>	94
<i>Dela «Asociațiune»</i>	95
<i>Bibliografie</i>	96
<i>Errata</i>	97
<i>Dela Loteria «Asociațiunii»</i> : Lista câștigurilor	98
<i>Anunțuri</i>	101

Director: A. Bârseanu. ✂ Redactor-șef: I. Georgescu.
Redacția și Admin.: „Asociațiunea”, Sibiu, str. Șaguna 6.

Prețul 10 Lei.

Depozit general pentru vechiul regat, Basarabia și Bucovina *Librăria Pavel Suru*, București, Calea Victoriei 85 unde se află de vânzare toate publicațiile «Asociațiunei».

Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român

Intemeiată la 1861.

Prezident de onoare: M. SA REGELE FERDINAND.

Prezident activ :

Andrieu Bârseanu,
membru al „Academiei Române“.

Vice-prezident :

Dr. Vasile Suceiu,
mitropolit de Alba-Iulia și Făgăraș.

Membrii comitetului central:

Ioan Agârbiceanu, publicist,
membru coresp. al «Acad.
Române».

Dr. Nicolae Bălan, mitropolitul
Rom. ort. din Transilvania.

Dr. Victor Bârlea, director de
liceu.

Dr. Ilie Beu, medic.

Dr. Iosif Blaga, dir. de liceu.

Ioan baron Boeriu, general în
pens.

Dr. Vasile Bologa, dir. de liceu.

Dr. Lucian Borcia, avocat.

Dr. Ioan Bunea, dir. de liceu.

Partenie Cosma, dir. de bancă.

Dr. Elle Dăianu, protopop.

Dr. Nic. Drăgan, prof. univers.

Octav. Goga, membru al «Acad.
Române».

Dr. Ioan Lupaș, prof. univ.,
membru al «Acad. Rom».

Iuliu Marțian, dir. de bancă.

Dr. George Moga, gen.-medic.

Ioan Moța, publicist.

Ioan F. Negruțiu, dir. șc. norm.

Dr. Zenovie Păclișanu, in-
spector general, membru co-
resp. al «Acad. Române».

Aurel Popescu, comerciant.

G. Poponea, cond. tip. arhid.

Dr. George Preda, medic.

Dr. Octavian Rusu, avocat.

Trândafir Scorobețiu, prof.

Dr. V. Stan, dir. de șc. norm.

Gavril Todica, contabil.

Nicolae Togan, protopop.

Ioan Vătășan, dir., «Albina».

Fondată la 1868. „Revista Transilvania“ Fondată la 1868.

Director: Andreiu Bârseanu. Redactor-șef: Ioan Georgescu.

Colaboratori:

I. Agârbiceanu, A. P. Arbore, M. Baiulescu, A. Banciu, N. Bănescu, I. A. Bassarabescu, I. Bianu, L. Blaga, G. B. Duică, V. Bogrea, Dr. L. Borcia, Dr. Al. Borza, Al. Busuioceanu, Al. Ciura, A. Cotruș, Dr. E. Dăianu, Dr. N. Drăgan, R. Dragnea, V. Eftimiu, V. Ghidlonescu, Oct. Goga, I. Gorun, C. Hodoș, E. P. H. Longin, N. Iorga, Al. și I. I. Lăpedatu, V. Lazar, Dr. I. Lupaș, A. Lupeanu-Melin, I. Maniu, Colonel I. Manolescu, S. Dr. Mateiu, S. Mehedinți, Dr. V. Meruțiu, C. Moisil, Tr. Moșoiu, D. Nanu, Dr. D. Negru, V. Păcală, T. V. Păcățianu, Dr. Z. Păclișanu, V. Pârvanu, D. D. Patrașcanu, Dr. Paul, C. Pavelescu, H. și N. P. Petrescu, E. Pitiș, A. Pop, Dr. I. P.-Voitești, Dr. P. Poruțiu, Dr. G. Preda, Dr. O. Prie, Dr. S. Pușcariu, Dr. P. Roșca, St. Roșianu, I. U. Soricu, V. Stanciu, M. Ștefănescu, V. Stroiescu, G. Todica, N. Togan, D. Tomescu, G. Vâlsan.

TRANSILVANIA

Anul LIII.

Ianuarie 1922.

Nr. 1.

Un autor dramatic necunoscut.

— Încă o comedie a lui. —

E câțva timp de când la sfârșitul unui memoriu la Academia Română, semnalam opera dramatică, total necunoscută astăzi, a unui actor bucureștean, Ioan Dimitrescu, care a scris și un roman istoric, foarte prost, dar ale cărui comedii în gen popular «Badea Dăfereul?»¹ sau «Voiu să fiu actor la Iași» (1849) și «O toaletă neisprăvită sau obrăznicia slugilor» (1852) meritau tot interesul, și pentru că prindeau bine tipuri contemporane și pentru că întrebunțau o limbă de un mare adevăr și de o bogăție extraordinară.

De atunci am mai găsit două lucrări ale lui: una, înfățișând o intrigă de săt, cu plan de călătorie și cu o răsbunare prin dare de foc, se deosebește prin același dialog de o rară vioiciune și de o noutate care ar face fericirea unui autor de dicționar; cealaltă, o piesă de ocazie, se mulțamea să prezinte starea spiritelor la sate după izbucnirea revoluției muntene dela 1848.

Voiu vorbi poate altă dată, tot aci, de aceste producții cu totul originale, care, dacă s'ar retipări afară de cea din urmă, cu o tendință specială, ar fi bine să se introducă în repertoriul trupelor de diletanți ardeleni, despre care în ultimele timpuri se vorbește așa de puțin.

Iată însă că într'o cărticică a cărui frontispiciu lipsește, așa încât nu găsesc numele autorului, dar pe a doua foaie se dă titlul de «Logofătul Satului», regăsesc toate caracterele teatrului acestuia al lui I. Dimitrescu, așa încât n'aș sta pe gânduri să-i

¹ Alte note despre cultura și viața socială românească sub vechiul regim, în «Analele Academiei Române», XXXIX, pg. 32—34.

atribui lucrarea». ¹ Și fiindcă într'însa e vorbă, într'un chip mai mult sau mai puțin serios și de ardeleni, iată un resumat cu extrase caracteristice, din această comedie.

Mușat și Stanciu, țerani deschid actul întâiu.

Stanciu: Ia mai stăi, măi Mușate, să ne mai odihnim nițel; pune fedeleșul jos...

Mușat: Apoi bine, mă nea Stanciule, când o să ajungem acolo?

Stanciu: Când o vrea Dumnezeu.

Mușat: Vezcă ne apucă noaptea. Au trudit la secere, au făcut clăi și «picioare», mai au ceva «loçulețe», la «arândaș», cu care, fără bunătatea de logofăt al satului n'ar putea trăi. «Nici de loc». Mușat a și fost bătut de Zoe în ziua când «i-s'a prăpădit nemincinos două chilișoare de grâu. «Părcălabul sau isprămnicele, apare apoi ș'el», — părcălab la sat, isprămnicele la arândaș, de lăcomie: Ba a învățat și ceva grecește, adecă, după socotința alor doi țărani «s'a ismenit»... Mușat și Stanciu-i vorbesc de gândul ce au de a scoate pe arândaș, dar boierul e departe în «Bucureștii noi» și Oprea sfătuește să se întrebuițeze tăcerea logofătului Sandu. Acesta are o «logofeteasă fată de boier» și el însuși a crescut la curtea boierului, învățând carte. Cunoaște bine capitala.

Stanciu: O fi nevoie mare acolo!

Oprea: Ehe! Dar să vedeți voi pe niște domnișori d'ăia d'acolo gătiți, gătiți și împodobiiți... Tii! Ce e moș popa al nostru dela Lapedea! Chiar pare că-s păpuși... Și unde merg să șed tot cu capetele pă sus, așa...

Mușat: Elei! Nu i-o fi durând junghetura.

Stanciu: Asta mă mir și eu!

Oprea: Aș, ei o țin tot una și, când vor să se uite în lături, nu se întorc așa ca noi.

Stanciu: Dar cum, Doamne iartă-mă?

Oprea: Uite-așa, cu tot trupul, din creștet până în tălpile picerelor...

Mușat: Al bagseamă răturile lor nu se 'nvărtesc așa ca ale noastre?

Oprea: Ba da, fodolie, mă! Ce te socotești?

¹ Biblioteca «Academiei Române» n'o posedă.

Muşat: Bine, fodolie ca fodolie; dar apoi cum nu i-o fi durând răturile?... Or fi având ei vr'un meşteşug poate?

Oprea: Ba-i fodolie goală, mă!

Când acum, conversația nu se mai poartă între țărani, ci între arândaș și logofăt, «om suptire», ori între acesta și «soția» lui, fata de boier, nu mai e pe departe aceeași naturaletă: Scriitorul e în altă lume, pe care n'o cunoaște și n'o poate interpretă. E un stupid limbaj prețios, în care nu se mai recunosc însușirile credinciosului înfățișător al vieții de sat. Când mama lui Alecu Logofătul apare actul se schimbă:

Maria: Aolio, coconeii maichii, adică brebeneii maichii. Bre, bre bre! Ce drăgăstoși sunt, Doamne... Da ce lucrăți voi aici, copiii mei?... ce v'am mai căutat!... Am fost pe l'alde Mușat, pe l'alde Stanciu, am fost, vezi dumniata, tocmai în capul satului, la aria lui moș Irimia... Da pe unde n'am fost? Și colo nu-i, colo nu-i»...

Convorbirea lui Oprea cu Grecul aduce înainte datinele vechiului lucru țărănesc la moșia boierului: «zice că la claca trecută le-ai făgăduit trei vedre de vin și una de rachiu»... Boierul proprietar se ivește acum, cu sameșul administrator: nu cunoaște moșia, care a fost a nepoatei însăși fată de boier care a fugit cu Alecu; el veniă pe-acolo când «altă dată, tot treceă la Brașov». Sameșul, lăudând pe Logofăt, pare a convinge pe boier că prezența lui pe moșia uitată ar fi un bun prilej pentru căsătoria nepoatei.

Acum o scenă de horă. «Se ridică o cortină din fund și acolo un han de țară, în mijlocul curții horă de flăcăi și fete, pe de margini lăiți pe care șed sătenii cei bătrâni, doi cimpoieri cântă cu cimpoaele, după câteva minute hora se sparge și două oale cu vin umblă din mână în mână». E ziua cununiei. Sătenii joacă «o rață»: «Cântați rața ici, rața coleă»:

Rața ici, rața coleă
Rața paște papura
Și rățoiu
Usturoiu.

Rața ici, rața coleă,
Rața iese din vizdeiu
Cu bobocii
Mititei.

Rața ici, rața coleă,
Rața iese din pădure,
Cu bobocii
De fiertură.

Rața izi, rața coleă
Rața iese din tufani
Cu bobocii
Dolofani.

Rața ici, rața colea,
Rața trece Dunărea
Cu bobocii
După ea.

Tralala la, ramta-ta ta
Trala, ta ramta tata
Ramta ta
Tralala.

«Hăituri de surugii se aud afară: e ispravnicul cu dorobanții și unchiul fetei de boer fugite. El iartă pe cea greșită și întinde mâna cuscrei țărane, «lele Marie», spre uimirea satului. Lăutari de scaune, veniți din Comarnic, cântă. Jocul va ține trei zile și trei nopți.

În al doilea act, Alecu Logofătul face planuri de colaborare cu sătenii, criticând pe proprietarii cari «se închid prin orașe unde se îndeletnicesc la felurimi de petreceri» și aceasta o spune și în versuri mediocre. Dar socrul îl cere la București, unde i-a gătit un rang. Pe când Grecul pregătește o intrigă de gelosie între cei de curând luați, sătenii cari cosesc pentru ei acuma își schimbă impresiile despre noua vreme ce s'a deschis pentru ei, când proprietara «șade dă vorbă cu rumâncele» pă prispă afară: «Mândrică chiar par'că-i o rândunică». Numai «lele Maria» s'a fudulit amintindu-și de bielșugul din vremea soțului cu «scurteică d'alea îmblânitele și o fermenea numai găitan având herghelii, cirezi de vaci, turme de oi».

Dar iată o nouă păstoriță, fugară din Ardeal, unde a fost... fată de bancher Paulina. O întâmpină «dada», care e acum «sulemenită, cu roche cu turnel și cu coada făcută în creștet»: truda ei de a corespunde noii situație e hazliu înfățișată. Sătenii însă găsesc că «a dat pârjolul în cotoroanță» de când nu-i lasă a-i zice nici «dadă» nici «lele».

Mergând la schituleț cei doi tineri aud păstorița cântând din fluer. I s'a spus Zoi că e femeia la care ține soțul ei. Grecul o întărește în aceasta părere. În acest timp ni se prezintă o scenă de vânătoare. Oprea a luat-o la fugă înaintea mistreților: «Sabia, pușca, nădejdea fuga, — povestea vorbeii».

Întors Alecu află supărarea Zoi: Sătenii intervin din nou într'un nou dialog: «Trebuie să fie vr'o namesnle la mijloc». Cel bănuit pe nedrept vrea să se omoare, și intriga se descopere.

Oprea vine cântând:

«Frunză verde, frunzuliță,
Aolică puiculiță,
De unde vii, neiculiță?
Că ești udă pe rochiță
De apă și de humiță?»

Ori ai trecut Praova,
Singurică turtură?
Ori în brațele cuivă?
Aolică, fa, fa, fa!
Spune, găcit-ăm au ba».

Din greșală el ucide pe grec. Și atunci bancherul află pe Paulina, în acelaș moment cu ofițerul de dragul căruia fugise. Lăutarii din Câmpina, aduși de ceauș Nedelcu, vor cânta la încă o nuntă.

Naivă înjghebare? De sigur! Și proaste discursuri sentimentale de oraș. Dar iată și din această piesă de pe la 1850 — este o notiță manuscrisă dela 1852 — se vede că «țărănismul» literar eră mai vechiu de cum se crede. *N. Iorga.*

Furtuna.

— După o legendă nordică. —

*In vălul rece-al nopței e țărmu 'mbrododit
Și-acolo 'n largul mării furtuna s'a pornit.
Și trăsnetele-adâncul țăriilor străpung,
Iar cerul și pământul răsbubue prelung,
Și răsvrătit noianul spre maluri își trimite
Armadele de valuri de vifor biciuite.
Și ele vin, mănate de furia nebună
In crâncene vârtejuri se sparg și se adună,
Se răsucesc în suluri, se 'ntind în cercuri mari
Și-amenință să 'nghiță sătucul de pescari.
Cu sufletul de groaza peirei înnoptat
Acolo sus pescarii pe mal s'au adunat
Și, cum priveau spre largul ce clocotea nebun,
Au auzit de-odată un bubuit de tun
Și altul, apoi altul. Ei ochii și-l ascut
Și strigătul de-alarmă văzduhul l-a umplut.
Căci au zărit în noaptea de fulgere 'nroșită
Zbătându-se 'ntre valuri ca lebeda rănită
Și năzuind în luptă cu moartea cătră mal
Corabia izbită de vânt din val în val.
Acolo-și văd peirea sărmanii călători
Impinși înspre genune și aruncați în nori,
Și li s'a stins acuma nădejdea de scăpare,
• Căci nu mai au putere să facă vre-o sforțare.*

— Să alergăm acolo! pescarii prind să strige
Și luntrea de salvare desleagă din cârlige

Și cei mai bravi dintr'înșii în mână prind lopata
Și să s'arunce 'n largul spumegător sunt gata.
Dar unde este Harro, luntrașul ne'nfricat
Ce știe să se lupte cu valu'nfuriat.
Și care pe furtuna și vremea cea mai rea
Tovarășilor știe curajul să li-l dea?
L-a apucat în satul vecin a nopții groază
Și sigur că nu doarme, ci Harro priveghiază
Căci poate depe valuri vre-un glas de călător
Cuprins de spaima morții va cere ajutor.
Și, până când să vie, corabia se'neacă
Iși fac voinicii cruce și fără Harro pleacă.
Depart, mai departe în urmă, șarmul lasă
Se 'nalță, se afundă în marea furioasă.
Un val o 'nvăluște, dar iese la iveală
Și luntrea îndrăsneață nainte dă năvală
Eroică prin munții de apă a pătruns
Și iat-o că la locul de groază a ajuns.
De-acuma călătorii salvași sunt din năpaste:
Corabia izbită la proră și în coaste
S'apleacă 'ncet de apa ce'ncepe s'o pătrundă
Și lin, ca și sicriul în groapă, se cufundă.
Iar naufragiații de spaimă înghețași
In luntrea cea vitează acuma-s așezași
Doar unul, unul singur de groază abătut
Rămase-acolo 'n valuri, că 'n luntre n'a 'ncăput
Și 'mbrășișind catargul corăbiei zdrobite
Vedeà din clipă 'n clipă cum valul îl înghite
In vreme ce cu ochii în lacrimi se uită,
Cu-ai săt tovarăși luntrea spre șarm cum naintă.

Dar, când au pus luntrașii piciorul pe uscat
Găsitu-l-au acolo pe Harro îngrijorat
Și cele dintâi vorbe ce dânsul le-a rostii
Au fost: «Tovarăși spuneși pe toți i-ași mântuit?»
— Pe toți. Doar unul singur în luntre n'avu loc,
Așa a vrut pe semne hainul de noroc
Că, sprijinit de vârful zdrobitului catarg,
El moartea și-o așteoptă acum acolo 'n larg.

— Așă? Atunci acolo noi nu-l putem lăsa
Vom merge să-l aducem!

— Dar nu vom mai putea
Căci luntrea ni-e slăbită acum la'ncheeturi
Și vântul suflă moartea pe zeci de mii de guri
Și par'că mai grozavă se'nclinge vijelia.
— Să mergem dragi tovarăși! Ne chiamă datoria!
Hai, cine îndrăznește să vie-acum cu mine?
Nici unul? Plec dar singur. Voesc să mor mai bine
Decât să știu că'n valuri o vieață s'a pierdut
Iar noi ca să-i dăm mână de ajutor n'am vrut!

Și Harro potrivește lopețile pe val
Dar ce duios suspină măicuță-sa pe mal:
— Văi, Harro, nu te duce, copilul mamei drag,
Și tată-tău, știi bine, muri pe mări pribeag
Și Uve, al tău frate în larg de mări pornit
Nesăturata mare de sigur l'a'nghițit
Și sufletul de jale acuma plânge'n mine,
Că tot aștept și Uve de nicăiri nu vine.
Cu câtă duioșie la sânu-mi l-am crescut,
Copilul mamei dulce, și-acuma l-am pierdut!..
Și vrei să te'nneci și tu în marea'nfuriată,
Ca dulcele tău frate, ca scumpul vostru tată?
Ascultă, dragul mamei, ascultă, nu plecă!
Ce-ar face măicuțița, când nu te-ar mai avea?
— Ci nu va fi nimica, voinicul îi răspunde.
De voi muri ca tata și frate-meu în unde
Ne-om întâlni acolo, în ceruri sus toți trei,
Și-abiă vei veni și tu mai repede la ei!
— Te duci, și nu ți-e milă de maică ta, de mine?
— Dar cel ținut de moarte în ghiarele haine,
Nu crezi că are și el o mamă ce'l așteaptă
Și rugătoare'n cale-i trudiții ochi și'ndreaptă?

A zis. Și'n mâni voinice lopețile prinzând,
Porni în largul mării mânat de-un singur gând:
Să'l scape pe străinul rămas acolo'n larg
Cu groaza morți'n suflet cu mâna pe catarg.

*Și valuri după valuri loveau tumultuoase
In luntrea cumpănită de brațete vâjnoase
Și fulgerile nopții, izbind năpraznic marea,
Spre țința lui dorită îi luminau cărarea
Și-l răsturnă furtuna, dar nu-l opriră 'n cale
Nici marea cu pătutul de valuri ale sale
Nici norii cari în noapte lumina i-au ascuns,
Catargul este-acolo și Harro a ajuns!*

*El smulge dintre valuri pe bietul căldător
In șubreda lui luntre l-așază binișor
Cu focul bucuriei în inima vitează
Spre țarm unde-l așteaptă pescari 'naintea.
Se luminează de ziuă și ei acolo stau
Cutremurați în suflet pe Harro-l așteptau.
Și-acum veniă! Un strigăt ca un ferbinte val
Porni de sus de-acolo. S'apropiă de mal
Dar pân' a nu ojunge uscătul cu piciorul,
Se ridică în luntre în sus învingătorul
Și mâinile drept tulnic la gură și le duse
Și'n strigătul ce dete tot sufletul ș'l puse,
Că răsună văzduhul de glasu-i de aramă:
— E Uve frățiorul! E Uve-al nostru, mamă!...*

I. U. Soricu.

Revoluția lui Horia și comitatul Caraș.

Revoluția lui Horia se începuse în comitatul Zarandului atunci, când țărani români conduși de căpitanul *Crișan*, la 2 Noemvrie 1784 se aruncară asupra curților domnilor nobili din Criștor, devastându-le și nimicindu-le.

Revoluția aceasta cu iuteală surprinzătoare s'a lătit mai departe, și a trecut în comitatele *Hunedoara* și *Arad* mărghiașe cu comitatul *Caraș*, așa că deja la 4 Noemvrie o ceată de țărani români veniți din Zarand au prefăcut în cenușă castelul baronului *Anton Jósika* din Branișca, — iară la 7 Noemvrie țărani ardeleni uniți cu cei din comitatul Arad unde deja spre sfârșitul lunei lui Iulie 1784 se începuseră tulburările, în frunte cu *Ursu Ribița*, au distrus castelul din *Șoborșin* al

vice-comitelui de Arad *Andrieu Forrai*, — și în cele 2 zile următoare au trecut pe malul drept al Mureșului până la Radna, devastând și jefuind curțile domnești, aflătoare în calea lor.

Deși comitatul Caraș este mărginaș cu comitatele Hunedoara și Arad, totuși revoluția aceea nu a trecut și pe teritoriul aceluia comitat, — parte din cauza, că în acel comitat, peste tot în Bănat nu erau nobili ca în Ardeal, — parte că imediat după izbucnirea revoluției s'au luat dispoziții pentru împedecarea aceleia.

Fiindcă nici în istoria lui Nicolau Densușian,¹ nici cea compusă de *Szilágyi Ferencz*² în cari se tratează cu de-amănuntul toate fazele revoluțiunii, mai detaliat nu se face pomenire despre cele petrecute în comitatul Caraș cu privire la revoluția din chestie, probabil că nu au avut la mână actele de lipsă. Socoțit-am de bine pentru ilustrarea dispozițiilor luate din partea comitatului Caraș, a releva cuprinsul actelor din arhiva comitatensă referitoare la această revoluție.

Vestea despre revoluțiunea cea înfiorătoare a lui Horia, deja a 2-a zi după izbucnire a fost cunoscută în comitatul Caraș. Anume:

În congregația generală comitatensă ținută la 3 Noemvrie 1784, v.-comitele raportează, că un anumit nobil din *Ilye* (Ilia) cu numele *Carol Bistray* i-a descoperit, că în comitatul Hunedoara poporul român, nu se știe din ce cauză și prin cine, s'a răsculat, și fără considerare la rang, sex ori vârstă pe toți nobilii cari le vin în cale, îi omoară, curțile lor le aprind și toate le nimfcesc așa, că dacă nu se vor lua măsuri, acei rebeli vor intra și în provincia Timișului și vor omori pe toți domnii.

Afară de spusele lui Carol Bistray, cu d. 8 Noemvrie 1784, v.-judele *George Polgár* a luat un așa numit «species facti», cuprinsul căreia este următorul:

În 2 Noemvrie 1784 — ziua de Marți, poporul român sub conducerea unui anumit Horia supus cameral și a altui tinăr cu o statură înaltă (?) Crișan, împodobiți cu cruce și îmbrăcați în vestminte nemțești, pe cari — după cum se vestește, le-ar fi căpătat dela Impăratul — s'a revoltat în posesiunile

¹ «Revoluția lui Horia», București 1884.

² «A Hora Világ Erdélyben», Pest 1871.

Criștior, Brad și Ribița, și pe toți nobilii de acolo, și cari le-au venit în cale bărbați, femei, tineri și bătrâni, fără cruțare i-au ucis.

«Casa nobilului Ribiczay — care ca să scape de moarte noaptea a fugit la Deva — a aprins-o, — de acolo au trecut la *Branișca* în cale în tot locul resculând poporul, — acolo a dat foc la castelul baronului *Anton Josika* (castelul a fost gol), — moara aceluia a dărâmat-o și făina ce a găsit-o a dus-o cu sine.

Dela *Branișca* au venit la *Șoimuș*, jefuind mai întâi casa lui *Ludovic Barka*, mobilele de casă le-au dus cu sine și cam la 5000 vedre vin le-au vărsat. Apoi au trecut la *Heren*, pe nobilii și militarii de acolo i-au jefuit, — de acolo s'au reîntors spre *Alba-Iulia* cu scop ca jefuind cetatea, — cu armele acolo aflătoare — să armeze poporul.

Văzând acestea locuitorii din *Lesnic*, ei încă s'au resculat și când dânsul — *Bistray* — voind să fugă la Deva a ajuns la *Lesnic*, trăsura cu carea s'a oprit în apropierea satului rebelii au oprit-o, pe soția sa și pe unul din pruncii să-i i-au omorât, aruncând trupurile lor în *Mureș*. Dânsul a fugit și ascunzându-se în tufișe a scăpat.

Lesnichenii în societate cu cei din *Secămaș* și *Dumbrăvița* au prădat și jefuit tot, și după cum i-s'a spus l-ar fi omorât și pe un anumit *Bogdan*.

Ceata rebelilor din *Lesnic* și din alte 3 comune au venit la *Lapusnic*, unde resculând pe locuitorii de acolo a omorât pe provizorul emerit al *Dlui Lazar-Maryai* împreună cu soția și cu ginerele și i-au jefuit tot.

Pe când istorisea acestea *Bistray*, — în fugă a ajuns la *Lugoș* *Iacob Bernad* și *Stefan Szabó* tot din comitatul *Hunedoara*, cari nu numai au adevărit cele spuse de *Bistray* ci a mai adaus, că mulțimea rebelilor a ajuns la *Ilia* (*Maros Ilye*), unde au dat foc la casele lui *Iosif Baja*, *Iacob Berind*, *Petru Kadar*, *Bisztray Károly* și *Petru Sânta* și la două castele ale baronului *Ioan* și *Iosif Bornemisza*.

Dela *Ilia* au trecut la *Gothatea* unde au aprins edificiile alodiale pline cu grâu și cu fân.

Au trecut apoi la *Gurasada* unde au dat foc la casa și bunurile comitelui *Grigorie Betlen*, și pe persoanele, adecă pe văduva lui *Alexandru Mojtény*, soția fostului provizor al baronului carea zăcea în patul nașterii și pe soția provizorului *Bahe* le-au omorât.

I-s'a mai relatat și aceea, că pe două familii ținătoare de casa lui Bistray, adică pe *Ludislau Krájník* cu 9 membrii și pe *Ludovic Szilágyi* cu 8 membrii i-au ucis. Altele nu au mai putut spune căci erau în fugă ca să scape de moarte.

Afirmă și aceea, că până la granițele Banatului mai toate comunele sunt resculate, și ce e și mai mult Bistray mai spuse, că fugind încoace, au întâmpinat pe mulți din Banat cari treceau în Transilvania și când conducătorul diligenței postale i-au făcut atenți să nu meargă în Ardeal povestindu-le de tulburări, aceia încă au zis, că le place ce se întâmplă, și că în scurtă vreme așa se va întâmpla și cu Ungurii din Bănat.

Alt ceva nu a mai putut spune decât că trecând în Bănat noaptea a văzut în flacări mai toată partea de lângă granița Ardealului.

Cele cuprinse în acest «species facti» cu d. 8 Noembrie 1784 le-a întărit și conducătorul postal care circulă între Ardeal și Banat.¹

Acest «species facti», comitatul Caraș din congregația generală ținută la 8 Noemv. cu stafeta de cursor la 10 ore noaptea l-a expedit comisiunii regești din Timișoara cu aceea, că după ce ocazia congregației generale din 3 Noemvrie vice-comitele ar fi făcut raport despre cele cuprinse în acel species facti, și după ce Bistray și alți 2 ardeleni de nu puțină autoritate ar fi spus, că mai sunt și alți ardeleni refugiați la *Făget* cari tot asemenea ar fi mărturisit despre amenințările poporului revoltat, fără întârziere a dispus ca vice-judele *Emeric Legrady* și cu un *jurat*, prin cursor extraordinar să meargă la *Făget* ca să câștige informație detaliată și dela alți ardeleni.

Și fiindcă judele nobililor cu oficialii militari mâne, adică 9 Noemv. vor începe conscrierea militară ordonată, vice-comitele își descoperi temerea ca nu cumva nația valachică «*alioquin ad tumultum et quaevis crimina patranda prona*» (altcum gata la tulburări și la săvârșirea a orice fărădelegi) să i-se dea ocazia de a face agitații prin ardelenii cari străbat în *Bănat*, și așa și în Bănat să se întâmple asemenea lucruri.²

¹ Arhiva comitatului. Cfr. Densușianu, o. c. pag. 175.

² Se observă că nobilii au fost contra conscrierei, temându-și prerogativele, așa încât cu data 9 Oct. 1784 însuși împăratul a trebuit de nou să solicite și să facă infruntare oficialilor pentru întârziere.

Adaoge apoi vice-comitele că și până atunci până când dela Consiliul locotenențial căruia s'a notificat toate lucrurile pentru a primi instrucția de urmat, — dela același Consiliu s'a cerut dispoziții pentru susținerea ordinei și a liniștei prin miliție, — căci *dacă nația românească din acest comitat va începe tulburările, orice mijloc va fi fără de folos, pentrucă numărul ostașilor în casarma Lugojului pentru acel caz este prea neînsemnat, iară miliția domestică comitatensă nici nu este vrednică a se pomeni.* Drept aceea cere miliție la graniță.

Abiã s'a expediat acest raport atât la comisiunea regească din Timișoara, cât și la Locutenență, la 9 Nov. seara la 6^{1/2}, prin stafetă iarăși s'a făcut un alt raport în care se spune, că Legrady, cel trimis la Făget, a raportat, că mergând la Făget, abiã a eșit de pe teritorul opidului Lugoș s'a întâlnit cu mai mușți ardeleni nobili și cu tricesimatorul dela Dobra refugiați cari în 8 Nov. seara târziu apropiindu-se de Lugoș fiind întrébați de starea lor și despre tulburările poporului, i-s'a spus, că poporul resculat nu numai pe nobili, ci și pe pruncii acelora îi omoară și aprind toate bunurile lor.

Acestea auzindu-le, trimișii comitatului nici nu se duc la Făget, ci se reîntorc la Lugoș, făcând raport vice-comitelui.

În ziua următoare continuându-se congregația, pretorele *Nicolau Piacsek*, a prezentat două scrisori, în cari se arată că în comitatul Aradului grassează răscoala. Anume:

Intr'o scrisoare provizorul familiei Forrai cu numele *Vezendy*, prin *Iosif Zimandý* din Bichiș cu d. de Soborșin la 7 Noemvrie arată, că comunele *Zam* și *Petirș* sunt deja arse și pustiite și că doară ca mâne rebelii vor intră și în Soborșin; deci cere ca comitatul să trimită vr'o 1000 ostași ca să se impedece devastarea Soborșinului.

În cealaltă scrisoare *Iosif Szalay*, notar din Capalnaș tot cu data de 7 Noemvrie notifică pretorelui Nicolau Piacsek că, Ungaria e în flacără, și că rebelii azi dimineață au dat foc la comunele: *Petirș*, *Iltyó*, *Toc* și după mează-zi cam la 2 ore au dat foc și Soborșinului.

Însuși a fost la Valea-mare (vis-à-vis peste Mureș de Soborșin) și a văzut focul. Colonelul Partoner a venit la Valea-mare și a istorisit, că a vorbit cu capul și conducătorul rebelilor cari au voit să aprindă biserica din Soborșin și a început

a jefui potirul și alte lucruri sfinte. La rugarea lui biserica nu a aprins-o, — ci au scos argintăriile Domnului posesor precum și vestmintele de mătăasă, cari toate le-au împărțit între sine, — apoi două vase de vin de Tokay le-au spart și le-au beut.

Conducătorul rebelilor spune, că are poruncă dela împărat ca pe toți nobilii unguri să-i stirpească, bunurile lor să le nimicească, — deci când dau de un Ungur — îl omoară, dară de *Germani nu se ating*.

În urmarea acestora comitatul face următoarele dispozițiuni:

1. Sistează conscrierea militară până nu se așează tulburările.

2. Pentruca revoluția să nu treacă și în comitatul Caraș, și până când ar sosi ajutorul militar com. spre granițele comitatului la Mureș și Transilvania, trimite diregători comitatensi cu câte 2—3 servitori (haiduci) de ai comitatului. Și adică:

La *Lalașint*: pe juratul *George Kiss*, la *Birchiș*: vice-pretorele *Iosif Valentovics*, *Valea-mare*: juratul *Iosif Zimányi*, la *Szelcioara*: juratul *Ioan Sziy*, la *Făget*: vice-pretor. *Nicolau Piacsek*, la *Coșorița*: pe vice-pretorele *Andreiu Szluca*, la *Zsiodvár*: vice-pretorele *Anton Hamar*, la *Maciora*: juratul *Ioan Hamar*, la *Hurmădia*: juratul *Andreiu Bokros*, la *Dubest*: pe juratul *Ladislau Kamenszky*, lăsându-li-se ca să privegheze ca nici dela rebeli să nu poată cineva intra în comitat, dară nici de aci să treacă cineva.

Tot atunci s'a cerut dela comanda militară din Caransebeș a face dispozițiuni pentru împedecarea revoltei, și trecerea rebelilor prin pasul dela *Vama-Marya*.

Despre ulterioarele desfășurări ale evenimentelor revoluționare în arhiva comitatului urmă nu mai este. Așa se vede că dupăce revoluția lui Horia nu a avut durată lungă, — ea nu a trecut în comitatul Caraș.

În legătură cu cele de mai sus, avem să amintim că:

1. *Anton Iancovits* numit de comisar reg. cu data de 19 Noemvrie în cauza Horiaiană, la 13 Decemvrie 1784 a fost în Lugoș, de unde a făcut raport împăratului. Dela Lugoș a trecut la Deya în Transilvania.

2. Acel comisar reg. cu data de 30 Noemv. 1784 scrie către vice-comitele comitatens *Madarász*, că dupăcum i-s'a raportat

că poporul din pretura *Orăviței* dară mai ales cel dela *Sasca* este turburat din cauza tratărei dure din partea unor oficanți, și este temere ca nu cumva să se revolte.

3. Consiliul locotenențial cu data de 31 Decemvrie 1784, Nr. 474 transmite la comitat descrierea personală a lui *Horia* și *Cloșca*,¹ dispunând ca comitatul să pună păzitori la poduri, trecători și în păduri ca să-i prindă și să observe mișcările Românilor din comitat. Cu statul militar să țină raporturi de bună înțelegere.

În urmarea acestei dispozițiuni, comitatul a lăsat pretorilor, diregătorilor dela poduri, — celor dela depozitul de sare din Valea-mare, — la trecătoarea dela *Birchiș*, la Direcțiunea minelor din *Oravița*, și la comanda miliției de graniță din *Caransebeș* — că să aibă grijă.

4. Tot Locutenența cu data de 4 Ianuarie 1785 Nr. 564 renoiește dispoziția sa dată de mai nainte în care zice că *Horia* și *Cloșca* afirmativ prin pasul dela *Feketető* ar fi fugit în *Ungaria*, trimițând descrierea personală a lor.² Acestea s'au tratat în Congregația generală ținută la 12 Aprilie 1785 unde se zice că *Horia* și *Cloșca* sunt prinși dejă și executați.

I. *Boroș*,
preposit.

Glise de seară.

*Soarele-și desface brâul
De lumină până 'n văi;
Câte-o zdreanță de vâpae
Arunoată stă pe olăl.*

*Stropi de aur sfarmă prundul
În izvoarele ce oug
Și 'n măhramă de călugăr
Vine fratele amurg.*

*La toiag de mult își ține
Spânzurat un zurgălău,
El când vine se strecoară
Tot pe maluri de părau.*

*În amurg un dor mă poartă
La Siret departe 'n orâng,
Gol oumplit se face 'n suflet
Și suspin și 'ncep să plâng.*

¹ Descrierea și actul lipsesc, ci numai în protocolul congregației se pomenesc cu data 10 Ian. 1785. Vestea despre fuga lui *Horia* și *Cloșca* a fost născocită. Vezi *Szilágy* o. c. pag. 214.

² Vezi raportul vice-comitetului *Ioan Beöthy* din *Orade* la *Nic. Densúiauu* o. c. pag. 414.

Lâng'un plop adus de coapsă
Luna mă ningeă de sus,
Cum s'a dus ninsoarea lunii
Așă dragostea s'a dus.

Volbură Poiană.

Portretele lui Horia, Cloșca și Crișan

de Ioan C. Băcilă.

În anul 1784 izbucnește revoluția țaranilor Români din Transilvania, condusă de Horia, Cloșca și Crișan, din cauza asupririlor nobililor Unguri, întinzându-se din părțile munților apuseni în comitatele Zarandului, Abrudului, Hunedoarei, Clujului, Albei, Aradului, până în comitatul Sibiiului pe la Vințul de Jos, și această mișcare condusă de Horia și având de ajutori pe Cloșca și Crișan, a avut răsunet în toate statele Austriei, până la Viena, punând pe gânduri pe împăratul Iosif II neștiind care este cauza. Este drept că Românii s'au plâns de multeori împăratului pentru nedreptățile ce le suferă, dar toate ordinele date, nobilii Unguri au știut să le ocolească.

Numai conscrierea militară din Ianuarie 1784 care hotără că toți ce se fac grăniceri scapă de iobăgie, primesc pământ și sunt oameni liberi, a făcut să izbucnească revoluția. Atunci o mulțime de comune se înscriu la grăniceri și până în luna Iulie, 81 de comune din comitatele Albei, Turdei, Zarandului și Cetații de Băltă se înscriu la regimentele grănițarești și de aci înainte nici un țăran înscris la grăniceri nu mai voia să asculte de nobilii Unguri, ba îi și amenința. În primele zile ale lunii Octomvrie izbucnește revoluția mai întâi în comitatul Zarandului și se întinde repede în alte șase comitate, conducerea având-o Horia. Nobilimea face plângere guvernatorului Transilvaniei, Samuil Brukenthal, comandamentului militar din Sibiiu și în cele din urmă plângerile nobililor ajunge la urechile împăratului, care ordonă armatei să înăbușe revoluția punând și un premiu de 300 de galbeni asupra fiecărei căpităanii (Horia, Cloșca, Crișan). Din cauză că armata imperială lucră din răspuțeri pentru potolirea revoluției și pentru prinderea lor, ei s'au retras în munții Albacului, în marea pădure a Scorăcetului și în ziua de 27 Decemvrie, Horia și Cloșca sunt prinși de 7 țărani Români conduși de doi țărani, Stefan Trifu și Nuțul Mătieș. Horia și Cloșca sunt aduși la Alba-Iulia și închiși în fortăreață; peste o lună este prinș și Crișan, dar ca să scape de tortură se spânzură cu cureaua dela opincă. Nobilimea ungurească putea fi liniștită acuma că vederea morții și a flacărilor focului dela castelele lor nu o mai aveau în față. Horia și Cloșca trebuiau să-și urmeze mai departe drumul hotărit de soartă și să moară ca niște martiri pentru neamul lor. În ziua de 26 Februarie 1785 se pronunță sentința de moarte asupra lui Horia și Cloșca «să li se frângă cu roata toate membrele corpului, începând de jos în sus, întâi lui Crișan și apoi lui Horia». În ziua hotărită pentru execuție erau de față

peste 6000 de oameni din comitatele Hunedoara, Cluj, Sibiiu, aduși cu sila ca să vadă moartea prin tortură. Întâi a fost frânt cu roata Cloșca, primind 20 de lovituri dela picioare la cap și Horia privea la tortura tovarășului său de arme. Horia a primit 2 lovituri de roată, una la fluierul piciorului drept și alta la piept. După ce au murit, trupul lor au fost despiciat în patru bucăți, capul și membrele corpului au fost duse pe la răspântii, pe unde au făcut răscoala, și intestinele și inima au fost îngropate în locul de tortură. Români miloși i-au dus trupul și l-au îngropat la Tebea, punându-i la căpătâiu un gorun, care astăzi se numește «Gorunul lui Horia». De atunci au trecut 136 de ani și trupul lui Horia odihnește în pace sub străjerul credincios ce îmbrățișează un alt erou al neamului nostru, pe Avram Iancu. Moartea lui Horia, Cloșca și Crișan a pecetluit sacrificiul unui neam întreg. Prin moartea lor s'a adus ștergerea iobăgiei, frângerea cu roata — de care ei înșiși au perit — traiul mai omenesc al unui neam întreg și sacrificiul cel mai desăvârșit al unor oameni ce n'au gândit să fie răsplătiți.

Revoluția a făcut mare vâlvă în Transilvania, s'au făcut o mulțime de excese din partea unora și altora și nobilimea ungurească se credea pierdută. Numai după potolirea revoluției și după liniștirea spiritelor s'a scris o întreagă literatură asupra acestei revoluții a lui Horia și în special anul 1784—1785 este bogat în scrieri asupra acestui lucru, ceea ce probează că n'a fost un eveniment politic fără însemnătate.¹ Tot în acest timp s'a făcut și portretele acestor trei eroi martiri, îndată ce au fost prinși; s'au făcut în aramă, ipsos, siluete, mai mult sau mai puțin adevărate. La început s'a crezut că ei sunt nobili și au căutat să-i facă cât se poate de frumoși și numai după ce s'a văzut că sunt țărani, îmbrăcați cu cojoc și opinci, i-au făcut aproape în caricatură. Totuși unele din portrete sunt aproape de adevăr. Dupăcum în anul 1784—85 s'a scris asupra revoluției lui, tot în acel timp sunt făcute de autori străini, un număr de 50 de portrete, făcute la Viena, Erfurt, Regensburg, Königsberg, Strassburg, Nürnberg și Alba-Iulia. Gravorii și editorii sunt de mâna întâi ca Iacob Adam,² Antonius Aloysius, editorul Artaria din Viena, Bulmann, Kaufman Abraham și Hl. Predich din Alba-Iulia, Mangot, Mayr din Regensburg, Moeglich din Nürnberg, F. C. Rehe — student în matematici și filozofie — din Königsberg, Fr. Stöber din Viena³ și Iohan Martin Will din Augsburg. Horia, Cloșca și Crișan erau cunoscuți acum în Transilvania, Ungaria, Austria și Germania.

Această muncă încetează, ca să reînceapă mai târziu prin anii 1863—1880, când se fac cercetări mai amănunțite asupra revoluției lui Horia și asupra

¹ Pentru scrierile asupra revoluției lui Horia se poate consulta bibliografia dela începutul cărții lui Nicolae Densușianu *Revoluția lui Horia în Transilvania și Ungaria 1784—1785*, pag. 6—28.

² Gravor în aramă în Viena 1748+1811. A făcut aproape 100 de portrete.

³ Franz Stöber vestit gravor în aramă în Viena 1795+1858. A făcut o gravură în aramă, reprezentând prinderea lui Horia și Cloșca (vezi Nr. 57) bine executată, portretele puțin asemănătoare, făcută în anul c. 1815.

portrelelor lor și în acel timp apare o serie întreagă de portrete, luate după gravurile din 1784—85, făcute toate în București.¹ Portretele lor s'au căutat să se dea cât se poate de exact; la început s'a bănuț că Horia ar fi un nobil care a provocat revoluția și i-a dat înfățișare de nobil (Nr. 5), apoi după ce a fost prins și s'a văzut că el și Cloșca sunt țărani, le-a dat unele portrete aproape la întâmplare, dar se poate să fi fost și desinatori neindemânatici, sau să fie făcute tendențios, pentru că unele par să fie niște caricaturi. Horia are mai multe înfățișări. La gravorul Iacob Adam (Fig. 1, 2) este același tip, nasul mare, mustățile asemenea și îmbrăcat cu sarica prinsă la piept și cu căciulă, care este dată și în siluete; ceea ce este exagerat, este așa zisa decorație a lui Horia. Dacă gravorul a pus-o, s'a ținut de tradiția ce circula în acea vreme. Dar în gravurile lui Iacob Adam — cari sunt de format mic și lucrute cu cea mai mare delicateță, scoțând în relief figura prin puncte gravate — se vede la Horia, acea constituție robustă, privirea severă și toată înfățișarea lui este a omului hotărât în acțiune.

Un alt portret îl arată ca pe un țaran (fig. 3), ras până în creștetul capului și cu părul împletit în dreptul urechilor formând un inel, așa după cum eră portul Moșilor din Transilvania. După descrierea persoanei lui Horia de către armată ea se potrivește și în portrete «statură de mijloc, talie mai mult subțire ca groasă, părul scurt, castaniu deschis, mustăți aproape roșietice, față ovală, nasul ascuțit, umblă drept. Portul său: suman negru pe margini cu cusături vinete, cisme încheiate pe jumătate, în timp de iarnă un cojoc de piele și pe cap căciulă neagră.»² Sunt și alte gravuri aproape asemănătoare, dar toate sunt luate după I. Adam. Deosebiri se mai găsesc și când este în închisoare, gravorul neținând seamă de portretul lui, înfățișează numai scena închisorii, cu atât mai mult putem să spunem despre siluete, dar în silueta fig. 12, gravorul ține seamă de înfățișarea lui. După ce Horia și Cloșca au fost prinși, în ziua de 5 Ianuarie 1785 contele Iankowitz a trimis împăratului portretele lor și împăratul Iosif II trimete fratelui său Leopold de Toscana, în ziua de 13 Ianuarie 1785, siluetele lui Horia și Cloșca. «Je vous envoie même la sil-

¹ De portretele lui Horia, Cloșca și Crișan s'au ocupat: 1. D. A. Sturdza: *Portretele lui Horia, Cloșca și Crișan* în «Columna lui Traian» 1877 pag. 421—426, dă o descriere sumară a unor portrete. 2. A. Paplu Ilarianu, în «Tesauru de monumente istorice», tomul III (1864), pag. 297, dă 5 reproduceri litografice și la pag. 302 bis, amintește de alte portrete. 3. Nicolae Densușianu: *Misiunea sa istorică în Ungaria și Transilvania §§ XXIX Iconografia revoluțiunii din 1784*, în «Analele Academiei Române», Desbaterile. Tomul II (1879—80), pag. 176—189, dă o descriere sumară a portretelor aflate în muzeele din Ungaria și Transilvania. Descrierea portretelor de N. Densușianu se află și în manuscrisele lui dela Academia Română Nr. 362, pag. 33—48 și Nr. 389, pag. 72. Tot în acest timp apare de N. Densușianu: *Revoluția lui Horia în Transilvania și Ungaria 1784—1785*. București 1884. 1 volum în 8° VI + 523 p.

² Nic. Densușianu: *Revoluția lui Horia în Transilvania și Ungaria 1784—1785* pag. 139 nota 1. Tot pentru descrierea persoanei lui Horia vezi Nr. 4 din lucrare.

houette des deux coquins qui étaient à la tête des mutins. Ils ont été pris par surprise dans un bois par le lieutenant-colonel Kray».¹

Aceiași lucru putem să spunem și despre Cloșca al cărui portret a fost făcut tot de gravorul Iacob Adam cu înfățișarea mai blajină ca a lui Horia. În toate portretele, afară de fig. 6, este arătat cu capul gol și părul mare îi cade pe spate. Costumul lui este tot țărănesc, cu sarica pe umeri, prinsă la piept, nasul aquilin, mustățile mici lăsate în jos și privirea ageră (fig. 4, 6, 7, 8, 11). Chiar silueta lui (fig. 12) păstrează tipul cunoscut.

Adevăratul portret al lui Crișan este cel dela fig. 10, care concordă și cu descrierile contemporane. Înfațișarea lui dela fig. 9 de țaran voinic și cu cănele lângă el, se aseamănă cu fig. 10, iar despre silueta lui dela fig. 16 unde este îmbrăcat ca husar, gravorul s'a condus de știrile de atunci — că eră soldat — lucru adevărat că el mai înainte a făcut armata. Silueta este o fantezie, ea nu ne înfațișează decât un husar și dacă n'ar fi scris dedesubt n'am putea ghici că ea înfațișează pe Crișan.

Aceste sunt portretele lui Horia, Cloșca și Crișan cunoscute până astăzi. Aproape toate aceste portrete se găsesc în biblioteca Academiei Române — secția stampelor — și în descriere le-am clasat după persoane: Horia; Cloșca; Crișan; Horia și Cloșca; Horia, Cloșca și Crișan; scene din răscoala ardeleană.

Ca o completare dau la sfârșit un indice de tablourile cronologice ale gravurilor, execuția portretelor și un indice pe autori.

HORIA.

I.

Bustul lui Horia în medalion circular, medalion format din două cercuri concentrice având deasupra ca ornamentație niște lanțuri prinse în zid. De lanțul din mijloc atârână medalionul, iar cele laterale sunt terminate cu cătuși. Fondul medalionului este format din linii orizontale foarte apropiate, iar marginile din linii orizontale mai depărtate. Medalionul este pe un fond negru care reprezintă un zid. Distanța între medalion și cadru, în partea de sus este 1 cm., iar jos 3 cm.

Horia este în profil spre dreapta, figură cam grasă, având numai o foarte mică parte din piept cu o cămașe răsfrântă la guler. Pe cap are căciula dată mai mult pe ceafă, care îi acoperă tot capul, lăsând să se vadă toată fruntea și o parte din ureche; mustățile sunt mici și lăsate în jos.

Medalionul este așezat pe un cadru dreptunghiular în care este scris: *Horia Anführer der Walachischen Rebellen Welcher d. 30 Dec. 1784 in der Radaker Waldung gefangen genommen Worde.* Dedesubtul cadrului, în dreapta, este numele gravorului *F. M. Will exc. a. V.* Gravură în aramă,² 1785. Cadrul total 6,5×10,5 cm. Bustul lui Horia 6,5×6,5 cm. Portret amintit de *D. A. Sturdza* op. c. pag. 421 Nr. 1; *A. Papiu-Iliarianu* op. c. pag. 302 bis. și *Nic. Densușianu* op. c. pag. 183 Nr. 760. — B. A. R. Nr. inv. 475. — A. VIII 8.

¹ Alfred Ritter von Arneth: *Joseph II und Leopold von Toscana. Ihr Briefwechsel von 1781 bis 1790.* Vol 1, pag. 261.

² Dăruită de V. A. Urechia în anul 1883 Aprilie 7.

Reproduceri: a) Litografie făcută în *Stabilim. litogr. G. Voneberg, București* [1865] pentru «*Tesauru de monumente istorice pentru România*» vol. IV, pag. 1 volum — ce n'a apărut — împreună cu un alt portret al lui Horia (Nr. 2). Atât cadrul, cât și bustul lui Horia au aceleași dimensiuni ca mai sus. Portret amintit de *D. A. Sturdza* op. c. pag. 421, Nr. 1.

B. A. R. Nr. inv. 476. — A. VIII. 9.

b) Litografie făcută în *Stabilim. litogr. G. Voneberg, [București 1865]*, împreună cu bustul lui Cloșca (Nr. 26 b) și cu un alt bust al lui Horia (Nr. 2). 6,5×10,5 cm.

B. A. R. Nr. inv. 522. — A. VIII 55.

2.

Bustul lui Horia în medalion circular format din două cercuri concentrice având ca ornamentație deasupra un lanț prins la amândouă părțile în zid și terminat cu cătuși. Fondul medalionului este format din linii încrucișate foarte apropiate formând mici pătrățele, iar marginile medalionului este format din linii orizontale mai depărtate.

Totul este pe un fond care reprezintă un zid. Dedesubtul medalionului este un cadru dreptunghiular în care este scris: *Horia Walach: Rebelle*. Distanța între medalion și marginea cadrului este 1,5 cm. în partea de sus și 2 cm. în partea de jos.

Horia este în profil spre dreapta. Are o parte din piept și mâna mai jos de umăr; are cămașe și deasupra o haină cu guler. Pe cap are căciulă cu fundul retezat, rășfrântă în partea de jos și dată mai mult pe ceafă acoperindu-i tot capul lăsând să se vadă fruntea și o parte din ureche. Părul îi cade pe spate, fiind retezat deasupra umărului. Mustățile mici și lăsate în jos.

Această gravură este un pendant la Nr. 1. Numele gravurii lipsește.

Portret amintit de *D. A. Sturdza* op. c. pg. 421 Nr. 2; *Nic. Densușianu* op. c. pg. 184 Nr. 762; *A. Papiu-Ilarianu* op. c. pg. 302 bis.

Gravură în aramă.¹ Cadrul total 6,5×10 cm. Bustul lui Horia 6,5×6,5 cm.

B. A. R. Nr. inv. 473. — A. VIII 6.

Un asemenea tablou se găsește și în Biblioteca Muzeului național din Pesta.²

Reproduceri: a) Litografie făcută în *Stabilim. litogr. G. Voneberg, [București 1865]* pentru «*Tesauru de monumente istorice*» vol. IV pg. 1, împreună cu un alt portret al lui Horia (Nr. 1). Atât cadrul cât și bustul lui Horia au aceleași dimensiuni ca mai sus, numai expresia figurii nu este dată atât de exactă.

¹ În colecția Academiei Române (Nr. inv. 474. — A. VIII 7) se găsește un alt portret al lui Horia, întocmai ca acesta, având aceleași dimensiuni și lucrat tot în aramă, dar după execuție pare să fie ceva mai nou.

² *Nic. Densușianu* op. c. pg. 177, Nr. 727.

Portret amintit de *D. A. Sturdza* op. c. pag. 421 Nr. 2.

B. A. R. Nr. inv. 476. — A. VIII 9.

b) Litografie făcută în *Stabilim. litogr. G. Voneberg*. [București 1865] împreună cu bustul lui Cloșca (Nr. 26 b) și al lui (Horia Nr. 1) cu deosebire că Horia este în profil spre stânga în loc de dreapta. Dimensiunile?

B. A. R. Nr. inv. 522. — A. VIII 55.

Horia

Fig. 1.

3.

Bustul lui Horia în profil spre dreapta într'un cadru dreptunghiular. (Fig. 1). Dedesubtul cadrului este scris *Horia Anführer der Walachischen Rebellen*, iar în partea dreaptă sunt inițialele: *n. g. o. h. a. i. k. g.* Pe cap are căciula de stofă cu marginile de blană, dată puțin pe ceafă lăsând să se vadă toată fruntea. Părul îi iese de sub căciulă, puțin pe frunte mai mult la ceafă care este retezat scurt și la tâmpile, văzându-se puțin urechea. Mustăți mari aplecate puțin în jos; privirea severă. Este îmbrăcat cu o cămașă descheiată la piept, deasupra având o sarică cum poartă

ciobanii, prinsă la piept printr'un șnur. Pe căciulă, în față, este scrisă *HOR[IA]*.

Portret amintit de *D. A. Sturdza* op. c. pag. 422 Nr. 3.

Gravură în aramă. Cadrul total 12×15,5 cm. Bustul lui Horia 12×14 cm.

B. A. R. Nr. inv. 469. — A. VIII 2.

Un portret se găsește și în Biblioteca muzeului național din Pesta.¹

4.

Bustul lui Horia în profil spre stânga. Portret asemănător cu Nr. 3 și de aceleași dimensiuni. Este o fotografie pictată adusă de Nicolae Densușianu din Budapesta în anul 1879. Fotografia este luată după gravura de sus (Nr. 3) din colecția contelui F. Széchenyi, dupăcum arată stampila rotundă: Ex | Bibl. com. | F. Széchenyi. Dedesubtul cadrului are aceeași inscripție ca la Nr. 3 dar fără inițialele *n. g. o. h. a. i. k. g.* neputându-se reproduce în fotografie. Este îmbrăcat cu o haină albastră și deasupra are sarica. Este foarte interesantă această fotografie pictată, că ne dă în colorii înfățișarea și îmbrăcămintea lui Horia.²

B. A. R. Nr. inv. 468. — A. VIII 1.

5.

Bust în față în medalion circular, fondul medalionului format din pătrățele foarte mici, iar marginile medalionului din linii orizontale mai depărtate. Deasupra este scris *HORIA*. Dedesubtul medalionului este un balaur înlănțuit, o aripă a oalaurului intrând în cadrul medalionului. În dreapta o mască străpunsă de un pumnal și prin ochiul stâng al măscii

¹ Nic. Densușianu op. c. pag. 177 Nr. 726.

² Sunt câteva scrieri cari au dat ceva și despre chipul și îmbrăcămintea lui Horia. 1. Horjia und Klotska] oberhapt und Rathgeber [der Aufrührer in Siebenbürgen. Karlsburg und Hermannstadt, 1785. Traducere în limba română, alături de textul german, în «Tesauru de monumente istorice» Tom. III (1864) pg. 329. 2. Unterhaltendes Schauspiel nach den neusten Begebenheiten des Staats, der Kirche, der gelehrten Welt und des Naturreiches Vorge stellt. 1785. Zweiter Aufzug. Erfurt H. R. Nonne. 88 *Wallachen: Aufstand in Siebenbürgen.* pg. 69—99. 3. Manuscriptul Nr. 159 din biblioteca Academiei Române, foaia 51, care are titlul «Istoria lui Horia» scrisă de contele D. Teleki. Traducțiune în limba română făcută prin anul 1885. 4. Nic. Densușianu *Revoluția lui Horia în Transilvania 1784—1785.* pg. 139 nota 1).

Toate descrierile concordă exact asupra persoanei și îmbrăcămintei lui Horia. Dau după Mss 159 descrierea. «Horia alias Nicolae Urs, născut în Arieșul mare în districtul Albacului ca de 48—50 de ani e mai mult subțire decât gros, cu păr scurt de culoare neagră deschisă cu mustați și barbă roșie, scurtă, cu fața lungăreață, nasul scurt și ascuțit, pupilele de jos și de sus precum și sprâncenele sunt roșii deschise, în umblare și stare se ține drept, poartă vestmântul îndătinat din domeniul din Zlatna, care stă din țundră neagră lungă mai până la genunchi înfrumșetată cu albastru, din ciocare albi mai mult strămți decât largi și din călțuni înștrați pe dinăuntru pe jumătate [jumătate îmbrăcați]. În prezinte însă poartă bundă lungă de miel alb întoarsă cu păr înăuntru, căciulă neagră comună, iar în mână băță groasă de alun».

iese un șarpe; în stânga o bardă și dedesubt numele gravorului *I. Berecz a Czezow fec.* Totul într'un cadru dreptunghiular.

Horia este cu capul gol și părul îi cade într'o neorânduială artistică în șuvițe pe frunte și pe la tâmple. Figura este grasă și rotundă, bărbia ascuțită, mustața mică, retezată deasupra buzei și privirea senină. Este îmbrăcat cu o haină cu blană la gât și se încheie la piept cu șnururi după moda ungurească. Imbrăcămintea, figura și toată înfățișarea lui Horia este a unui nobil ungar și nici decum a unui țaran bătut de necazuri. Este o fantezie și portretul nu seamănă cu nici unul din celelalte portrete ale lui Horia.

Portret amintit de *D. A. Sturdza* op. c. pag. 422 Nr. 4; *A. Papiu Ilarianu* op. c. pag. 302 bis; *Nic. Densușianu* op. c. pag. 187 Nr. 780.

Gravură în aramă, Cadru total $11,5 \times 15,5$ cm. Bustul lui Horia 10×11 cm.

B. A. R. Nr. inv. 478 — A. VIII 11.

Reproduceri : a) Litografie făcută în *Stabilim. litogr. G. Voneberg*. București [1864] pentru «*Tesauru de monumente istorice*» Tom. IV. Este asemănătoare și cu aceleași dimensiuni.

Amintită de *D. A. Sturdza* op. c. pag. 422 Nr. 4.

B. A. R. Nr. inv. 479. — A. VIII 12.

b) Litografie pentru «*Revista Română*» 1865, neexactă; privirea lui Horia este melancolică, nu dă numele gravorului și nici al stabilimentului litografic. În dreapta bustului lui Horia este silueta în negru tot alui Horia, care are atârnat de gât un lanț și de lanț o inimă străpunsă de o sabie. Pe inimă sunt inițialele *H. R. D.* și dedesubt scris *Nicola Hora*. În stânga este silueta în negru a lui Cloșca. Totul într'un cadru. Cadru total 11×15 cm. Bustul lui Horia 10×11 cm.

B. A. R. Nr. inv. 512. — A. VIII 45.

6.

Horia în întregime cu fața spre stânga. (Fig. 2.) Pe cap are căciula cu marginile de blană și stă scris *HOR/IAJ*. Gâtul desgolit îmbrăcat cu cămașe și deasupra un cojoc fără mâneci prins la gât printr'un șnur. La brâu, în partea dreaptă, două piștoale, iar în partea stângă un pumnal și o sabie. Mâna stângă este pusă în șold, iar în cea dreaptă ține o halbardă. Are cioareci și în picioare opinci. Peste piept are o curea dela umărul drept la șoldul stâng și de gât are un lanț de care atârna «decorația» lui Horia, formată dintr'o cruce cu două ramuri sus și două jos, iar în mijloc scris *HO || RA*. Are înfățișare frumoasă, mustațile mari și oblice, nasul aquilin și privirea ageră. Nasul, mustațile, buzele, părul, și toată expresia figurii este la fel cu Nr. 3. Jos în partea dreaptă este numele gravorului *I. Adam fe.* Dedesubtul cadrului, la mijloc, este așa zisa decorație a lui Horia în medalion circular.

Ea este formată din două cercuri concentrice și în jurul insignei la exterior este scris *Hora bibit & quiescit, provincia luget & solvit*. În exergă este scris cu litere cirile *Hora be și hodinește țara plinje și ple[te]ște*. În interiorul primului cerc este o cruce cu două brațe sus și două jos; la

mijlocul crucei este o inimă străpunsă de o sabie care formează cu brațele crucii un Z. Deoparte și de alta a inimii este scris *HO RA*. Deasupra decorației este inscripția *Orden des Hora*, iar deoparte și de alta a decorației este scris *Hora Anführer der walachi || schen Rebellen welcher den 30-ten/X-ten 1784 in der Radaker wal || dung gefangen genommen worden.*

Portret amintit de *D. A. Sturdza* op. c. pag. 422 Nr. 5; *A. Papiu Alarianu* op. c. pag. 302 bis; *Nic. Densușianu* op. c. pag. 186 Nr. 777.

Fig. 2.

Gravură în aramă foarte bine executată. Horiă 10,5×15,5 cm. Decorația lui Horia 1,3×1,3 cm.

B. A. R. Nr. inv. 482. — A. VIII 15.

Reproduceri: a) Litografie asemănătoare având aceleași inscripții și aceleași dimensiuni, făcută în *Stabilim. litogr. G. Voneberg. București [1865]*; pe aceeași foaie se dă și portretul lui Cloșca, Nr. 29 a. Portret amintit de *D. A. Sturdza* op. c. pag. 422 Nr. 5.

B. A. R. Nr. inv. 520—21. — A. VIII 53—54.

b) Litografie nu destul de exactă, tot în *Stabilim. litogr. G. Voneberg, București [1864]* împreună cu portretul lui Cloșca (Nr. 29 b). Se dă și insignele lui Horia, dedesubt este scris *Hora*, iar deoparte și de alta a insignei lui Horia este scris: *Capulu revoluțiunei române din ardellu 1784.*

Litogr. 13,5×21 cm.

B. A. R. Nr. inv. 519. — A. VIII 52.

c) Litografie cu aceleași dimensiuni făcută în Iași în 1865 la *Litogr. Parteni* și desemnată de *R. Dubravski*, lipsește însă decorația lui Horia și inscripția *Hora Anführer* etc. etc. Dedesubtul portretului este scris: *HORA. După un exemplariu găsit de D. A. Papiu Ilarianu/ la un librariu din Lipsia.* Portret amintit de *D. A. Sturdza* op. c. pag. 422 Nr. 5.

B. A. R. Nr. inv. 482. — A. VIII 17.

d) Litografie de *Rusz* în «Familia» din Pesta 1866 Nr. 2, nu destul de asemănătoare și ordinea pistoalelor la brâu este schimbată, făcută după c).

e) Fotografie carte de vizită, 3,5×8 cm, *Iași, Frații Șaraga.* C. 1890. Dedesubtul fotografiei este scris: *Horia Capul revoluțiunei romane din Ardellu. 1784. Nr. 296.*

B. A. R. Nr. inv. 1056. — A. XXIV 27.

7.

Horia în întregime cu fața spre stânga. Asemănare de poziție perfectă ca la Nr. 6 — este chiar o copie¹ cu deosebire numai, că în mâna dreaptă are o pușcă în loc de baleardă și expresia figurii este mai blândă. Dedesubtul cadrului în partea dreaptă este scris *Se vend chez Jean Martin Will à Augsbourg.* Gravură în aramă 10,5×15,5 cm.

B. A. R. Nr. inv. 481. — A. VIII 14.

Un exemplar colorat se găsește și în biblioteca Muzeului național din Pesta.²

Reproduceri: a) O copie după această gravură este o lucrare originală în peniță făcută de *F. C. Rehe Studi. Math: et Philos: in Königsberg 6-ten Maj. 1785.* Execuția este aproape exactă, poziția lui Horia este la fel ca mai sus, numai expresia figurii nu este așa de asemănătoare. Inscripțiile sunt scrise mai mari, cum și insignele lui Horia și toate sunt cuprinse într'un cadru comun — la Nr. 6 sunt în afară de cadru. Cadrul total 11×20. Cadrul lui Horia 11×16 cm. Decorația lui Horia 2,3×2,3 cm.

Amintit și de *Nic. Densușianu*, op. c. pag. 185 Nr. 774.

B. A. R. Nr. inv. 483. — A. VIII 16.

8.

Bustul lui Horia în profil spre dreapta pe un fond negru format din pătrățele foarte mici. Pe cap are căciulă cu fundul retezat, dată pe ceafă, lăsând să se vadă toată fruntea și părul căzându-i în șuvițe pe umăr;

¹ Vezi descrierea completă împreună cu insignele lui Horia de sub Nr. 6.

² *Nic. Densușianu* op. c. pag. 178 Nr. 731. *W. E. Drugulin. Allgemeiner Portrait-Katalog. Leipzig 1860* pag. 360 Nr. 9340 citează un portret al lui Horia. *Horja, Wallachischer Rebell, 1784 gefangen. Ganze Figur. 8° J. Adam fec. Idem Nr. 9341. Horia mit Gloska. 4° Artaria exc.*

mustățile mici lăsate în jos și retezate deasupra buzei; fața slabă. Se vede gulerul cămășii și deasupra o haină care se încheie cu un nod în formă de fundă, o parte din piept și din mâna dreaptă.

Gravură în aramă, ovală, fără inscripție.¹ 10,3×14,5 cm. C. 1785.

Portret amintit și de D. A. Sturdza. Op. c. pag. 422. Nr. 6.

B. A. R. Nr. inv. 477. — A. VIII 10.

9.

Horia în întregime cu fața puțin spre dreapta, pe cap are căciulă — un fel de bonet — cu fundul roșu și cu marginile de blană; părul căzându-i în plete lungi pe umeri. Este îmbrăcat cu o haină din care se vede gâtul și pieptul desgolit și prinsă peste piept cu un șnur dublu și peste haină un brâu roșu în care se vede înfipt, câte un pistol în fiecare parte. Este încins cu sabie și în mâna dreaptă are un baston cu care atinge pământul și cu stânga gesticulează. Peste haină are un cojoc cu mânecile scurte și în picioare cisme scurte cu pinteni.

Fața este slabă, mustățile mari și drepte. Figura nu seamănă cu celelalte portrete și după îmbrăcăminte pare să fie un orășean ungar. Jos în partea dreaptă sunt inițialele gravorului L. W. și dedesubt inscripția *Wahre Abbildung des Hora Hauptanfuhrer der Rebellien; alt 48 Jahr.*

Gravură în aramă, colorată, 10,5×17 cm.

B. A. R. Nr. inv. 480. — A. VIII 13.

Un asemenea tablou, dar necolorat, se găsește și în biblioteca Muzeului Național din Pesta.²

10.

Bustul lui Horia în față, puțin spre dreapta. (Fig. 3.) Jumătatea capului dela frunte în sus până aproape de creștet n'are păr, restul părului îi cade într'o șuviță peste urechi până deasupra umărului unde este înodat formând un inel. Este îmbrăcat cu cojoc de oaie prins la piept printr'un șnur. Fața este slabă, aproape spânatic, mustățile mici lăsate în jos, ochii mari și privirea severă. Este un portret care dă aproape adevărata figură a lui Horia. Ii dă costumul țărănesc și felul cum își purtă părul, ras până la jumătatea capului și inelul format din șuvița de păr în dreptul urechilor, obiceiul ce era la Moșii din Transilvania. Dedesubtul bustului este scris:

NIK: URZ ALIAS HORA TUMULTUS | RUSTICANI VALACHORUM IN TRANSILVANIA A° 1784 EXCITATI AUTHOR | 1096.³

Fotografie după o veche pictură aflată la Muzeul istoric din Viena și fotografiată de I. Niculescu fotograf în București c. 1890. 9×15,5 cm.

B. A. R. Nr. inv. 528. — A. VIII 61.

Un asemenea tablou început însă neterminat se găsește și în biblioteca Muzeului Brukenthal din Sibiu.⁴

¹ Gravura are forma ovală fiindcă este tăiată oval și nu se poate ști inscripția ce a avut-o.

² Nic. Densușianu op. c. pag. 177 Nr. 729.

³ Nr. 1096 este numărul de ordine al tabloului din galeria din Viena.

⁴ Nic. Densușianu op. c. pag. 182 Nr. 757; A. Papiu Ilarianu op. c. pag. 302 bis.

Reproduceri: a) Fotografie carte de vizită, cu aceeași inscripție lipsindu-i numai numărul de ordine. *Photographie von Theodor Glatz. Hermannstadt. C. 1890. 5,8×9,5 cm.*

B. A. R. Nr. inv. 1057. — A. XXIV 28.

b) Copie fotografică după (a), mai mare și mai ștearsă, are aceeași

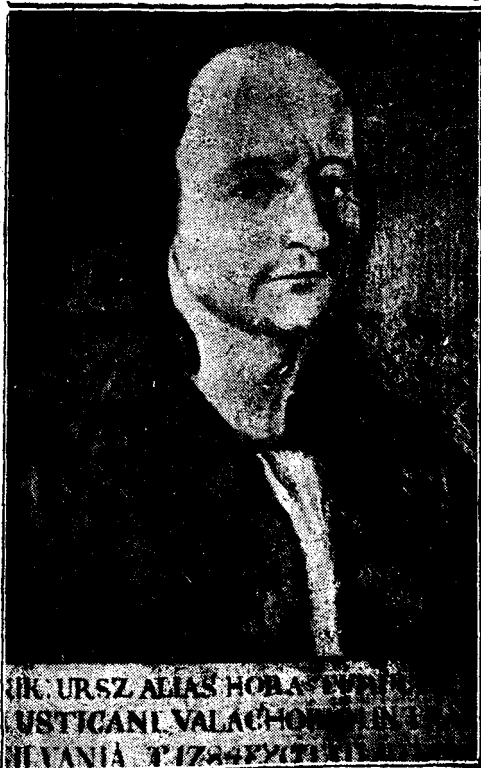

Fig. 3. *clw.*

inscripție, dar fără numărul de ordine. Numele fotografului lipsește. 13×21 cm. C. 1890.

B. A. R. Nr. inv. 470. — A. VIII 3.

c) Bustul lui Horia spre stânga, figură mai tristă. Heliogravură făcută la *Frații Schuller & Comp. în Orăștie* și dată ca *Premiul II la «Revista Orăștiei» 1896. 13×13 cm.*

B. A. R. Nr. inv. 471. — A. VIII 4.

11.

Horia în întregime cu fața spre stânga cu capul gol, părul căzându-i în inele pe umeri; în mâna dreaptă ține un topor gata să lovească și mâna stângă în șold; la brâu două pistoale, un pumnal și încins cu sabie. Pe umeri poartă o sarică încheiată la gât și dedesubt are o cămașă încheiată la mâneci. O curea îl încinge dela umărul drept până la șold. La gât are un lanț de care atârnă un mic portret. Are cioareci și în picioare opinci. Totul este într'un peisagiu, în partea stângă sunt niște stânci și în dreapta niște flori. Portretul nu se aseamănă cu nici unul din portretele lui Horia, este o fantezie.

Dedesubtul cadrului, în mijloc este scris: *HOREA* apoi următoarele versuri:

*Hora șeade pe reșiorū
Domnii fug de se omorū
Hora șeade pe butuci
Domnii jugū fără papuci.*

Cântecu popular.

În stânga este *Sculp & lith. Hbahr* și în dreapta *Inst. lith. A. Bill,* București. C. 1879.

Litografie¹ 10 cm. × 12,5 cm., făcută prin anul c. 1895.

B. A. R. Nr. inv. 485. — A. VIII 18.

12.

Horia în închisoare pe un butuc cu fața spre dreapta, înlănțuit de mâni, de gât și de picioare. Lanțurile dela gât și mâni sunt prinse în zid, iar cele dela picioare în butuc. Înăuntru sunt doi soldați care-l păzesc, unul cu pușca cu baionetă pe umăr și celalalt rezemat de pușcă.² În fund se vede o fereastră cu zăbrele. Horia are pe cap căciula și părul îi cade pe spate. Mustățile mari, oblice și nici o expresie a figurii. Este îmbrăcat cu o cămașă și deasupra un cojoc, are cioareci și în picioare încălțăminte grosolană. Execuția este naivă. Este o copie după un tablou din Budapesta în posesia contelui Szechenyi. Anul și numele pictorului lipsește. Pictură în ulei 45 cm. × 54 cm. C. 1785.

B. A. R. Colecția de tablouri.

13.

Horia în închisoare pe un butuc cu fața spre dreapta păzit de doi soldați. Este aceeași scenă ca la Nr. 12 cu oare cari deosebiri: poziția soldaților și cadrul închisorii oare cum schimbată, însă figura și îmbrăcămintea lui Horia la fel ca mai sus. Anul și numele pictorului lipsește. Pictură în ulei 42,5 × 53,5 cm. C. 1785.

B. A. R. Colecția de tablouri.

Reproduceri. a) Litografie publicată în «Tesauru de monumente istorice». Tomul III pag. 297 pl. 4, c. 1864, pe aceeași foaie fiind reprodus și Cloșca la închisoare (Nr. 33). Horia este arătat ca tânăr, mustăți mici și ri-

¹ A făcut parte din colecțiunea Generalului E. Pencovici.

² Horia și Cloșca erau păziți de câte doi soldați înăuntru și unul afară.

dicat în sus; i se vede toată fața. Dedesubtul cadrului este scris *Horia Anführer der Siebenbürgischen Rebellen*. 10,5×14,5 cm.

14.

Bustul lui Horia în profil spre stânga. Pe cap are căciulă cu marginile de blană și restul căciunii postav cu dungi, dată pe ceafă, lăsând să se vadă toată fruntea și o parte din ureche. Ochii mici, mustățile asemenea mici lăsate în jos, gura puțin deschisă și figura grasă. Acest portret se aseamănă cu Nr. 48. Este o fantezie. Dedesubtul bustului este scris *Abbildung des Horia/Haupt der Wallachischen Rebellen*.

Gravură în aramă 8×15 cm. Această gravură este anexă la revista «*Unterhaltendes Schauspiel nach den neusten Begebenheiten des Staats, der Kirche, der gelehrten Welt und des Naturreiches vorgestellt*» 1785 Erfurt. pag. 66. Cartea se găsește în biblioteca Academiei Române S. 3013.

15.

Horjah reizt das Volk zum Aufruhr gegen den Adel.

Gravura reprezintă o scenă când Horia este în mijlocul poporului și îi arată o hârtie, pe care este scris ceva. Toți oamenii sunt înarmați cu puști și îmbrăcați cu haine după moda ungurească, pe cap au căciuli sau pălării și par o armată regulată. Horia pe cap are căciulă înaltă cu fundul de postav, părul îi cade până la umeri și este îmbrăcat cu o haină scurtă ungurească cu șnururi, pantaloni și cisme scurte. De gât are un lanț de care atârnă medalia lui; la brâu are un pistol și este încins cu sabie. Mustățile le are mari și lăsate în jos. În fund se vede un sat și un deal.

Această gravură este anexă la manuscrisul din biblioteca Academiei Române Nr. 373 foaia 22.

Gravură în aramă, 8×13 cm. C. 1785. Este o fantezie, dar execuția este foarte bună.

16.¹

Bustul lui Horia între stânci, înfățișând retragerea sa în munți. Jos pe o stâncă inscripțiunea:

*Nicol: Ursu oder
Horia Anführer
der Rebellen. — 8°.*

Acest portret împreună cu a lui Cloșca și Crișan sunt anexate la manuscrisul intitulat «*Analecta ad historiam seditionis per Valachos Transilvaniae*». Se găsește în biblioteca muzeului național din Pesta.²

17.

Horia, figura completă în pozițiune marșială, cu pistoale, hangere, sabie și pușcă; în mâna dreaptă o sulită, iar cu stânga gesticulând. La gât atârnă ordinea, în care se văd însemnele și literile *HORA*. Jos *Horia Anführer der Valachischen Rebellen den 30^{ten}ber 1784 in der Radaker Waldung*

¹ Numerile 16—20 nu se găsesc în colecția Acad. Rom. și le-am găsit numai amintite și descrise, le dau întocmai.

² N. Densușianu op. c. pag. 176 Nr. 723.

gefangen genomen Worden. 8°. Se găsește în Biblioteca muzeului național din Pesta.¹

18.

Portretul lui Horia până din jos de brâu și colorat. La gât lanțul de aur de care atârnă decorațiunea. La brâu pistol și hangerul, în mâna dreaptă halebarda. Sus: *Horia*. Inscripțiunea de jos se vede a fi tăiată. Insignea este în formă ovală și are în mijloc o cruce duplicată la ambele capete și străpunsă cu o sabie, în stânga literele *HO* în dreapta *R*. — 8°. Se găsește în biblioteca muzeului național din Pesta.²

19.

a) Portretul lui Horia până jos de brâu și colorat. La gât lanțul de aur și ordul, în mâna dreaptă un bărdiș, la brâu pistol și cuțit. Sus: *Horia*, jos: *Der nach der Natur gezeichnete Haupt Rebeller Welcher in dem gross-Fürstenthum Siebenbürgen unerhörte Grausamkeiten Verübet hat.*

Die gefangennehmung gescha. den 30 Dec. 1784. — 4°.

b) Un portret al lui Horia edițiune mai nouă după portretul menționat mai sus. Jos: *Horia*.

Nach dem einzig noch existirenden Originale. — 2°.

Ambele gravuri se găsesc în biblioteca muzeului transilvănean din Cluj (colecțiunea Alexandru Mike).³

20. †

Portretele lui Horia și Cloșca lucrate de *Sigismundu Köré*. Sub aceste portrete s'a scris două poezii, cum și o poemă asupra armelor sau emblemei lui Horia, de *Gyöngyösi Iános*.⁴ (Versei. Bécs 1790 pg. 75—80).

21.

Insignele lui Horia. Stea cu opt colțuri mari și alte opt mai suptiri. Mijlocul stelei este format din două cercuri concentrice. În cercul din mijloc: o inimă străpunsă de o sabie; deasupra inimii inițialele *H=F* și dedesubt inițialele *R=D*. Steaua este pe un fond negru format din linii orizontale foarte apropiate. Dedesubtul gravurei este următoarea inscripție:

*Die obern 2 Buchstaben H. F.
bedeuten Horia floreat,
die 2 untern R. D. Reso Dalio*⁵

Numele gravurii lipsește. Anul C. 1785.

Oravuri în aramă.⁶ Cadrul total 8 cm. × 9.5 cm.

Steaua 7 cm. × 7 cm.

B. A. R. Nr. inv. 472. — A VIII 5.

¹ N. Densușianu op. c. pag. 177. Nr. 730.

² N. Densușianu op. c. pag. 177 Nr. 728.

³ Nic. Densușianu, op. c. pg. 181, Nr. 750, 182, Nr. 755.

⁴ Nic. Densușianu, op. c. pg. 171 și nota 1.

⁵ Reso Dalio = Rex Daciae.

⁶ Dar dela dl Căpitan Iulian Marțian 1907.

22.

Medaliile lui Horia. Sunt 3 medalii care se zice că le-a bătut Horia, la două din ele se dă Av. și Rv.

1. (cea de sus) Av. În mijloc o cruce cu 3 brațe sus și trei brațe jos, în mijlocul crucii o inimă străpunsă de o sabie, din care curge picături de sânge. În partea de sus scris *Hora Rex Daciae*, și jos deoparte și de alta a crucii 17 84. Rv. Așezată pe un pedestal este o comoară care are în vârf o cruce și de jur împrejur scris *NOS PRO CAESARE*.

Dimensiunile 4 cm. $\times$ 4 cm.

2. Av. Are două cercuri concentrice, în mijlocul cercului întâiu o inimă străpunsă de o sabie, din care curge picături de sânge, deasupra inimii se ridică o cruce cu 3 brațe neegale. Între cercuri este scris: *TZARA PLINDSE * SI PLETYESTE **

Dimensiunile 4,7 cm. $\times$ 4,7 cm.

3. O medalie având două cercuri concentrice. În mijloc o inimă străpunsă de o sabie, din care curge picături de sânge. Deasupra și dedesubtul inimii o inimă cu trei brațe neegale. În partea de jos a inimii, deoparte și de alta inițialele *R. D.*, iar mai jos, deoparte și de alta a crucii cuvintele *HO RA*. Jos între cercuri 1784. Distanța între cercuri are ca ornamentație frunze.

Dimensiunile 6,5 cm. $\times$ 6,5 cm.

Asupra medaliei lui Horia,¹ cu o reproducere a ei, dar într-o câțva deosebită — legenda monetelor nefiind la fel ca mai sus — s'a publicat de Nicolae Densușianu în «*Analele Academiei Române*» *Seria II. Tomul II, (1879—1880)* pag. 172—174 și în «*Revoluția lui Horia în Transilvania și Ungaria 1784—1785*» pag. 468—472.

4. Partea de jos a cadrului reprezintă satul natal al lui Horia, o biserică și mai multe case — dedesubt scris *ALBAK*. În fund se vede niște munți cu brazi.

Dimensiunile 18,5 cm. + 7,5 cm.

Toate aceste patru numere sunt pe o foaie de calc cuprinse într'un singur cadru. Sunt niște copii făcute cu creionu după alte lucrări. Anul lipsește, cum și numele celui ce le-a copiat.

B. A. R. Nr. inv. 1961. — B. LII 12.

5. În biblioteca Academiei Române, manuscrisul 394 foaia 71, este un desen al satului Alba, copiat pe o foaie de calc, reprezintă un sat cu o biserică, și în fund niște munți cu brazi. Deasupra satului scrie *ALBA K*. Desenul cu creionu (20,5 $\times$ 8,5 cm.) după desenul din colecția Alexandru Mike, în muzeul? Tomul «*Az Olahokrol*» pag. 93.

Tot în biblioteca Academiei Române, manuscrisul 395 foile 5—10, sunt desemnate cu creionu, casa lui Horia, casa lui Cloșca, casa lui Crișan, Hangerul lui Cloșca «*Kloska*», Cornul lui Horia pentru iarbă de pușcă, și o roată cu care se executau condamnările la moarte.

¹ Vezi și manuscrisurile Academiei Române, Nr. 389 pag. 78; Nr. 394 pag. 68—71.

23.

Medaliile lui Horia după faximilul din manuscrisele lui Ios. Weszelyi în biblioteca muzeului național din Pesta.

Av, în mijloc o inimă străpunsă de o sabie, din inimă se înalță o cruce triplicată, cu brațe neegale și deasupra crucii o coroană, în exergă *Hora be si Hodinestie czara plinse si plietyeste.*

Rv, în mijloc deasupra unor munți o cruce triplicată, cu brațe neegale și deasupra crucii o coroană, în exergă + *Hora rex Daciae. A. MDCCLXXX. IV +*

B. A. R. Manuscriptul Nr. 373 foaia 33.

Pentru așa zisele «medalii» ale lui Horia se poate consulta revista «Numizmatikai Közlöny» pe anul 1908 pag. 116—117, unde este un articol asupra medaliilor și monetelor lui Horia, scris de Gohl Ödön.

În biblioteca Academiei Române, manuscriptul 363 foile 84, 85, sunt desemnate trei «medalii» ale lui Horia. I. medalie (6 cm.) are în mijloc o cruce triplicată ieșind dintr'o inimă străpunsă de o sabie; inima cu crucea este așezată pe un deal cu flori. În exergă este scris *Hora Bessi Hodinyestye Tzara Blaplose se seleyestye ki celestye* ***

A doua medalie (6 cm.) are în mijloc un deal cu flori cu o cruce triplicată, de jur împrejurul medalionului este inscripția *Horia Moria de Hora Dei Gratia rex Daciae Princeps Valachorum.*

A treia este un medalion rotund, cu toartă, (9×13,5 cm.) având în mijloc o inimă străpunsă de o sabie și câte o cruce triplicată sus și jos; la crucea de sus este un soare în triunghi. De jur împrejurul medalionului scrie *Horia Mora de Flora Dei Gratia Rex Daciae Princeps Valachorum semper Aug.* Deasupra este o toartă, având în mijloc o coroană cu o cruce deasupra.

CLOȘCA.

24.

Bustul lui Cloșca spre stânga, în medalion circular, medalionul format din două cercuri concentrice având deasupra ca ornamentație niște lanțuri. De lanțul din mijloc atârna medalionul iar cele laterale sunt terminate cu căluși. Medalionul este pe un fond negru care reprezintă un zid. Distanța între medalion și cadru în partea de sus este 1 cm. în partea de jos 3 cm. Fondul medalionului este format din linii orizontale foarte apropiate, iar marginile din linii orizontale mai depărtate. Cloșca este în profil spre stânga având numai o toartă mică parte din piept cu o cămașă resfrântă, lăsând să se vadă gâtul și pieptul, cu capul gol și părul căzându-i pe spate. Mustățile sunt mici și lăsate puțin în jos. Dedesubtul medalionului este un cadru drept unghiular, pe care este așezat medalionul, cu următoarea inscripție: *Gloeska Horja Anführer der Walachische | Rebellen Welcher d. 30 Dec. 1784 in der Ra = | daker Waldung gefangen genommen Worden.* Dedesubtul cadrului, în partea dreaptă este numele gravurului *F. M. Will exc: a. V.* Această gravură este un pendant al portretului lui Horia (Nr. 1). Portret amintit de *D. A. Sturdza* op. c. pag. 422 Nr. 1; *Nicolae Densușianu* pag. 183 Nr. 761.

Gravură în aramă. Cadrul total $6,5 \times 10,5$ cm. Bustul lui Cloșca $6,5 \times 6,5$ cm.

B. A. R. Nr. inv. 493. — A. VIII 26.

25.

Bustul lui Cloșca în medalion circular așezat pe un fond care reprezintă un zid. Deasupra medalionului, ca ornamentație, sunt niște lanțuri; de lanțul de mijloc atârnă medalionul, iar lanțurile laterale sunt terminate cu cătuși. Distanța între medalion și cadru, în partea de sus este 1,2 cm. iar în partea de jos 2,2 cm. Dedesubtul medalionului este un cadru drept unghiular în care este scris *Gloșka | Wallach: Rebelle*. Cloșca este în profil spre stânga, cu capul gol, părul îi cade deasupra umerilor, mustățile potrivite și lăsate în jos. Este îmbrăcat cu o haină cu guler care se încheie la gât. Această gravură este un pendant al portretului lui Horia (Nr. 2). Portret amintit de *D. A. Sturdza* op. c. pag. 422 Nr. 2; *Nicolau Densușianu* op. c. pag. 184 Nr. 763.

Gravură în aramă, numele gravorului lipsește. Cadrul total $6,5 \times 10,2$ cm. Bustul lui Cloșca $6,5 \times 6,5$ cm. C. 1785.

B. A. R. Nr. inv. 494. — A. VIII 27.

Un asemenea portret se găsește și în biblioteca Muzeului național din Pesta.¹

26.

Bustul lui Cloșca în profil spre stânga, (Fig. 4), cu capul gol, părul îi acoperă o parte din frunte și îi cade în șuvițe pe umăr și pe la tâmpile, lăsând să se vadă o parte din ureche. Are ochii mari, nasul aquilin, mustățile mici lăsate în jos, buzele întredeschise și privirea ageră. Este îmbrăcat cu o cămașă descheiată la gât și peste cămașă are un cojoc prins în dreptul pieptului cu un șnur dublu. În interiorul cadrului, jos în dreapta, este numele gravorului *I. Adam fec.*²

Dedesubtul cadrului este scris *Cloșka Ein Gehülfe des Rebellen Horia Welcher mit ihm gefangen Worden*. Gravură în aramă $12 \times 15,5$ cm. Portret amintit și de *D. A. Sturdza* op. c. pag. 423 Nr. 4; *A. Papiu Ilarianu* op. c. pag. 302 bis; *Nic. Densușianu*, op. c. pag. 184 Nr. 765.

B. A. R. Nr. inv. 490. — A. VIII 23.

Reproduceri: a) Litografie asemănătoare și cu aceleași dimensiuni făcută în *Stabilim. litogr. G. Voneberg, București, [1865]*, pentru «*Tesauru de monumente istorice*» Tom. IV pag. 1. — Volum ce n'a apărut. Portret amintit și de *D. A. Sturdza*, op. c. pag. 423 Nr. 4.

B. A. R. Nr. inv. 495. — A. VIII 28.

b) Litografie făcută în *Stabilim. litogr. G. Voneberg, București, [1865]*, dar nu așa de exactă. Este împreună cu busturile lui Horia în medalion, (Nr. 1, 2 b). Dimensiunile?

B. A. R. Nr. inv. 522. — A. VIII 55.

¹ *Nic. Densușianu* op. c. pag. 178 Nr. 734.

² Numele gravorului s'a șters și este scris cu creionu.

c) Litografie cu aceleași dimensiuni făcută în *Litografia Parteni*, laș și desemnată de *R. Dubravski*. Dedesubt scrie *Cloșca*. După un exemplariu găsit de *D. A. Papiu Ilarianu* la un librariu din *Lipsia*. Portret amintit și de *D. A. Sturdza* op. c. pag. 423 Nr. 4.

B. A. R. Nr. inv. 496. — A. VIII 29.

d) Litografie după c de *Rusz* în *familia* din *Pesta* 1866 Nr. 2. 7,5×10 cm.

Cloșca

Fig. 4.

27.

Bustul lui Cloșca în profil spre stânga. Dedesubtul cadrului este scris *Gloska*. | *Ein Gehülfe des Rebellen Horja*, iar jos în partea dreaptă sunt inițialele *n. g. o. h. a. i. k. g.* Este aceeași gravură ca la Nr. 26, același bust și aceeași îmbrăcăminte. Este un pendant al lui *Horia* (Nr. 3). Gravură în aramă 12×15,5 cm. Portret amintit de *D. A. Sturdza* op. c. pag. 423 Nr. 3; *Nic. Densușianu* op. c. pag. 184 Nr. 766.

B. A. R. Nr. inv. 491. — A. VIII 24.

Un portret la fel, dar colorat, se găsește și în biblioteca Muzeului național din Pesta.¹

Reproduceri: a) Litografie făcută de [G.] Venrich. [București 1866], este colorată cu mâna. Bustul lui Cloșca este în profil spre dreapta și dedesubt scrie *Cloșca*. 9×10,5 cm. —

B. A. R. Nr. inv. 489. — A, VIII 22.

Fig. 5.

28,

Bustul lui Cloșca în medalion circular. (Fig. 5). Cloșca este în profil spre dreapta cu capul gol și părul îi cade în neorânduială pe umeri, pe frunte și pe la tâmpile lăsând să se vadă întreaga ureche. Are ochii mari, nasul asemenea, mustățile potrivite lăsate în jos, îmbrăcat cu o cămașă descheiată văzându-se gâtul și pieptul. Ar părea că este o lucrare tendențioasă și de fantezie pentru că nu se aseamănă cu nici unul din portretele

¹ Nic Densușianu, op. c. pag. Nr. 178 Nr. 732.

lui, dar, după inscripție trebuie să fie luat atunci când Cloșca era în închisoare și unde putem să ne închipuim că tocmai acolo nu avea confortul necesar pentru o toaletă cât de sumară. Din întreaga lui înfățișare se vede tot acea constituție robustă, gâtul gros cum și privirea ageră care a redat-o și gravorul I. Adam.

Dedesubtul medalionului este un cadru dreptunghiular alb în care

Fig. 6.

este scris *Kletschka*, iar dedesubtul cadrului este scris *von Hl. Predich, in Carlsburg nach dem Leben gezeichnet u. gestochen.*

Gravură în aramă. Cadrul total 9×12 cm. Bustul lui Cloșca $7,5 \times 8,5$ cm.
B. A. R. Nr. inv. 492. — A. VIII 25.

29.

Cloșca în întregime spre dreapta. (Fig. 6). Pe cap are cușmă înaltă cu fundul retezat de sub care îi cade părul pe spate. Este îmbrăcat cu o

cămașe și deasupra o fundră, la brâu pistoale și sable, pe spate o pușcă, mâna stângă în șold și cu dreapta gesticulează, are cioareci și în picioare opinci. Mustățile mici, nasul aquilin și privirea severă. Expresia feței este la fel ca la Nr. 26. Acelaș păr, mustăți, gură, nas și aceeași privire severă. Jos în partea dreaptă a cadrului este numele gravorului *I. Adam* se. Dedesubtul cadrului este scris *Gloska | ein Gehülfe des Rebellen Horia, welcher mit ihm gefangen worden.*

Gravură în aramă 10,5×15,5 cm. Portret amintit de *D. A. Sturdza* op. c. pag. 423 Nr. 5; *A. Papiu Ilarianu* op. c. pag. 302 bis; *Nic. Densușianu* op. c. pag. 186 Nr. 778.

B. A. R. Nr. inv. 498. — A. VIII 31.

Un asemenea portret cum și unul colorat, se află și în biblioteca Muzeului național din Pesta.¹

Reproduceri: a) Litografie făcută în *Stabilim. litogr. G. Voneberg, București [1865]*, având aceleași dimensiuni și aceeași inscripție, împreună cu portretul lui Horia (Nr. 6 a). Amintit și de *D. A. Sturdza* op. c. pag. 423 Nr. 5.

B. A. R. Nr. inv. 520—21. — A. VIII 53—54.

b) Litografie făcută în *Stabilim. litogr. G. Voneberg, București [1865]*, împreună cu portretul lui Horia (Nr. 6 a). Dedesubtul lui Cloșca este scris *Cloșca, Locotenentele lui Horia. 13,5×21 cm.*

B. A. R. Nr. inv. 519. — A. VIII 52.

c) Fotografie carte de vizită *Frații Șaraga. Iași. c. 1890. 3,5×8 cm.* după una din aceste două litografii. Dedesubtul fotografiei este scris *Cloșca Locotenentele lui Horia. Nr. 297.* Este un pendânt a lui Horia (Nr. 6 d).

B. A. R. Nr. inv. 1056. — A. XXIV 27.

30.

Cloșca în întregime spre stânga cu pălărie cu marginile mari. Părul îi cade pe umeri, are barbă mare în şuvițe neregulate; cu mâna dreaptă se sprijină într'un baston cu cârlig și cu stânga gesticulează. Peste cămașe are un palton lung, încins peste mijloc cu un brâu, în picioare are cisme lungi până la genunchi și la piept între nasturi este băgată o carte. Din toată înfățișarea lui se vede că este în costum prețios. Este o fantezie și nu seamănă de loc cu celelalte portrete ale lui. Numele gravorului lipsește. Dedesubtul cadrului este scris *Gloska. | Ein Gehülfe des Rebellen Horia, welcher mit ihm gefangen worden. | Se vend chez Jean Martin Will à Augsbourg.*

Gravură în aramă 10,5×15 cm.

B. A. R. Nr. inv. 500. — A. VIII 33.

Reproduceri: a) O copie întocmai, original în peniță. Dedesubt este scris *Gloska | Ein Gehülfe des Horia, welcher mit | ihm gefangen worden.* Jos în partea stângă este scris *Königsb. d. 12 Maj 1786* și în dreapta *Gexeichnete durch | C. Rehe.* Autorul este același care a făcut și portretul lui Horia (Nr. 7 a). Cadrul total 11,5×20 cm. Cadrul cu Cloșca 11,5×16 cm.

B. A. R. Nr. inv. 501. — A. VIII 34.

¹ Nic. Densușianu op. c. pag. 179 Nr. 738, 739.

31.

Același portret al lui Cloșca ca la Nr. 30, în costum preotesc și în aceiași poziție. Execuția nu este întocmai, gravura este roșcată, figura lui Cloșca nu se aseamănă de loc cu cea de sus, cum și unele mici detalii la îmbrăcăminte. Jos în partea dreaptă este numele gravorului *I. Mangot ft.* și dedesubtul cadrului *Gloska | ein Gehülfe des Rebelen Horia Welcher mit ihm gefangen worden.*

Gravură în aramă 12×15,5 cm., c. 1785.

B. A. R. Nr. inv. 499. — A. VIII 32.

Un exemplar colorat se găsește și în biblioteca Muzeului național din Pesta, fără să se arate numele gravorului.¹

32.

Bustul lui Cloșca în profil spre stânga. La cap are o căciulă cu fundul de postav din care îi iese puțin părul la ceafă. Nasul mare, ochii asemenea, buzele întredeschise, mustățile mici lăsate în jos. Figură asemănătoare cu Nr. 48. Dedesubtul bustului este scris: *Abbildung des Klotsca | zweyten Hauptanführers der Wallachen | Rebellen.*

Gravură în aramă 8×14 cm. Este anexă la revista «Unterhaltendes Schauspiel nach den neusten Begebenheiten des Staats, der Kirche, der gelehrten Welt und des Naturreiches vorgestellt» 1785. Erfurt, pag. 130. Cartea se găsește în biblioteca Academiei Române. S. 3013.

33.

Cloșca în închisoare șezând pe un butuc cu fața spre stânga, înlănuțit de gât, de mâni și de picioare. Lanțul dela gât este prins în zid, cel dela mâni de un stâlp așezat în fața lui, iar cel dela picioare de butuc. În față se vede o arcadă și o fereastră și sub arcadă doi soldați cu baioneta la pușcă și rezemați de arme. Cloșca pe cap are căciulă cu fundul retezat, părul îi cade pe spate; este îmbrăcat cu o cămașe și deasupra cojoc cu mânecile scurte și în picioare opinci. Are figură de tânăr. Execuția este naivă și este reprodușă după un tablou ca și al lui Horia (Nr. 13). Dedesubtul gravurii este scris: *Gloschka Siebenbürger Rebelle.* Litografie, 10,5×14,5 cm., publicată în «Tesauru de monumente istorice» Tom. III, (1864), pag. 297, Nr. 4, pe aceeași foaie dându-se și Horia în închisoare. (Nr. 13 a), fără numele autorului și al litografului.

Reproduceri: a) Fotografie carte de vizită. [Iași, Frații Șaraga c. 1890]. Dedesubtul fotografiei este scris *Cloșca în Alba Iulia | Nr. 195.*

B. A. R. Nr. inv. 1056. — A. XXIV 27.

34.

Bustul lui Cloșca în față cu capul puțin întors spre stânga. (Fig. 7). Este cu capul gol și părul despărțit la mijloc îi cade deoparte și de alta a urechilor în două coade împletite pe umeri. Este îmbrăcat cu o cămașe care are drept guler o brodatură îngustă și peste cămașe deasupra umărului stâng are cojocul. Fața este căm slabă, gâtul gol, mustățile potrivite

¹ Nic. Donsușianu, op. c. pag. 178, Nr. 735.

lăsate în jos, barba mică, ochii mari și privirea melancolică. Este adevăratul portret al lui Cloșca ca și Nr. 35. Dedeșubtul bustului este următoarea inscripție: VARG IUON ALIAS KLOSKA | IUON HORÆ PRIMARIUS | CAPITANEUS. 1905.¹

Fotografie 9,5×14,5 cm. după o veche pictură aflată în Muzeul istoric din Viena și fotografiată de I. Niculescu, fotograf în București, c. 1890, B. A.-R. Nr. inv. 528. — A. VIII 61.

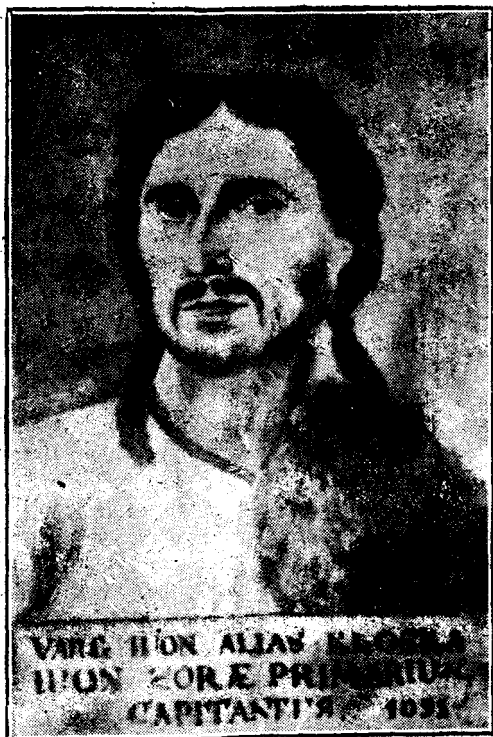

Fig. 7. *Ad.*

În biblioteca muzeului Brukenthal din Sibiu este bustul lui Cloșca, tablou nefărminat și cu aceeași inscripție.²

Reproduceri: a) Fotografie 13×21,5 cm. mai ștersă și numărul galeriei din Viena lipsește, cum și al fotografului.

¹ Nr. 1095 este numărul tabloului din galeria din Viena.

² N. Densușianu op. c. pag. 183 Nr. 758; A. Papiu Ilarianu op. c. pag. 302 bis.

B. A. R. Nr. inv. 488. — A. VIII 21.

b) Fotografie carte de vizită, 5,8×9,5 cm. *Photographie von Theodor Olatz, Hermannstadt*, îi lipsește însă cuvântul «CAPITANEUS» și Nr. «1095», c. 1890.

B. A. R. Nr. inv. 1057. — A. XXIV 28.

c) Heliogravură 14,5×14,5 cm. făcută în *Helyotipia Jos. Drotleff în Sibiu* și dat ca *Premiul III la «Revista Orăștiei» 1899*. Figură cam asemănătoare, dar mai melancolică. Deoparte și de alta a urechilor părul

Fig. 8. *H. H.*

este împletit în două coade și cojocul este pus pe umărul drept. Dede-subtul bustului este scris *Cloșca (1784)*.

B. A. R. Nr. inv. 497. — A. VIII 30.

35.

Bustul lui Cloșca în profil spre dreapta în medalion de ipsos, în relief, colorat, (Fig 8). Cloșca este cu capul gol, părul negru îi cade pe ceafă, moustățile roșietice, fața roșiatică, ochii albaștrii, îmbrăcat cu o cămașe albă deschisă la piept înfrumusețată la gât cu albastru și la piept. Peste cămașe are un cojoc de oaie cu lâna afară și prinsă la piept cu un șnur dublu de culoare castanie. Imprejur este următoarea inscripție cu albastru VARGOY ON N: KLOSKA || HORAE ALTERER. La jumătatea me-

dalionului este scris anul cu verde, deoparte 17, de alta 84. Acest medalion-portret este foarte important că ne dă adevăratul portret al lui Cloșca, ceea ce concordă și cu descrierile contemporane. El împreună cu Nr 34 ne dă adevăratul portret al lui Cloșca.¹ Lucrare originală. Relief în gips 6,5×6,5 cm. Medalionul este într'o ramă circulară și apoi într'o ramă pătrată. Amintit de *D. A. Sturdza* op. c. pag. 423 Nr. 6; *Nic. Densușianu* op. c. pag. 187 Nr. 781 și în *Revoluția lui Horia în Transilvania și Ungaria în 1784—1785* pag. 20 Nr. 23.

B. A. R. Colecția de tablouri.

Reproduceri: a) Fotografie de mărime exactă, bustul lui Cloșca 6,2×6,2; cadrul total 23,7×23,7 cm. c. 1890.

B. A. R. Nr. inv. 1966. — A. LII 17.

36.¹

Bustul lui Cloșca între stânci. Jos pe o stâncă: *Juan Wargoylod Kłosca Rebel*. În dreapta pe altă stâncă: *Necukhauser ad viv de 78*. — 8°. Acest portret este anexat la manuscrisul «*Analecta ad historiam seditionis per Valachos Transilvaniae*» care se găsește în biblioteca Muzeului național din Pesta.²

37.

Cloșca până din jos de brâu și colorat, în mâna stângă o pușcă cu baionetă. Deasupra: *Gloska*. 8°. Se găsește în biblioteca Muzeului național din Pesta.³

38.

Cloșca, figură întregă în pozițiune marțială, cu pistoale, hanger și sabie, în mâna dreaptă pușcă cu baionetă iar la sân o carte. Jos: *Gloska ein Gehülfe des Rebelen Horja welcher mit ihm gefangen worden*. — 8°. Se găsește în biblioteca Muzeului național din Pesta.⁴

¹ Scrierile cari amintesc despre portretul lui Cloșca sunt: 1. *Horia und Klotzka | oberhaupt und Rathgeber | der Aufrührer in Siebenbürgen. Karlsburg und Herrmanstadt, 1785*. Traducere în limba română, alături de textul german, în «*Tesauru de monumente istorice*» Tom. III pag. 332. 2. *Unterhaltendes Schauspiel nach den neusten begebenheiten des Staats, der Kirche, der Gelehrten Welt und des Naturreiches vorgestellt 1785 zweiter Anzug. Erfurt. H. R. Nonne. §§ wallachen: Aufstand in Siebenbürgen pag. 69—99*. 3. Manuscrisul 159 din biblioteca Academiei Române, foaia 51 intitulat *Istoria lui Horia* scrisă de contele D. Teleki. Traducțiune în limba română. Toate aceste 3 scrieri concordă asupra portretului lui Cloșca. Iată portretul lui Cloșca: «Ion Cloșca de Carpeniș, aparținând domeniului Zlatna, de vre-o 40 de ani, de statură mică, îndesată, fața brună, mai mult rotundă, are nas turtit, păr castaniu închis, mustață roșiatică-castanie, voinic, peltic, are o voce mai mult grăbită decât închisă, stat și mers drept, îmbrăcat în costum obicinuit ca și tovarășul lui, Horia. Obișnuște însă să poarte și un cojocel mic de oale cu mânecile jumătate și cu lâna în afară. Pe cap poartă uneori căciula neagră de miel, obicinuită acolo, uneori însă și un fel de căiță cu galoane înguste de fir și cu o legătură de aur».

² Numerele 36—40 nu se găsesc în colecția Academiei Române, le-am găsit numai amintite și descrise, le dau întocmai.

³ *Nic. Densușianu* op. c. pag. 176 Nr. 724.

⁴ *Nic. Densușianu* op. c. pag. 178 Nr. 733.

⁵ *Nic. Densușianu* op. c. pag. 178 Nr. 736.

39.

Cloșca figură întreagă, pozițiune de căpitan de haiduc cu piștoale și sabie. Jos în colțul drept: *L. Wien f. Dedesubt: Wahre Abbildung des Kloska Ivan Spiessgeselle des Horia alt 40 Jahr.* — 8°. Se găsește în biblioteca Muzeului național din Pesta.¹

40.

a) Cloșca, pendant la portretul lui Horia Nr. 19, având în mâna stângă o pușcă cu baionetă. Sus: *Glocska*. Jos: *Ein Gehülfe des Horo, und Haupt anführer der Siebenbürgischen Rebellen die gefangennnehmung gescha den 30 dec. 1784* — 4°. Se găsește în biblioteca Muzeului transilvan din Cluj — colecția Alexandru Mike.²

b) Portretul lui Cloșca, edițiune mai nouă după exemplarul de sus. Jos: *Glocska nach dem einzig noch existirenden Originale.* — 2°. Se găsește în biblioteca Muzeului transilvan din Cluj. Colecția Alexandru Mike.³

CRIȘAN.

41.

Bustul lui Crișan în profil spre dreapta. Siluetă în negru. Pe cap are căciulă de husar cu pană; la spatele căciunii două șnururi cu doi ciucuri. Dedesubt scrie *Krischan Gyorg*. Această siluetă este anexă la broșura ⁴ «Horia und Klotzka, oberhaupt und Rathgeber der Anführer in Siebenbürgen. 1784». Gravură în aramă 8×13,5 cm. Numele gravurii lipsește. Portret amintit de *D. A. Sturdza* op. c. pag. 423 Nr. 1.

Se găsește și în biblioteca Muzeului național din Pesta.⁵

Reproduceri: a) Copie originală în peniță făcută de *T. Popu* 1863. 8×13,5 cm.

B. A. R. Nr. inv. 502. — A. VIII 35.

b) Litografie, împreună cu siluetele în negru ale lui Horia și Cloșca cum și medalia lui Horia (Nr. 55 c) în «Tesauru de monumente istorice». Tom. III pag. 297 Nr. 1, anul 1864.

42.

Crișan în întregime (Fig. 9), cu fața spre stânga, cușmă cu surgucin de sub care îi iese părul pe spate și lângă urechia stângă părul este împletit într'o coadă care îi cade pe piept. Este îmbrăcat cu o cămașe din care se vede gâtul și pieptul și este încins cu un brâu. Deasupra cămășii are o sarică, prinsă în dreptul pieptului cu o copcă și peste sarică o pușcă. La brâu are cuțit, pistol și sabie. Mâna stângă este în șold și în cea dreaptă ține un topor; lângă el un câne mare cu șgardă. Crișan are o statură înaltă și este foarte voinic; nasul îl are aquilin, mustățile groase lăsate în jos și privirea severă. Dedesubtul cadrului este scris *CRISAN*

¹ Nic. Densușianu op. c. pag. 179 Nr. 737.

² Nic. Densușianu op. c. pag. 181 Nr. 751.

³ Nic. Densușianu op. c. pag. 182 Nr. 756.

⁴ Broșura se găsește și în biblioteca Academiei Române. S. 3612.

⁵ Nic. Densușianu op. c. pag. 180 Nr. 746.

GIORG mit Anführer der Walachischen Rebellen welcher der 10-ten febr. 1785 gefangen worden.

Portret amintit de *Nic. Densușianu* op. c. pag. 185 Nr. 773 și de *D. A. Sturdza* op. c. pag. 423 Nr. 2.

Se găsește și în biblioteca Muzeului național din Pesta.¹

Fig. 9.

Gravură în aramă, 10,5×15,5 cm. Numele gravorului lipsește.
B. A. R. Nr. inv. 504. — A. VIII 37.

43.

Bustul lui Crășan în față, (Fig. 10), cu capul gol; părul în partea dreaptă îi cade peste ureche, într'o coadă până deasupra umărului unde este înodat formând un inel. Este îmbrăcat cu o haină cu guler, deschisă

¹ *Nic. Densușianu* op. c. pag. 179 Nr. 740.

la piept, din care se vede marginile cămășii. Ochii îi are mari, nasul potrivit, mustățile mari lăsate în jos, barba mică și privirea severă. Dedesubtul bustului este scris *CRISSAN DSURDS EX KERPENYES TUMULTUS TRANSILV, IN A° 1784 EXCITATI CORIPHAEUS TERTIUS. 1097.*¹ Acest portret este un pendant la portretul lui Horia (Nr. 10) și a lui Cloșca (Nr. 34) și pare să fie adevăratul portret al lui Crișan; în comparație cu Nr. 42 se vede tot acea înfățișare robustă, figura cam slabă dar osoasă,

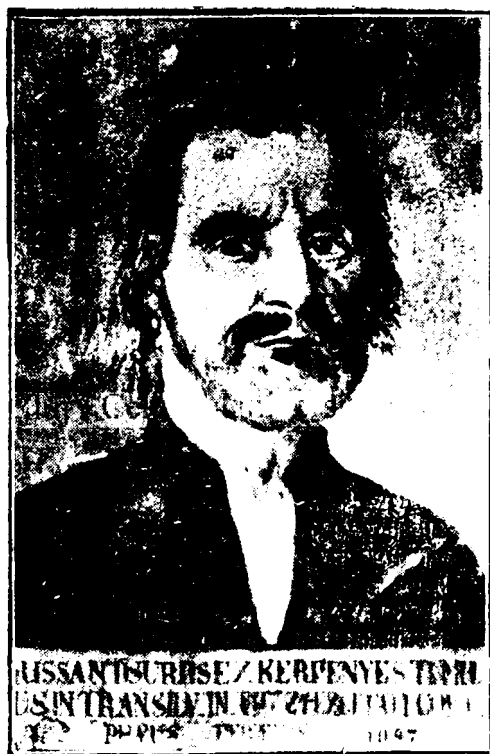

Fig. 10. (idem.)

mustățile mari lăsate în jos, nasul aquilin și privirea severă. Acest portret concordă și cu descrierile contemporane² care spune: «Acesta prezintă sub toată prvința o figură bine făcută; de o statură bărbătească de mijloc

¹ Nr. 1097 este numărul tabloului din galeria din Viena.

² Horjia und Klotzka oberhaupt und Rathgeber der Aufrührer in Siebenbürgen. Karlsburg und Hermannstadt 1785. Traducere în limba română alături de textul german în «Tesauru de monumente istorice». Tom. III (1864) pag. 336. Partea citată am dat-o după această traducere.

mare, de o structură osoasă tare și solidă, de un corp cam plin, însă nu prea gras, ci tocmai așa cum se cere la o asemenea sistemă corporală de o asemenea înălțime și la o făptură osoasă așa de forte. O frunte osoasă, cu partea osoasă a ochilor bine arcată, cu niște sprâncene negre stufoase, ornate gene stufoase de același culoare; niște ochi mari negri, iuși și plini și cu o căntătură ageră; o gură bine proporționată, cu o barbă neagră stufoasă; o bărbie cam rotunjită și prea puțin despătată, un gât cam lungureț, nici prea gros nici prea subțire, bine întins și drept; un piept scos afară între doi umeri cam lași și alte asemenea, sunt însușiri care vădesc un bărbat nervos bine făcut și care eră proprie acestui rebel. Pelița lui brună, umbrăită împrejur de un păr negru stufoș, contribuia și mai mult spre a da chipului său o frumuseță bărbătească.

Fotografie după o veche pictură aflată în Muzeul istoric din Viena și fotografiată de I. Niculescu, fotograf în București, c. 1890; 9,5×15,5 cm.

B. A. R. Nr. inv. 528. — A. VIII 61.

Se găsește și în biblioteca Muzeului Brukenthal din Sibiu.¹

Reproduceri: a) Fotografie carte de muzică, *Phot. V. Theod. Glatz. Hermannstadt*, are aceeași inscripție, lipsindu-i numai numărul din galeria din Viena. 5,5×9,5 cm. c. 1890.

B. A. R. Nr. inv. 1057. — A. XXIV 28.

b) Fotografie mai mare, dar mai ștersă, după (a). 14×20,5 cm. c. 1890.

B. A. R. Nr. inv. 503. — A. VIII 36.

44.²

Bustul lui Crișan între stânci. Jos pe stâncă: *Georg Krischan | einer der Rebellen | anführer*. Dedesubt: *Neuhauser 1785*. — 8°. Acest portret este anexă la manuscrisul intitulat «*Analecta ad historiam seditionis per Valachos Transilvaniae*». Se găsește în biblioteca Muzeului național din Pesta.³

HORIA și CLOȘCA.

45.

Busturile lui Horia și Cloșca unul în fața altuia, (Fig. 11). Horia este în profil spre dreapta, cu căciula dată puțin pe ceafă lăsând să se vadă toată fruntea și o parte din ureche; peste cămașe are o haină cu gulerul rășfrânt, nasul aquilin, mustățile mici și privirea ageră, figura grasă, buza de jos mai groasă și buzele întredeschise. Este același desen ca la Nr. 1, dar mai mare. Cloșca este în profil spre stânga, cu capul gol, părul căzându-i pe frunte și pe spate. Are o cămașe lăsând să se vadă gâtul și o parte din piept. Are mustățile mici lăsate puțin în jos. Figura este asemănătoare cu Nr. 24.

Dedesubtul busturilor este scris *Horja. Gloscka*.

¹ *Nic. Densușianu*. op. c. pag. 183 Nr. 759; *A. Papiu Ilarianu* op. c. pag. 302 bis.

² Nr. 44 nu se găsește în colecția Academiei Române, l-am găsit numai amintit și descris, îl dau întocmai.

³ *Nic. Densușianu* op. c. pag. 177 Nr. 725.

Horia der Hauptanführer und Urheber der im Jahr 1784 in dem Grossfürstenthum Siebenbürgen ausgebrochenen Aufruhr der Walachen. Cloșca sein vorzüglicher Anhänger, und zweytes Haupt der Rebellen. | Gezeichnet nach dem Leben, als sie den 30 Dec. 1784. in der Radaker Waldung gefänglich ein gebracht wurden — Zu finden bey I. M. Will in Augsburg.

Gravură în aramă. c. 1785. Bustul lui Horia 8,5×11 cm.; Bustul lui Cloșca 8×11 cm., cadrul total 22,2×17 cm. Portret amintit de D. A. Sturdza op. c. pag. 424 Nr. 1; Nic. Densușianu op. c. pag. 188 Nr. 784.

B. A. R. Nr. inv. 514. — A. VIII 47.

Se găsește și în biblioteca Muzeului național din Pesta.¹

Fig. 11.

Reproduceri: a) Gravură în aramă c. 1785, cu aceeași inscripție și aceeași mărime, fără să arate locul și numele gravorului, însă execuția nu este așa de exactă.

B. A. R. Nr. inv. 513. — A. VIII 46.

46.

Busturile lui Horia și Cloșca față în față. Horia este în profil spre dreapta, cu căciulă, părul îi cade pe umeri. Are o haină încheiată la piept și gulerul cămășii deasupra, lăsând să se vadă puțin gâtul; mustățile mici, lăsate în jos și gura deschisă. Cloșca este în profil spre stânga, cu capul

¹ Nic. Densușianu op. c. pag. 179 Nr. 743.

gol, părul îi cade în şuvițe pe frunte, la spate și la temple, văzându-se puțin urechea; ochii mari, nasul aquilin, mustățile lăsate în jos și gura puțin deschisă. Este îmbrăcat cu o haină cu guler alb. Deoparte și de alta a busturilor sunt niște stânci, între ele un câmp și în fund o biserică cu ziduri. În partea de sus a cadrului atârână de o panglică medalia lui Horia cu *Avers* și *Revers*. Pe *Av.* este o inimă din care iese două flăcări și deasupra o cruce cu 3 brațe neegale, asemenea și jos. De jur împrejur este scris *HORA REX DAZIE*. Pe *Rv.* este o coroană cilindrică așezată pe un munte și deasupra o cruce și de jur împrejur este scris *NOS PRO CESARE*. Dedesubtul bustului lui Horia este scris *Hora Duce Valaques Revoltes en Transilvanie. 1784.* și în limba germană cu litere gotice *Hora Furst von der Rebelton der Walachen in Stehenbürgen*. Sub bustul lui Cloșca; *Kloeska Premier Capitain des Revoltes. 1784* și în limba germană cu litere gotice *Klolschka erster Hauptman der Rebellten*. Inscripțiile sunt cuprinse fiecare într'un cadru format din flori negre, asemenea și cadrul total. Execuția portretelor este naivă.

Gravură în aramă, 28×20,5 cm. Numele gravorului lipsește. c. 1785. B. A. R. Nr. inv. 1962. — B. LII 13.

Se găsește și în biblioteca Academiei de științe din Pesta.⁴

47.

Busturile lui Horia și Cloșca unul în fața altuia. Horia este în profil spre dreapta, pe cap căciulă cu marginile răsfrânte, dată puțin pe ceafă, lăsând să se vadă toată fruntea și o parte din ureche; părul îi cade pe spate în şuvițe, este îmbrăcat cu o haină cu guler întors. Expresia figurii este aproape ca la Nr. 45. Cloșca este în profil spre stânga, cu o căciulă înaltă, rotundă, fiind tăiată peste mijloc cu două șireturi care se termină la urmă cu doi ciucuri. Aceiași căciulă se găsește și la portretul Nr. 29. Este dată puțin pe ceafă și se vede o parte din frunte și aproape toată urechea, părul de asemenea îi cade pe umeri. Dedesubtul busturilor este scris *Hora. Gloska. mai jos Beide Anführer der Wallachischen Rebellen | gezeichnet nach dem Leben den 3 Jan: 1785.* Execuția este foarte bună și după mărturisirea inscripțiilor aceste două portrete se apropie de adevăr — asemănarea figurilor cu Nr. 45 este aproape perfectă. Gravură în aramă. Numele gravorului lipsește. Bustul lui Horia 9,5×12,5 cm. Bustul lui Cloșca 10×14,5 cm. Portret amintit de D. A. Sturdza op. c. pag. 424 Nr. 2; Nic. Densușianu op. c. pag. 185 Nr. 771.

B. A. R. Nr. inv. 517. — A. VIII 50.

48.

Busturile lui Cloșca și Horia față în față. Cloșca este în profil spre dreapta, pe cap are un fel de scufă dată puțin pe ceafă. Nasul mare, mustățile mici lăsate în jos, ochii mici și buzele puțin deschise. Horia este în profil spre stânga, pe cap are căciulă cu marginile de blană și restul căciulii este de postav, cu dungi, dată puțin pe ceafă. Ochii mici, mustățile

⁴ Nic. Densușianu op. c. pag. 181 Nr. 748.

asemenea mici și lăsate în jos, gura puțin deschisă și figura mai mult grasă. Execuția este naivă și aceste portrete nu se aseamănă de loc cu adevăratele portrete ale lui Horia și Cloșca. Sunt niște fantezii. Dede-subtul busturilor este scris cu litere gotice.

*Wahre Abbildung
des*

*Klosska Iuon
von Kerpenjesch*

*Horja oder Nikola Urss
aus Nagy Aranyosch*

aus Siebenbürgen.

Gravură în aramă. Numele gravorului lipsește. C. 1785. Bustul lui Cloșca, 8×12 cm.; bustul lui Horia 9,5×13 cm. Cadrul total 23×18 cm. Horia asemănător cu Nr. 14.

B. A. R. Nr. inv. 516. — A. VIII 49.

Se găsește și în biblioteca Muzeului național din Pesta anexat la manuscrisul «Processus ordinarius quo Valachus Hōrja de Flora Daciae Tyranus procedit contra Siculos».¹

49.

Busturile lui Horia și Cloșca unul în fața altuia. Horia este în profil spre dreapta și Cloșca spre stânga. Imbrăcămintea și expresia figurilor este aproape la fel cu Nr. 48, numai execuția este mai bună; este tot o fantezie. Dede-subtul lui Horia este scris *Horia ou Nicolas Urtz | de Nagy Aranyosch*, dede-subtul lui Cloșca este scris *Klotzka Iuon | de Kerpen yesch* și între busturi *Portraits veritable | de | envoyés de la Transilvanie*. Gravură în aramă. Bustul lui Horia, 5,5×6,5 cm.; bustul lui Cloșca, 5×8 cm. Numele gravorului lipsește. C. 1785.

B. A. R. Nr. inv. 505. — A. VIII 38.

50.

Busturile lui Horia și Cloșca unul în fața altuia. Cloșca este în profil spre dreapta și Horia spre stânga. Pe cap, Horia are căciulă cu marginile albe întoarse, și restul căciunii de postav roșu. Părul la spate este mai mare și în inele; nasul aquilin, mustățile lăsate în jos. Este îmbrăcat cu o haină verde. Cloșca este cu capul gol și părul la spate este mai mare, învârtit ca un melc; nasul mare, mustățile potrivite, lăsate în jos și gura puțin deschisă. Poartă o haină albastră din care se vede o parte din gât. Dede-subtul busturilor este scris cu litere gotice și latine: *Gloska, Horiae. Wahrhaffte Abildung von Horiae und Gloska, ürheber der rebellen von Transsilwani, abgezeignet in | der gefengnüß zu Carlsbürg, nach dem sie seynd gefangen Worden in dem Radacker Wald zu Carlsburg by Abraham Kaufman, sculp: | Horiae et Gloska chefs des rebelles en Transilvanie pris dans la forêt de Radack, dessinés dans la prison de Carlsbourg. Se trouve chez Abraham Kaufman, Graveur à Carlsbourg.*

Gravură în aramă, colorată cu mâna, c. 1785. Bustul lui Horia, 9,5×11,5 cm.; bustul lui Cloșca 8×11 cm.

B. A. R. Nr. inv. 515. — A. VIII 48.

¹ Nic. Densușianu op. c. pag. 180 Nr. 745.

Busturile lui Horia și Cloșca față în față. Horia este în profil spre dreapta, cu capul gol; părul îi cade în șuvițe până deasupra umărului, unde este înodat formând un inel; gâtul este liber și este îmbrăcat cu un cojoc prins cu un șnur în dreptul pieptului. Fruntea și nasul îi are mare, mustățile mici lăsate în jos, fața slabă și privirea serioasă. Portret asemănător cu Nr. 10. Cloșca este în profil spre stânga, cu capul gol, are păr mare care îi cade pe umăr; deasupra cămășii are cojoc cu lâna afară, prins în dreptul pieptului cu un șnur. Are gene stufoase, nasul potrivit, mustățile mici lăsate în jos și privirea severă. Portret asemănător cu Nr. 34, 35. Pe bustul fiecărui este scris *HORA. KLOSKA*. După execuție se vede că aceste două portrete sunt luate după niște busturi în relief făcute în gips. Horia trebuie să fie un pendant al lui Cloșca, făcut și el în gips. Un medalion în gips al lui Horia a existat, după cum mărturisește Nic. Densușianu: «Cu ocaziunea cercetărilor făcute în biblioteca episcopiei dela Orade, Prea Sfinția Sa dl Canonic Paul Vela îmi comunicase, că portretul lui Horia lucrat în ghips, tot în formă cum este medalionul lui Cloșca, se aflase în posesiunea d-sale până la anul 1869, când, încredințându-l unui cunoscut ca să-l doneze Asociațiunii transilvane, această prețioasă relicvie s'a pierdut». Aceste portrete poate să fie unul din portretele trimise de contele Iancovici, împăratului Iosif II, la Viena; atât Horia cât și Cloșca sunt arătați ca niște țărani.¹

Gravură în aramă. Numele gravorului lipsește. C. 1785. Bustul lui Horia 5×6,2 cm.; bustul lui Cloșca 5,2×6,8 cm.; cadrul total 11×7 cm. Portret amintit și de *Nic. Densușianu* op. c. pag. 187 Nr. 782.

B. A. R. Nr. inv. 518. — A. VIII 51.

52.

Siluețele în negru ale lui Horia și Cloșca — busturi. Horia este spre stânga, cu căciulă, de gât are un lanț cu «ordinul» lui Horia: O inimă străpunsă de o sabie, pe inimă sunt inițialele ^{HR}D.

Dedesubtul bustului este scris *Nicola Horia*.

¹ Op. c. pag. 187.

² Dl Constantin Moisil, ajutor numismat al Academiei Române, îmi comunică un bust al lui Horia, în medalion rotund de 7 cm., care este o copie în gips după originalul care se află în cabinetul imperial din Viena. Horia este bust în profil spre dreapta, pe cap are căciulă înaltă cu fundul retezat, și de sub căciulă îi cade părul în șuvițe pe umeri. Fruntea o are lată, nasul mare puțin coroiat, mustățile mari lăsate în jos, bărbia ascuțită, fața osoasă și slabă. Este îmbrăcat cu sarică și deasupra se vede gulerul hainei. Medalionul s'a primit în luna Septembrie 1921 și se află în cabinetul numismatic al Academiei Române, este format din două cercuri, din care al doilea mai lat, și nu are nici o inscripție.

Acest bust al lui Horia, în gips, pare să fie cel pe care-l amintește Nicolae Densușianu.

În călătoria care o face Nicolae Densușianu la Pesta în 1870, spune că Francisc Pulszki, Directorul Muzeului național din Pesta i-a comunicat că pe la 1820 se află la Viena, un cabinet de figuri de ceață, printre care se află și Horia și Cloșca în mărime naturală și îmbrăcați în costume românești. (Biblioteca Academiei Române. Manuscriptul 394 foia 67—68).

Crișan este spre dreapta și cu căciulă, dedesubtul lui scrie *Gloska Ivan*. Mai jos într'un cadru dreptunghiular este scris: *Nicola Hora und Gloska Ivan, oberhäupter der rebellischen Wallachen, wurden d. 3-ten Januar 1785, in der Radaker Waldung gefangen genommen, und von den Obrslient. von Kraij, von | 2-ten Szekler Regiment nach Carlsburg gebracht.* Jos dedesubtul cadrului este numele gravorului *Moeglich fec & excud. Norimb.*

Gravură în aramă, c. 1785, 16×12,5. Bustul lui Horia 5×7 cm.; bustul lui Cloșca 4×7,5 cm.; cadru cu inscripția 16×2 cm. Portret amintit de *A. Papiu Ilarianu* op. c. pag. 302 bis; *D. A. Sturdza* op. c. pag. 424 Nr. 3; *Nic. Densușianu* op. c. pag. 186 Nr. 776.

B. A. R. Nr. inv. 507. — A. VIII 40.

Reproduceri: a) Litografie pentru «Revista Română», împreună cu bustul lui Horia în medalion circular (Nr. 4), în dreapta Horia, în stânga Cloșca. C. 1864.

B. A. R. Nr. inv. 512. — A. VIII 45.

b) Litografie întocmal publicată în «*Tezauru de monumente istorice*». Tom. III, pag. 297, Nr. 2.

53.

Busturile lui Horia și Cloșca, siluete în negru. Horia este spre dreapta și poartă căciulă, Cloșca este cu capul gol, părul îi cade pe frunte și la ceafă.

Fiecare siluetă este într'un medalion format din două cercuri și în mijloc un cerc perlat, deasupra o panglică înodată lăsată pe marginea cadrului. Fondul medalionului este alb. Dedesubtul fiecărui medalion este scris *Horiah. Kloczka*. Aceste siluete fac parte din broșura *Kurze Geschichte der Rebellion in Siebenbürgen. Strassburg. 1785*, unde se află și insignele lui Horia, în formă ovală, la mijloc o inimă străpunsă cu sabia dela dreapta spre stânga în jos, din inimă se prelungește în sus și în jos o cruce duplicată, în stânga inimii este scris *HO*, în dreapta *RA* și jos între brațele crucii *R. D.* Pe ultima pagină a acestei scrieri este următoarea notiță: *N. B. Die beygefügten Schattenrisse sind nach den in Wien gezeichnet Originalen abgestochen. Die Titelvignete stellt das ordenskreutz vor, etc.*¹

Gravură în aramă.² Numele gravorului lipsește. Cadrul cu Horia 5,5×6,5 cm.; cadrul cu Cloșca 5,5×6,5 cm.; cadrul total 12,5×8 cm.

B. A. R. Nr. inv. 506. — A. VIII 39.

Se găsește și în biblioteca Muzeului național din Pesta.³

Reproduceri: a) Copie cu cerneală în biblioteca Academiei Române, manuscriptul 373 foaia 31, c. 1879.

54.

Busturile lui Horia și Cloșca, siluete în negru. Horia este spre dreapta, cu căciula dată puțin pe ceafă, părul mare. Dedesubtul bustului

¹ Nic. Densușianu op. c. pag. 181 Nr. 747.

² Dăruită de dl Căpitan Iulian Marțian în 1907.

³ N. Densușianu v. c. 181 Nr. 747.

scrie *Hora* | u. *Nicola Ursz*, gegen 50. J. alt. Cloșca este spre stânga, cu capul gol, părul căzându-i puțin pe frunte, ridicat în sus la ceafă și gură puțin deschisă. Dedesubtul bustului scrie *Kloczka u. Gloska Iwan*, etw. 40. J. alt. Fiecare siluetă este în câte un cadru deosebit. Dedesubtul cadrelor scrie: *Hora Chef der Rebellen u. Kloczka sein Hauptmann Wurden von 2 Wallachen in der Radaker Wal | dung überrascht, gefangen, v. Von dem ob. Lient. Kray, vom 2-ten Szebler Regim., nach Karlsburg in | verwahrung gebracht. Ester soll sich H. F. R. D. neuen, d. i. Hora Florens, Rex Daciae. | Nach dem original copirt, gestochen u. verlegt von Joh. Mayr in Regensburg, Jenner 1785.*

Gravură în aramă. Cadrul cu Horia 7×8,5 cm.; cadrul cu Cloșca 7×8,5 cm. Portret amintit de *Nic. Densușianu*, op. c., pag. 184 Nr. 769. B. A. R. Nr. inv. 508. — A. VIII 41.

55.

Busturile lui Horia și Cloșca, siluete în negru. (Fig. 12). Horia este spre dreapta, cu căciulă, părul îi cade pe spate, nasul mare și buzele puțin deschise. Dedesubtul bustului scrie *Horja | oberhaupt der Rebellen | in Siebenbürgen*. Cloșca este spre stânga, cu capul gol, părul lăsat puțin pe frunte și se ridică în sus la ceafă. Nasul mare și buzele puțin deschise. Execuția părului este ca la Nr. 53, 54. Dedesubtul bustului scrie *Klotska | Freund und | Rathgeber des Horja*. Deasupra siluetele este medală în lău Horia, pe Av. scrie *NOS PRO CESARE* și în mijloc are o coroană cu o cruce. Pe Rv. are 3 cercuri concentrice, în mijloc o cruce triplicată, sus și jos, în mijlocul crucii o inimă străpunsă de o sabie, de jur împrejur scrie *Horia Rex Daciae*; deoparte și de alta a crucii de jos *17 84*. Această medalie este asemănătoare cu Nr. 22. Dedesubtul siluetele este o altă medalie. Aversul are 2 cercuri concentrice, în mijloc este o inimă străpunsă de o sabie și deasupra inimii o cruce cu 3 brațe neegale. Intre cercuri scrie + *HORIA BÈ. SI. HODINYESE, CZARA PLINSE. SI PLESE*. Rv. are 2 cercuri concentrice, în mijloc o cruce cu 3 brațe neegale așezată pe niște munți, deoparte și de alta a crucii sunt inițialele *R. D.* ^{HORIA}₁₇₈₄. Aceste gravuri face parte din broșura ¹ «Horia und Klotska oberhaupt und Rathgeber der Aufrüher in Siebenbürgen. Karlsburg und Hermannstadt 1785».

Gravură în aramă.² Numele gravorului lipsește. Bustul lui Horia 6×7,5 cm.; Bustul lui Cloșca 5×7 cm. Portret amintit de *D. A. Sturza* op. c. pag. 424 Nr. 4; *Nic. Densușianu* op. c. pag. 184 Nr. 768.

B. A. R. Nr. inv. 511. — A. VIII 44.

Se găsește și în biblioteca Muzeului național din Pesta.³

Reproduceri: a) Lucrare în peniță făcută de *Teod. Popu în Pest'a* | 1863. copie exactă.

¹ Broșura se găsește în biblioteca Academiei Române. S. 3612.

² Gravura este lipită pe o foaie pe care este scris de mână, în l. germană câteva însemnări despre Horia și Cloșca, luat din «*Convers. Lek.* V pag. 388».

³ *Nic. Densușianu* op. c. pag. 180 Nr. 746.

B. A. R. Nr. inv. 509. — A. VIII 42.

b) Lucrare originală în peniță, dar nu așa de exactă. Inscripțiile de sub Horia și Cloșca sunt cu litere cursive și la medaliile de jos, între Av. și Rv. se dă în traducere germană cuvintele *Hora Be și Hodinyeste*. Jos în stânga este inițiala S lângă un ciocan.

B. A. R. Nr. inv. 519. — A. VIII 43.

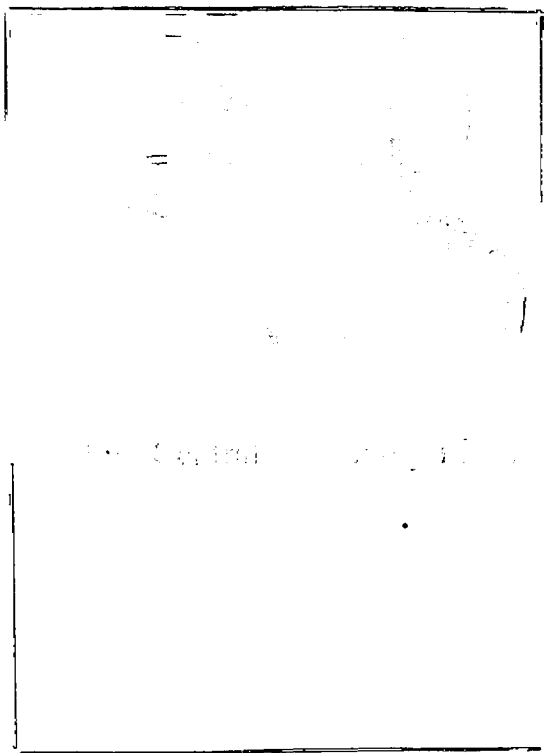

Fig. 12.

c) Litografie exactă publicată în «Tesauru de monumente istorice» Tom. III (1864) pag. 297 Nr. 1; se află și bustul lui Crișan, siluetă în negru (Nr. 41 b).

56.

Bustul lui Horia cu insemnele lui și a lui Cloșca pe o foaie în folio.¹ Horia este spre stânga în medalion circular format din două cercuri concentrice, pe un fond negru și medalionul este pe un fond ce reprezintă

¹ Busturile lui Horia și Cloșca sunt asemănătoare cu cele din fig. 17.

un zid. Deasupra medalionului este un lanț prins în zid terminat cu cătuși și între cercurile medalionului, deasupra este scris *Horia. Walach: Rebelle*. Horia este cu căciulă cu marginile răsfrânte și cu fundul rețezat, poartă o haină cu guler. Dedesubtul medalionului într'un cadru dreptunghiular și în mijlocul cadrului este insigne a lui Horia formată dintr'o stea cu 12 colțuri, în mijlocul stelei o inimă străpunsă de o sabie; deoparte și de alta a inimii, sus, sunt inițialele $H \equiv F$, iar jos $R \equiv D$. Figura și cadrul este ceva asemănător cu Nr. 1, 2, afară de inscripție și insigne. Insignea este aproape la fel cu Nr. 21.

Cloșca este în profil spre dreapta în medalion circular format din două cercuri concentrice, pe un fond negru și medalionul este pe un fond care reprezintă un zid. Deasupra medalionului este un lanț de care atârână medalionul și lanțurile laterale sunt terminate cu cătuși. Dedesubtul medalionului, într'un cadru dreptunghiular este scris *Gloska | Wallach: Rebelle*. Cloșca este cu capul gol, părul îi cade pe spate în șuvițe. Este asemănător cu Nr. 25, numai că este în profil spre stânga.

Între aceste două portrete este un chenar format din linii ondulate. Marginile foii are un chenar format din linii ondulate și încrucișate. Deasupra portretelor lui Horia și Cloșca este scris în limba germană, cu litere gotice, *Wahre Abbildung der zween Wallachischen Rebellen, | Horja und Gloszka, | samt umständlichen Beschreibung und Gefangennehmung; der Tag ihrer Gefan = | gennnehmung aber war de 14-te Decemb. 1784*. Dedesubtul portretelor, tot cu litere gotice sunt următoarele: *Hier oben befindliche zwey Kupferstiche sind die Original-Porträte der Siebenbürger zween Hauptrebellen Ho | rja und Gloszka, welch letzterer ein grichischer Popp (Priester) ist; sechs andere Wallachen durch das | ausgesetzte Praemium angereizt, und mit einem Commendo Szekler-Hussaren unterstütz, nahmen es auf sich be | sagte Rädelsführer aufzusuchen, und in die Hände der Justiz zu liefern. Sie kamen in der Gegend des Waldes | an, wo nach den Anzeigen eines Revierjägers er meldte Rädelsführer sich Vermuthlich aufhalten würden: und als | sie den Horja bey einem angemachten Feuer sitzend erblickten, so murrten und schalten sie laut über ihre Herr | schaften, auf deren Befehl sie bey so rauher Winterzeit Jagdfrohnen verrichten mussten. Da sie nun demselben | näher kamen, so baton zween von ihnen' den Horja, sich bey dem angemachten Feuer etwas wärmen zu dürfen. | Er gestattete es; und als sie ihren Vortheil versehen hatten, warfen sie ihn zu Boden, und banden ihn also | — gleich mit Stricken, gaben sodann ihren übrigen Cameraden und dem Commando Szekler-Hussaren, welches | von Ferne postirt war, das abgeredetete Zeichen, die hierauf alsobald herbeykamen; Gloszka aber schlief eben in | einem hohlen Baum umweit des angemachten Feuers, wo er an der Stelle handvest gemacht, und mit seinem | Spiessgesellen Horja nach Karlsburg geführt wurde. Jeder der beherzten sechs Wallachen erhielt 100 Dukaten | zur Belohnung, und für sich und ihre Nachkommenschaft die gänzliche Befreyung von allen landesfürstlichen Ab | gaben; dem Revierjäger aber sind 500 fl. angewiesen worden. Mai jos scrie: Die obern zween Seitenbuchstaben bey Horja, H. F., bedeuten Horja Floreat, die Buchstaben R. D., Rex Daciae. Mai jos scrie: Der zween Hauptrebellen verübte Mord und Uibelthaten, Verheerungen und Ver | schwärungen werden*

in 8° ebenfalls bis den 12-ten Febr. zum Vorschein kommen. Dedesubtul chenarului scrie: *In Komizion bey Johann Georg Bulmann, Buchhändler in der Fuggerey. Nro. 45.*

Gravură în aramă. Foaia 27×37,5 cm. Cadrul cu Horia 6,5×10 cm. Bustul lui Horia 5,5×5,5 cm. Cadrul cu Cloșca 6,5×10 cm. Bustul lui Cloșca 5,5×5,5 cm. Portret amintit de *D. A. Sturdza* op. c. pag.

Fig. 13.

424 Nr. 5, dă și toate inscripțiile; *Nic. Densușianu* op. c. pag. 188 Nr. 784 b, îl citează după *D. A. Sturdza*.

B. A. R. Nr. inv. 1963. — B. LII 14.

57.

Prinderea lui Horia și Cloșca. (Fig. 13). Scena reprezintă niște munți în dreapta și un arbore în stânga. Horia este ținut de doi țărani, unul în față și altul la spate. El este cu căciulă înaltă cu fundul de postav, cu sarica pe umeri, cu pistoale la brâu și face mișcarea de a scoate sabia.

Lângă pom este trântit jos Cloșca și doi țărani îi leagă mâinile la spate. Este cu capul gol și lângă el căciula, sarica, o pușcă, două sulii și mai încolo alt țaran trântit la pământ. În fund se vede soldați alergând, cu puștile și comandantul lor cu o frânghie în mâni. Horia seamănă puțin la figura cu Nr. 1, 3, iar Cloșca nu seamănă cu nici unul din portretele amintite, îl face tânăr. Dedesubtul cadrului scrie *Gefangennnehmung des Horja*, în stânga este numele desenatorului *Schedy del* și în dreapta numele gravorului *Fr. Stöber sc.* Deasupra cadrului este scris *Millot 13 B.*¹ Gravură în aramă foarte bine executată. C. 1815. 9×13,5 cm., cadrul total 10×16 cm.

B. A. R. Manuscriptul 373 foaia 36.

Se găsește și în «Muzeul istoric și etnografic al Asociației» din Sibiu, dăruit de Iosif Sterca Șuluțiu de Cărpeneș, cumpărat din Viena, dela un anticvar și poartă titlul *Die Gefangennahme des Horia und Kloska*. 27/VII. 1784.²

Relativ la prinderea lui Horia se poate cerceta cu mult folos admirabilul studiu al dnlui T. V. Păcățian, *Cum a fost prins Horia și Cloșca* în «Transilvania» 1921 Martie, Nr. 3 pag. 134 sq. Din acel studiu se poate constata, că tablourile Nr. 57 și Nr. 58 sunt niște fantezii.

Reproduceri: a) Fotografie dăruită de V. A. Urechia în anul 1882, 9,5×16 cm. Amintit de D. A. Sturdza op. c. pag. 426 Nr. 3.

B. A. R. Nr. inv. 486. — A. VIII 19.

b) Litografie exactă făcută în *Stabilim. litogr. G. Voneberg, București*, [1865] 9,5×16 cm. Amintit de D. A. Sturdza op. c. pag. 426 Nr. 3.

B. A. R. Nr. inv. 487. — A. VIII 20.

c) Litografie mărită, fără numele litografului, 18×27 cm. are și o mică însemnare asupra prinderii lui Horia, scrisă de mână: *Arestarea lui Horia și Cloșca recte Ioan Varga, prin Mateș Nuț, Iosif Trif și alți doi Moși, toți patru veri ai lui Horia, puși la cale, la mandatul episcopului din Sibiu, Nikitics, de protopopul Adamovics. Protopopul a primit medalia de aur «Pro virtute et merito», Mateș Nuț și Iosif Trif au fost scutiți de iobăgie. Diplomele se păstrează în Muzeu. (cf. «Transilvania» Nr. 4 și 7 din 1895; apoi «Memoriul» lui Iosif Sterca Șuluțiu, partea VI. pag. 94—95).*

B. A. R. Nr. inv. 1965. — B. LII 16.

58.

Prinderea lui Horia și Cloșca. (Fig. 14). O scenă cu totul diferită de cea de sus. În dreapta și în stânga sunt niște dealuri. Horia este ținut de trei țărani, unul îl ține de spate, doi de mâni și al patrulea cu pistolul în mână îi ia sabia. Cloșca este înconjurat de soldați cu baioneta la armă și de doi țărani, dintre cari, unul îi scoate o pungă dela brâu. În fața lor

¹ Din cauză că gravura este tăiată nu se poate ști restul cuvintelor. Abatele Millot a scris în 1813 o istorie antică și modernă, tradusă și completată de Christiani și portretul acesta poate să fie luat din cartea Abatelui Millot (Nic. Densușianu «Revoluția lui Horia în Transilvania și Ungaria 1784—1785» pag. 22 nota 1.

² «Continuare din Broșura Adaus la partea VI-a din Memoriul lui Iosif Sterca Șuluțiu de Cărpeneș» pag. 34.

arde niște hârtii. Pe dealul din dreapta se văd soldați alergând spre cei prinși. Horia și Cloșca sunt îmbrăcați cu o haină și peste haină este sarica prinsă la piept printr'un șnur. Horia are cisme scurte cu pinteți, iar Cloșca are opinci. Portretele lor nu se aseamănă cu celelalte portrete. Dede-subtul cadrului scrie *Die gefangen nehmung der beyden Haupt Rebellen in dem Gross-Fürstenthum Siebenbürgen, Horja und Gloska*. Gravură în aramă, c. 1785. Numele gravurului lipsește. 29×18 cm.

B. A. R. Nr. inv 524. — A. VIII 57.

59.¹

O scenă colorată înfățișând prinderea lui Horia și Cloșca. Jos: *Die Gefangennehmung der beyden Haupt Rebellen in dem Grosz-Fürstenthum* |

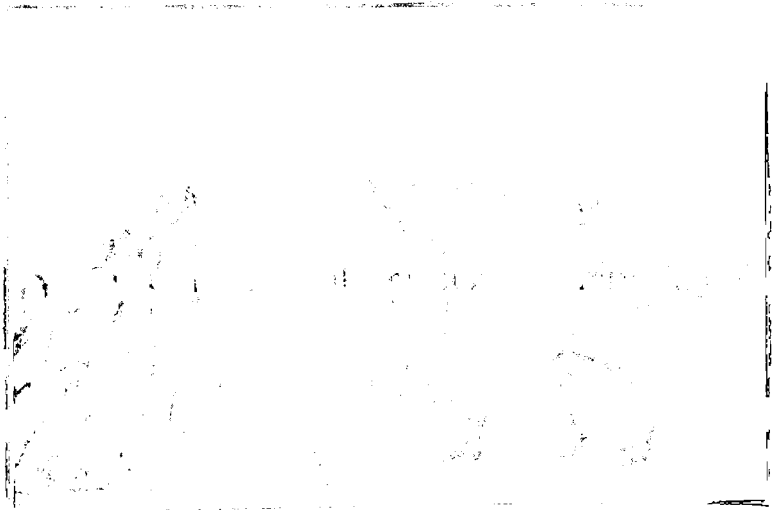

Fig. 14.

Siebenbürgen, Horja und Gloscka. Getj oboúč Hlawnich Rebellantuw w sedmihradsky Zemy Hory, a Gloska. — 2°.

† Se găsește în biblioteca Muzeului transilvan din Cluj, colecția Alexandru Mike.²

60.

Prinderea lui Horia și Cloșca, scenă colorată. Horia cu cușma neagră pe cap, stă lângă un arbore găunos, înaintea dânsului Cloșca cu căciula

¹ Numerele 59—61 nu se găsesc în colecția Academiei Române, de-am găsit amintite și descrise, le dau întocmai.

² Nic. Densușianu op. c. pag. 182 Nr. 752.

în mână. În depărtare se vede o colibă și un foc; lângă foc șade un alt căpitan fumând dintr'o pipă lungă ungureasă. În partea stângă a colibei se ivesc trei țărani, înțelegându-se în secret. Aceștia reprezintă pe trădători.

Jos: *Hora, Nicolaus Urecz
oberster an Führer der
Rebellischen Walachen.*

*Kloszka aus Kerpenyet
Zweiter an Führer der rebell:
Wallachen in Siebenbürgen.*

*Beide nach der Natur abgebildet, Carlsburg 1785. — 8°.
Se găsește în biblioteca Muzeului național din Pesta.¹*

61.

O scenă reprezentând escortarea lui Horia și tânguirea Popii Crișănușu.

1 Jos: *Als Horja und Gloska durch Zalathna gebracht wurde trat ein
Walachischer Pope ein Anhänger der Rebellen auf, und, Sprach, nun ihr
Edelleute und Ungarn, jetzt habt ihr ihn, unseren besten Horja; ihr könnt
ihm nach belieben bräthen und auffressen, und die Wache nahm ihm auch
mit ins Gefängnis. — 4°.*

Se găsește în biblioteca Muzeului transilvan din Cluj, colecția Alexandru Mike.²

62.

Horia și Cloșca în închisoare, fiecare în câte-o celulă, fără să fie păziți de soldați. (Fig. 15). Unul este în profil spre dreapta și celalalt spre stânga. Se vede arcadele închisorii cu câte o ușe și în fund o fereastră cu zăbrele și pe zidul care desparte celule sunt atârinate niște lanțuri. Horia și Cloșca șade pe câte un postament de zid, legați de mâni și de picioare cu lanțuri. Pe cap au căciuli și sunt îmbrăcați cu sarică prinsă la piept. Portretele lui Horia și Cloșca nu seamănă cu celelalte portrete ale lor, asemenea și scena închisorii nu seamănă cu Nr. 12, 13 și 33. Dedesubtul cadrului este scris: *Kloszka und Hora im Gefängnis. | Beide Rebellen in dem Grosfürstenthum Siebenbürgen den 30. December. A: 1784. in der Radecker Waldung gefangen genommen worden, și în partea dreaptă loh-Martin Will, excud: A. V. Gravură în aramă 25×16 cm.*

B. A. R. Nr. inv. 523. — A. VIII 56.

Portret amintit de D. A. Sturdza op. c. pag. 426 Nr. 2.

63.

Horia și Cloșca în închisoare. Gravura reprezintă fațada exterioară a închisorii; în partea de jos a zidului este o fereastră cu zăbrele în care se vede Horia, legat cu lanțuri de mâni, șezând pe un bufuc și privește pe fereastră; în partea dreaptă este o scară care urcă la etagiul de sus, la un balcon, la capul de gardă, unde se vede doi soldați înarmați cu câte o halebardă, cari fac de pază. Deasupra, în partea dreaptă, la o fereastră

¹ Nic. Densușianu op. c. pag. 179 Nr. 742.

² Nic. Densușianu op. c. pag. 182 Nr. 753.

cu zăbrele se vede bustul lui Cloșca care privește pe fereastră. Atât Horia cât și Cloșca sunt îmbrăcați cu sarici și pe cap poartă căciuli ; portretele lor nu seamănă cu celelalte. La mijlocul balconului, unde fac de pază paznicii, este un felinar legat cu o frânghie trecută printr'o bârnă. In fund se vede o ușe și niște ziduri crenelate. Inchisoarea reprezintă închisoarea din Alba-Iulia unde au fost transportați în ziua de 2 Ianuarie. Cloșca a fost închis într'o cameră mică de sub statuia lui Carol VI, în partea de miazăzi a fortăreții, iar Horia sub poarta cea nouă în partea de miazănoapte, amândoi erau păziți înlăuntru închisorilor de câte doi soldați și afară la

Fig. 15.

ușe, altul.¹ In ce privește paza lor cu câte doi soldați înlăuntru și după cum arată și gravurile Nr. 12, 13 și 33 se vede că se păstrează adevărul istoric. Dedesubtul cadrului scrie *Horja und Gloscka, Haupt anführer der Siebenbürgischen Rebellen | wie beyde in der Gefangenschaft sietzen*. Dedesubt cu litere gotice, scrie *Horja a Gloska, Slawni wudczowe Sedmihradstych Rebellantuw gak onj oba we wiezeny sedtegy*. Litografie 18,5×25,5 cm. publicată în «Tesauru de monumente istorice» Tomul III 1864 pag. 297 Nr. 5. Această litografie este o reproducere după o gravură în aramă,

¹ Nic. Densușianu. *Revoluția lui Horia în Transilvania și Ungaria 1784—1785*. pag. 420.

anexată la cartea «Umständlicher Bericht von den in Siebenbürgen entstandenen unruhen» von G. M. Wien 1784. 8°.¹

64.²

Un chip alegoric ce reprezintă executarea lui Horia și Cloșca. În mijlocul scenei se văd doi stâlpi de lemn, pe unul ținut portretul lui Horia, pe altul al lui Cloșca; din jos de portrete atârna de stâlpi catenele închisorii. Dedesubt: *Kloszka. Hora. zwei Anführer, der Siebenbürg, Rebellen.* — 4°. Se găsește în Muzeul național din Pesta și în biblioteca Academiei de științe din Pesta.³

65.

O gravură colorată reprezintă executarea lui Cloșca, scenă cu total feroasă. Deasupra: *Vorstellung zwei Siebenbürger Rebellen und Haupt anführer, wie selbe ihr Gerechtes Urtheil und wohl verdiente Strafe 1785 empfangen.* Jos: *Nachdem Hora von untenhinauf, auf eine sehr langsame Art geraedert würde der Körper gefiertheilt 2. das Eingeweide herausgerissen unter den Galgen begraben 3. Den Kopf auf Spise gestegt 4. die Theile in jene Ortschaften wo sie die Schändlichsten Aufruhren ausübten Theilweis auf den Galgen aufgenagelt würde 5. Wird Kloczka geraedert und mit ihm auf die nehmliche Art Verfahren.* — 4°. Se găsește în biblioteca Muzeului transilvan din Cluj, colecția Alexandru Mike.⁴

Horia, Cloșca și Crișan.

66.

Siluetete în negru ale lui Horia, Cloșca și Crișan. (Fig. 16). Horia șade rezămat de un arbore, picior peste picior și cu pușca pe genunchi, în fața lui este Crișan îmbrăcat ca un husar ungar, cu o căciulă cu pană și cu 2 șnururi, cu ciucuri la spate. În picioare cisme scurte cu pinteni, în mâna stângă are un baston subțire și cu dreapta gesticulează. În urma lui este Cloșca, cu căciulă și îmbrăcat cu o haină aproape la fel cu a lui Crișan, este încins cu sabie, are cisme scurte cu pinteni și se joacă cu un câine. Dedesubt este scris în dreptul fiecăruia *Horia s. Nicola Ursz. Krischan Gyösg. Kloczka Ivan.* Mai jos scrie: *In Wien zu haben bey Antonius Aloysius Hoehnle Kupferst.*

Este o fantezie. Gravură în aramă, c. 1785, foarte fin executată. 24,5×11,5 cm. Portret amintit de D. A. Sturdza op. c. pag. 425 Nr. 1; A. Papiu Ilarianu op. c. pag. 302 bis.

B. A. R. inv. Nr. 526. — A. VIII 59.

Reproduceri: a) Litografie exactă publicată în «Tesauru de monumente istorice» Tom. III (1864) pag. 297 Nr. 3. 21,5×11 cm.

¹ A. Papiu Ilarianu «Tesauru de monumente istorice» Tomul III pag. 301 bis.

² Numerele 64—65 nu se găsesc în colecția Academiei Române, le-am găsit amintite și descrise, le dau întocmai.

³ Nic. Densușianu op. c. pag. 180—181 Nr. 744, 749.

⁴ Nic. Densușianu op. c. pag. 182 Nr. 754.

b) Litografie exactă făcută în *Stabilim. litogr. G. Voneberg, București*, [1864] dar fără inscripția *In Wien zu haben etc. etc.* 26×13,5 cm.
B. A. R. Nr. inv. 527. — A. VIII 60.

67.

Busturile lui Horia, Cloșca și Crișan. În stânga este a lui Crișan, în dreapta a lui Cloșca și deasupra a lui Horia. Aceste busturi seamănă cu Nr. 10, 34, 42, însă lipsește inscripțiile de jos. Toate sunt într'un cadru comun. Dedesubtul cadrului scrie *Capii revoluției țărănești din 1784*. Ta-

Fig. 16.

bloul este făcut la *Jos. Drotleff, Sibiu* și editat de *Librăria «Națională» Bornemisa, Orăștie*. Cromolitografie. C. 1890. Cadrul total 45×72 cm.; bustul lui Horia 15,5×25 cm.; bustul lui Cloșca 15,5×25; bustul lui Crișan 15,5×25 cm.

68.¹

Horia, Cloșca și Crișan în grupă. Horia cu lanțul de aur la gât ține în mâna dreaptă o halebardă, iar în stânga o hârtie cu inscripția *Horia* | A^o 17 | 84 dem | 30 × b. Jos: *Horia, und die übrigen Gehülfen*. — 12°. Se găsește în biblioteca Muzeului național din Pesta.²

¹ Nr. 68 nu se găsește la Academia Română, l-am găsit descris și îl dau întocmai.

² Nic. Densușianu op. c. pag. 179 Nr. 741.

SCENE DIN RĂSCOALA ARDELEANĂ.

69.

Scena reprezintă o cârciumă acoperită cu paie. Afară la o masă stau trei țărani, cu o cană cu vin și se sfătuiesc. Toți trei au căciuli și sunt îmbrăcați cu cămăși și cioareci, deasupra au sarici. Lângă ei, în dreapta este un om care ține un cal de frâu și bea dintr'o cană; în stânga sunt doi oameni cari ciocnesc cupele, cârciumăreasa care servește și un om rezemat de un stâlp. Se crede că cei 3 sunt Horia, Cloșca și Crișan, dar nu seamănă cu nici un portret. C. 1785.

Pictură în ulei 42 × 34 cm. Tablou amintit și descris de *Nic. Densușianu* op. c. pag. 188 Nr. 783. Anul c. 1785. Numele pictorului lipsește.

B. A. R. Colecția de tablouri.

70.

Scena înfățișează o cârciumă acoperită cu paie, în fața cârciumii trei lăutari cântă și trei oameni joacă; la o parte, în dreapta, trei inși se sfătuiesc între ei. Se crede că cei trei ce se sfătuiesc ar fi Horia, Cloșca și Crișan, dar nu seamănă cu nici unul din tablourile cunoscute. Tablou amintit și de *Nic. Densușianu* op. c. pag. 188 Nr. 783.

Pictură în ulei c. 1785. Numele pictorului lipsește.

B. A. R. Colecția de tablouri.

71.

HORJAH ZERSTAERT MIT SEINEN WALLACHEN EIN ADLIEHES SCLOSS.

Scena reprezintă pe Români sub conducerea lui Horia devastând și aprinzând un castel. Se vede o grupă de Români cu sări urcându-se pe zid și dărâmându-l și altă grupă intrând în curtea castelului. În primul plan îl arată pe Horia cum îl conduce și le arată cu mâna castelul. El este cu spatele, dar se vede puțin fața întoarsă spre stânga. Pe cap are căciulă înaltă cu fundul de postav, părul este împletit într'o coadă lungă pe spate și este îmbrăcat cu o haină scurtă unguerească. În picioare are cisme și este încins cu sabie. Este o fantezie. Gravură în aramă 8 × 13 cm. Anul c. 1785. Numele gravorului lipsește.

B. A. R. Manuscrisul 373 foaia 23.

72.

Gravură împărțită în două. (Fig. 17). În partea de sus are: a) în stânga bustul lui Horia în profil spre dreapta, într'un medalion circular și medalionul pe un fond ce reprezintă un zid. Dedesubtul medalionului este un cadru dreptunghiular în care este scris *HORIA | Wallach: Rebelle*. Imbrăcămintea și figura la fel cu Nr. 2.

b) În mijloc este o stea cu opt colțuri mari și alte opt mici, este identică cu Nr. 21 (vezi descrierea dela Nr. 21).

c) În dreapta este bustul lui Cloșca în profil spre stânga, cu capul gol, într'un medalion circular și medalionul pe un fond care reprezintă

un zid. Dedesubtul medalionului într'un cadru dreptunghiular este scris *Gloska Wallach: Rebelle*. Imbrăcămintea și figura este la fel cu Nr. 25.

Partea de jos reprezintă atacul răsculaților asupra unor case nobiliare, cari sunt jefuite, luând lăzi, vite, oi și chiar omorînd. Pe un deal câțiva oameni opresc o căruță cu doi cai. Gravură în aramă. Anul c. 1785. Numele gravorului lipsește. Cadrul total al gravurii 25,5×17,5 cm.; bustul lui Horia 7,5×7 cm.; Steaua 7×7 cm.; bustul lui Cloșca 7,5×7,5 cm.; atacul 25,5×10,5 cm.

Tablou amintit de *D. A. Sturdza* op. c. pag. 426 Nr. 4.

B. A. R. Nr. inv. 525. — A. VIII 58.

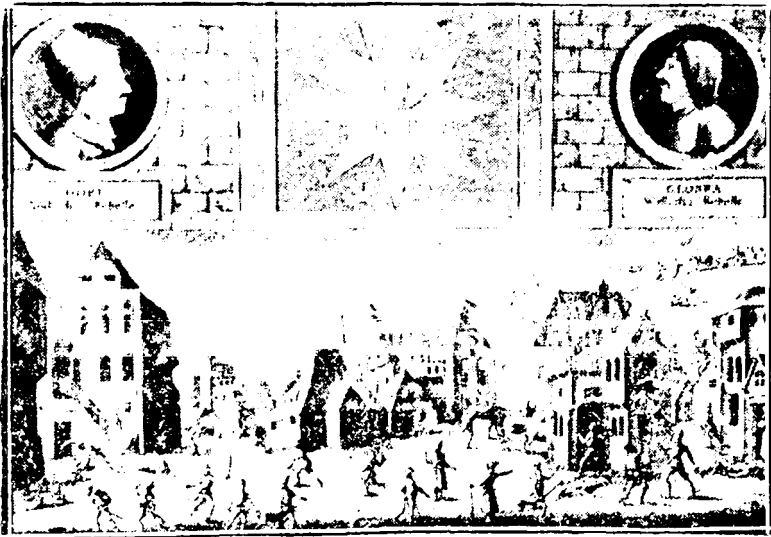

Fig. 17.

Indice și tablouri.¹

I. Tabloul cronologic al gravurilor.

1784: 41, 56, 62.

1785: 1, 2, 3, 5, 6, 6 nota 1, 7, 7 a, 8, 9, 12, 13, 14, 15, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 35, 42, 44, 45, 45 a, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 58, 66, 69, 70, 71, 72.

1786: 30 a.

1788: 36.

1790: 20.

¹ Numerele arată numărul de ordine din lucrare.

1815: 57.

1868: 41 a, 55 a.

1864: 1 a, 1 b, 2 a, 2 b, 5 a, 5 b, 6 a, 6 b, 6 c, 13 a, 26 a, 26 b,
26 c, 29 a, 29 b, 33, 41 b, 52 a, 55 c, 57 b, 63, 66 a, 66 b.

1866: 6 d, 26 c, 27 a.

1879: 4, 11, 53 a.

1882: 57 a.

1890: 6 e, 10, 10 a, 10 b, 29 c, 34, 34 b, 35 a, 43, 43 a, 43 b, 67.

1896: 10 c.

1899: 34 c.

* * * (necunoscut anul execuției): 16, 17, 18, 19, 34 a, 37, 38, 39,
40, 55 b, 57 c, 59, 60, 61, 64, 65, 68.

II. Execuția portretelor.

1. *Gravuri în aramă*: 1, 2, 3, 5, 6, 6 nota 1, 7, 8, 9, 14, 15, 21, 24,
25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 41, 42, 45, 45 a, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53,
54, 55, 56, 57, 58, 62, 66, 71, 72.

2. *Cromolitografii*: 67.

3. *Fotografii*: 4, 6 e, 10, 10 a, 10 b, 29 c, 34, 34 a, 34 b, 35 a, 43,
43 a, 43 b, 57 a.

4. *Heliogravuri*: 10 c, 34 c.

5. *Bust în ipsos*: 35, 51 nota 1.

6. *Litografii*: 1 a, 1 b, 2 a, 2 b, 5 a, 5 b, 6 a, 6 b, 6 c, 6 d, 11, 13 a,
26 a, 26 b, 26 c, 26 d, 27 a, 29 a, 29 b, 33, 41 b, 52 a, 55 c, 57 b, 57 c,
63, 66 a, 66 b.

7. *Originale (copii)*: 7 a, 22, 23, 30 a, 41 a, 53 a, 55 a, 55 b.

8. *Picturi*: 12, 13, 69, 70.

* * * (necunoscută execuția): 16, 17, 18, 19, 20, 36, 37, 38, 39, 40,
44, 59, 60, 61, 64, 65, 68.

III. Indice pe autori.

Adam (I.) — Viena. 6, 7 nota 2, 26, 29.

Aloysius (Antonius) — Viena. 66.

Artaria — Viena 7 nota 2.

Bahr (H.) — București. 11.

Berecz (I.) Czezow. 5.

Bilț (A.) — București. 11.

Bornemisa. — Orăștie. 66.

Bullmann (Georg) — Fuggerey. 56.

Drotleff (Ios) — Sibiu. 34 c, 67.

Dubravski (R.) — Iași. 6 c, 26 c.

Glatz (Theodor) — Sibiu. 10 a, 34 b, 43 a.

Kauffman (Abraham) — Alba-Iulia. 50.

Käre (Sigismund). 20.

L. — Wien. 9, 39.

Mangot (I.) 31.

- Mayr (Ioh.) — Regensburg. 54.
Millot. 57.
Moeglich. — Norimberg. 52.
n. g. o. h. i. k. g. 3, 27.
Neuhauser. 36, 44.
Niculescu (I.) — București. 10, 34, 43.
Parteni. — Iași. 6 c, 26 c.
Predich (Hl.) — Alba-Iulia. 28.
Popu (T.) — Pesta. 41 a, 55 a.
Rehe (F. C.) — Königsberg. 7 a, 30 a.
Rusz. 6 d, 26 c.
Schedy. 57.
Schuller (Frații). — Orăștie. 10 c.
Stäber (Fr.) — Viena. 57.
Șaraga (Frații). — Iași. 6 e, 29 c.
S. 55 b.
Venrich (G.) — București. 27 a.
Voneberg (G.) — București. 1 a, 1 b, 2 a, 2 b, 5 a, 6 a, 6 b, 26 a,
26 b, 29 a, 29 b, 57 b, 66 b.
Weszelyi (Ios.) 23.
Will (Ioh. Martin). — Augsburg. 1, 7, 24, 30, 45, 62.
* * * 2, 4, 5 b, 8, 10 b, 12, 13, 13 a, 14 (Erfurt), 15, 16, 17, 18, 19,
21, 24, 32 (Erfurt), 33, 34 a, 35, 35 a, 37, 38, 40, 41, 41 b, 42, 43 b, 45 a,
46, 47, 48, 49, 51, 52 a, 53, 53 a, 55, 55 c, 57 a, 57 c, 58, 59, 60, 61, 63, 64,
65, 66, 66 a, 68, 69, 70, 71, 72.

Din literaturi străine.

Gustave Flaubert.

(1821—1880).

În 12 Decembrie trecut s'au împlinit 100 de ani dela nașterea lui Gustave Flaubert, unul din cei mai însemnați scriitori ai Franței și ai întregii literaturi universale.

Locul lui e între romantismul și naturalismul secolului trecut. De aici perfecțiunea lui, întrunind în sine calitățile cele mai distinse ale unei direcții literare cași a celeilalte. Admiră pe Victor Hugo până la îndumnezeire. Avea însă o mulțime de prejudeții și manii de romantic selbatic. Ură de moarte pe burghes, vieța și morala lui, Iubiă cu frenesie tot ce era străin, enoam, exotic. De aici apropierea lui de Gautier și Baudelaire.

Pentru el arta eră totul. Ea înlocuia metafizica și chiar religioana lui. Numai prin artă omul cunoaște, trăiește și creiază. Afară de artă nu e decât iluziune și imbecilitate. Fanatismul artistic a lui F. nu e o beție a închipuirii sale exaltate; el e ultima etapă a unei cugetări filozofice care n'a voit să se opriască la scepticismul pesimist.

Din respect și devoțiune pentru artă scria cu atâta îngrijire migăloasă. El eră de convingerea, că graiul e echivalentul desăvârșit al cugețarei. De aceea căută uneori zile întregi o expresiune potrivită. Aflarea unui adjectiv îl făcea de multe ori să asude strașnic. E interesant ce spune în privința aceasta o nepoată a lui despre el: «Stăm seara amândoi la masă. El se frământă cu opera lui; odată numai, plecându-se pe masă, scrie febril, apoi se lasă pe spate, cuprinde cele două brațe ale fotoliului, suspină adânc, uneori chiar geme. Brusc apoi gura i se deschide, murmură nume, pieptul i se sbate, izbucnește: a aflat expresiunea căutată. Se ridică dela masă, traversează cabinetul eu pași mari, scandând silabele. E fericit: o clipă de triumf după un sbucium lung, obositor».

Lucrând cu atâta îngrijire, nu e mirare, că deja cel dintâiu roman al său «*Madame Bovary*» i-a adus nemurirea. Dar și celelalte lucrări ale lui dovedesc aceleași calități distinse «*L'éducation sentimentale*», «*Contes*», «*La légende de St. Julien l'Hospitalier*», «*Hérodias*», «*La tentation de St. Antoine*» și mai ales «*Salammô*», roman inspirat din viața vechei Cartagine, a cărei civilizație punică a încercat s'o învieze în strălucitoarele sale pagini.

Românește sunt traduse, pe cât știm, cel dintâiu și cel din urmă în editura «*Minervei*» de pe vremuri.

Ca specimen caracteristic, lăsăm să urmeze intrarea preotului în scena cu agonia doamnei Bovary:

Fragment din „*Madame Bovary*“.

Când intrară, camera eră plină de o solemnitate lugubră. Pe masa de lucru acoperită cu un șervet alb, se aflau cinci sau șase mingi de bumbac, pe o tavă de argint, lângă un crucifix între lumânări arzânde.

Emma, cu bărbia în piept, deschidea pleoapele peste măsură: și bieteles ei mâni și-le trăgea pe cearșaf, cu gestul acela hidos și blând al celor în agonie cari voesc par'că să se acopere mai dinainte în giulgiu. Palid ca o statuie, și cu ochii roșii ca niște cărbuni, Carol, fără să vorbească, sta în fața ei, la piciorul patului, pe când preotul sprijinit într'un genuchiu, mormăia încet niște cuvinte.

Ea își intoarse fața încet, și părû cuprinsă de bucurie, văzând deodată patrafirul violet, regăsind fără indoială în mijlocul unei potoliri extraordinare voluptatea perdută a primelor sale avânturi mistice, cu viziuni de beatitudine eternă.

Preotul se ridică spre a lua crucifixul; atunci ea își lungi gâtul ca cineva căruia-i e sete, și lipindu-și buzele de corpul Omului-Dumnezeu, depuse din toată puterea ei muribundă cea mai setoasă sărutare de iubire pe care a dat-o ea vre-odată. Pe urmă dânsul recită *Misereatur și Indulgentiam*, își înmuia degetul cel mare al mâinei drepte în untdelemn și începû miruirea: mai întâi pe ochii cari râvniseră atât de mult toate mărețiile pământului; apoi pe nările însetate după adieri calde și după parfumi amoroase; apoi pe gura, care se deschisese pentru minciună, care

gemuse de orgoliu și strigase în desfrâu; apoi pe mâinile cari se desfătau la atingerile plăcute, și în sfârșit pe țipa picioarelor așa de repezi altădată când alergă să-și sature dorințele și cari acum n'au să mai umble.

Preotul își șterse degetele, aruncă în foc firele de bumbac înmuiate în unt de lemn, și se întoarse lângă muribundă spre a-i spune că acum trebuie să-și împreune suferințele cu ale lui Isus Christos și să ceară îndurarea divină.

Sfârșindu-și îndemnurile, încercă să-i puie în mână o ceară sfințită simbol al gloriilor cerești de cari avea se fie înconjurată peste puțin. Emma prea slabă, nu putu se închiza degetele, și lumânarea, de n'ar fi ținut-o dl Bournisien, ar fi căzut jos.

Acum numai eră așa de palidă, și fața ei avea o expresie de seninătate, ca și cum ungerea o vindecasé.

Preotul nu pierdú ocazia să observe lucrul acesta; și explică chiar lui Bovary că Dumnezeu, câte odată, prelungea vieța persoanelor când socotea el trebuincios pentru mântuirea sufletului; și Carol își aminti de ziua când ea, aproape să moară, primise împărtașania.

— Nu trebuia poate să pierd speranța, își zise el.

În adevăr, Emma privi împrejur incet, ca cineva care se deșteaptă dintr'un vis; apoi, cu o voce lămurită cerú oglinda și rămase aplecată câtva timp de-asupra ei, până în clipa când începură să-i curgă lacrimi mari. Atunci își dădu capul pe spate scoțând un suspin și căzu din nou pe pernă.

Îmediat pieptu-i începú să respire cu repeziciune. Limba întreagă îi eși afară din gură; ochii roșindu-i-se, păleau ca două globuri de lumină, cari se sting, încât s'o crezi c'a și murit de n'ar fi fost accelerația îngrozitoare a coastelor sale, scuturate de o răsuflare furioasă, ca și cum sufletul s'ar fi smuncit ca să se desprinză. Felicité îngenunche înaintea crucifixului, și chiar farmacistul își îndoi puțin genunchii, pe când dl Canivet privea vag spre piață. Bournisien își reîncepú rugăciunile, cu fața înclinată pe marginea patului, cu antierul lui lung care se târă după el. Carol eră de partea cealaltă, în genunchi, cu brațele întinse spre Emma. Îi luase mâinile și i le strângea tresărind la fiecare bătae a inimei sale, ca la o nouă lovitură a unei ruini care se prăbușea. Pe măsură ce horcăitul devenea mai puternic, preotul își iuțea rugăciunile: se amestecau cu suspinele înăbușite ale lui Bovary, și câteodată totul părea că dispăre în murmurul surd al silabelor latine, cari sunau ca un glăs de clopot.

Ursita ei.

*Din ghemul razelor de lună
Ea și-a 'mpletit boboc de floare;
Îl tremură în colțul gurii,
Cu ea îl poartă până moare.*

*Din raza de lumină albă
Ea și-a făcut mărgăritare;
În gură le-a 'nșirat pe-o rază,
Le-arată lunei până moare.*

Volbură Poiană.

Alexandru Petőfi.

(1823—1849).

S'au împlinit o sută de ani, de când s'a născut în cea dintâi oră a anului 1823 la Kis-Körös în Ungaria, ca fiul unui «bun cârciumar bătrân», Alexandru Petrovici, cum se numia el la început, având o vieață foarte sbuciumată. Într'ucâtva el se aseamănă și prin vieața sa cu Eminescu. Ca elev a fost eliminat din liceu. Ca actor într'o trupă ambulantă n'a avut noroc. Ca soldat, înrolat de bună voie, a îndurat toate mizeriile posibile, cutureierând țara pe jos, flămând, sdrențos, adăpostindu-se prin șanțuri și grajduri. Intrând, în sfârșit, în redacția unei foi din Budapesta, a început să publice poezii cu mare resunet. În mișcarea tineretului maghiar din 15 Martie 1848 a fost unul din conducătorii principali cu celebra sa poezie «Sus Maghiare!» (Talpra Magyar!), devenită imn național. Isbucnind mai apoi revoluția, pe care Maghiarii obișnuesc a o numi «răsboiul pentru libertate», a părăsit condeii și a prins sabia, luptând în armata generalului polon Bem în contra Muscalilor, și căzând în una din aceste lupte la Sighișoara în 1849.

În scurta lui carieră de abia 26 ani el apare ca un meteor pe cerul literaturii maghiare și al celei universale. Mai rar poet liric, care să se poată asemăna cu el. Pe lângă adâncimea și sinceritatea simțirii el aduce atâtea elemente noue. El, își cântă nu numai iubita, ci și părinții, frații, nevasta, copilul, prietenii, dușmanii etc. Enric Heine, marele liric german, a cunoscut numai câteva poezii de Petőfi în niște slabe traduceri germane și a trebuit să-i recunoască geniul, zicând foarte modest despre sine, că poeziile sale lirice sunt numai niște îngânături de copil pe lângă puternicul graiu bărbătesc al lui Petőfi. Un elogiu mai mare nu se putea aduce acestui poet tipic al pusteii și rasei maghiare. Unele din poeziile lui lirice sunt traduse și în românește de St. O. Iosif și O. Goga.

Mai slabe sunt poeziile sale epice și încercarea sa de roman «Funia călăului» (Hohér kötele) absolut neizbutită. Cu atât mai delicioase sunt însă descrierile și scrierile lui de călătorie, din care traducem una: pe cea care înfățișează amorul poetului pentru Szendrey Julia, cunoștința lui dela Ardudul județului Sătmar, mai târziu nevasta lui atât de curând văduvită.

Scrisori din călătorie.

Ardud, 26 Maiu 1847.

Prietene, ieri ți-am adresat scrisoarea mea din urmă dela Baia-mare sau cu un veac înainte? așa schimbare s'a întâmplat cu mine într'o zi, cum n'aș fi crezut nici într'un secol.

Doamne, Dumnezeu!

Regatul pentru un call exclamă Richard III. Restul vieții pentru o oră tihnită! exclam eu, ca să pot descrie întâmplările, ca să pot înfățișa dragostea iubitei mele, cași care n'a mai fost.

Sunt fericit. Pentru vecie.

E noapte, noapte instelată, cu lumină de lună, fără sgomot. Nici un glas, nici un suspin... numai o privighetoare cântă... e inima mea.

Copilă slăvită, slăvită! pe tine te caut dela începutul tineretei mele. M'am dus la fiecare femeie, am ingenunchiat înaintea ei și m'am închinat. Am crezut, că ești tu. Când am ingenunchiat, am văzut, că nu ești tu, că în locul Dumnezeuului celui adevărat mă închin idolilor, m'am sculat și m'am dus mai departe. În sfârșit te-am aflat. Tu ești picătura cea dulce, care-mi tămăduiești sufletul atât de mult chinuit de otrăvitoarea mea soarte cu paharul osândirei. Slavă Domnului, că n'a venit prea târziu leacul.

Copilă slăvită, slăvită!

A trebuit să alegă între două: între părinții ei și între mine. M'a ales pe mine.

Ea lumina ochilor părinților ei, cari din copilărie i-au ghicit și împlinit toate gândurile și dorurile ei, cari i-au dat de toate, numai vorbe rele nu. De altă parte stam eu... veneticul necunoscut, stropit cu noroiu de prejudecăți și lovit de săgețile calomniei, care, deși n'am ajuns să-i spun: eu nu sunt așa, cum mă văd, și mai ales cum vrea lumea să mă vadă! totuș am fost învrednicit să fiu alesul ei. O, în fata aceasta locuște Dumnezeu, care vede în inimile oamenilor, care vede adânc sub suprafața noroioasă a mării perlele curate. Fie binecuvântat numele ei, precum sunt eu printr'însa!

În Septemvrie mă căsătoresc, prietene, mă căsătoresc... Scump mi-am câștigat neatârarea, dar mai scump mi-o vând. Și ce preț mai mare aș putea dobândi, decât pe lulia mea?...

Uite, iarăș ți-am scris despre ea, și numai despre ea. De geaba, inima mi-a fost atât de plină, încât a trebuit să se reverse, altfel ar fi crepat. Înțelegi ceva din scrisoarea mea, ori nimica? Imi închipui turburarea. Bucuria umblă prin inima și capul meu, ca omul biat prin odaie; afuncă mobilele, răstoarnă masa, sdrobește scaunele, sparge geamurile și face tot felul de prostii. Un tânăr nebun, selbatec e bucuria neașteptată. Încă și ceasornicul capului meu: mintea mi-a trântit-o la pământ.

Mâne plec peste Orade la Pesta, iar de-acolo în străinătate. Cele din urmă luni ale burlăciei mele le petrec călătorind.

Voiu privi marea, pe care atât de mult doresc să o văd; fiindcă doar e înrudită cu inima mea: adâncă și viforoasă. Voiu cerceta patria lui Shakespeare, Shelley și Byron, întunecata Anglie și voiu vedeă și patria lui Béranger, strălucita Franță și pe Béranger însuși, pe apostolul cel mai mare al libertății, noua răscumpărătoare a lumii. Bubuiturile de tun ale revoluției din Iulie sunt resunetul cântărilor lui Béranger. Oricine să pome-nească cu evlavie numele lui sfânt. El e cel dintăiu poet al lumii.

Trad. I. Georgescu.

Inima mea.

după Al. Pețji.

Doamne, să știi, mult aș da :

Mai făcut-ai și-altora

Inimă cum e a mea ?

De-ai făcut, și într'acele

Pus-ai simțeminte grele

Și fierblinți ca ale mele ?

Inima mea-i adăpost

Pentru prieten credincios,

Cum zău, multe n'or fi fost.

Moale pernă 'n suferinți

Pentru bieții mei părinți :

Părăsiți, îmbătrâniți.

E-o grădină, de flori plină,

De cele mai parfumate

Flori a dragostii 'nfocate.

E o mină-a cărei vână

De oțel de spadă-i plină,

Pentru-a libertății mână.

Ci este oare pe pământ

Ceva bun, ori ceva sfânt,

Sau frumos fără cuvânt,

Ce ea n'ar îmbrățișă,

Către care ruga sa

N'ar sburà, nu s'ar plecà ? ...

*Dar și inima-mi bogată
Incețâ-va să mai bată,
Cum înceată toate-odată;
Da, și inima-mi bogată
Incețâ-va să mai bată....
Mut'o fi și înghețată.*

*În pământ apoi, cândvâ
Cu alte inimi și a mea
În praț sur s'amestecă;
Chiar cu de acelea poate.
Ce n'au fost în vecl mișcate
De porniri mai avântate.*

*Nu, o na! inima mea
N'ar fi drept cu a altorâ
În acelaș loc să stea....
Prietiniilor, al meu dor
E s'o ardeți, dacă mor.*

Ax. Banciu.

Tradiții și legende.¹

I.

„Bumbul Călugărului“.

— Legendă —

Acolo, unde se împreună hotarele comunelor Hosman, Nucet și Săcădate, se înalță un deal cu creasta moțată, durdulie, ca și cum ar fi un nasture sau bumb uriaș, despărțitor de ape și de hotare, e dealul numit «bumbul călugărului».

Ca atâtea dealuri cu numiri ciudate își are și acesta povestea sa.

---

¹ Pentru a răspunde cu fapte invitării făcute de societatea de folklor din Anglia cu prilejul adunării generale a «Asociațiunei» la Sighetul Maramurășului, de a culege cât mai multe din comorile ascunse ale poporului nostru, începem publicarea unui șir de tradiții și legende. *N. Red.*

Ci că mai de mult, când în Năcet stăpâneau boierii unguri (nemeșii) Chenți (Kenczey), pe dealul acesta era un schit, în care locuia un călugăr bătrân și cu frica lui Dumnezeu. De evlavios, ce era, el nu se abătea aproape nici odată prin satele din apropiere, ci petrecea tot în singurătatea codrului, postind și rugându-se. Necazurile vieții nu-l frământau mult. Fragi, smeură, afine, mure, mere, pere, nuci și alune se găseau cu prisosință în pădurile din apropiere, iar apă tot atât de curată și minunată ca în munții Terei Oltului din fața lui.

Odată numai ce-i trăzni în cap nemișului Chenți? Să-și lărgească hotarele moșiei, împingând miezuina până la Piscul Văcșei, în hotarul de acum al Hosmanului, la păraul cel tinos, numit așa fiindcă acolo totdeauna e tină. Nici iarna nu îngheață, fiind în aceste părți niște izvoare de apă caldă.

Lacomul de Chenți veni mai întâiu la călugărul din miezuina celor trei hotare și-i zise:

— Să te muți de aici; nu-i aici miezuina; e colo mai departe în Piscul Văcșei.

— Nu se poate! răspunse călugărul. Eu aici m'am pomenit. Insuși Dumnezeu m'a pus aici să păzesc hotarele drepte între aceste trei sate.

— Dumnezeu te-a fi pus aici, dar eu te pun acolo și-ți mai spun numai încă odată să pleci de aici, până ce ți-e bine; că dacă nu, te duci de aici cum nu ți-e bine! — încheie nemișul.

De voie de nevoie plecă bietul călugăr. La plecare însă lăsă pe locul unde i-a fost schitul și unde a trăit atâta vreme, ca semn de amintire, singurul bumb sau nasture, cu care-și încheiă haina.

Și, iată, că venind mai târziu slugile nemișului să-i dărâme schitul ca nici pomenire să nu mai rămână din ce a fost odinioară, văd acolo pe însuși Dumnezeu, în locul călugărului, luându-i bumbul, crescându-l și punându-l spre veșnică pomenire pe vârful, unde se vede și acum.

De atunci se numește dealul acesta «bumbul călugărului» și de atunci a rămas el și mai departe miezuina hotarelor celor trei sate învecinate.

II.

Descoperirea minelor de aramă din Ciuc-Sândominic.

— Tradiție dela începutul veacului trecut. —

La începutul veacului trecut pe hotarul de pășunat al Ciuc-Sândominicului nu erau decât niște stânci golașe, pleșuve, pe care doar numai caprele se cățarau după câte o frunză sau după câte un firicel de iarbă ce prindea rădăcini și printre stânci.

Cum sta și păzia caprele păstorul Ion Oprea din Cristurul-săcuiesc, deodată vede ceva sclipind ca aurul într-o stâncă. Incepe să lovească stâncă cu bolovani, doar o va urni din loc. În zadar. Cățărându-se cu mare greutate până acolo, rupe din ea o bucată și o duce în sat. Aici însă nimeni nu i-a avut grijă. Arătând-o, pe urmă, unui director de mine, acesta a eșit numai decât la fața locului, unde a văzut că stâncile conțin multă aramă.

Statul a început să le exploateze, dar, lucrând cu mari pierderi, în 1816 le-a vândut pentru două mii de floreni familiei Zakarias, care a fost mai norocoasă, câștigând anual câte 10,000 fl.

Văzând bietul păstor Ion Oprea, ce izvor de bogăție a descoperit el pe seama altora, a cerut întâiu dela familia Zakarias să-l răsplătească și pe el cu ceva. Această familie, cum n'avea mână de dat, ci numai de luat, l-a îndrumat să se ducă la vistieria statului din Viena. Oprea s'a și dus și, după multe rugăciuni, a primit o pensie de 80 fl. anual.

Dar bietul om n'a avut noroc nici de pensie. O rudă a sa, Toader Bucșan, care cătanise multă vreme și i-s'au lungit degetele prin cele streinătăți, a pus mâna pe cărticica lui de pensie și s'a dus el să ridice banii, cașicum el ar fi descoperit mina. Ducându-se din nou bătrânul Oprea la Viena în 1835—6 Bucșan, ca să scape din încurcătură, fiindcă el eră cunoscut înaintea stăpânirii sub numele de Oprea se făcù mort și lăsă să fie îngropat în Odorheiu. Bucurându-se mult de aceasta că mai mult nu trebuie să dea pensie, oamenii stăpânirii de atunci, au vestit la Viena, că Oprea e mort. Puțin a lipsit să nu-l osândească și la moarte (la închisoare a fost!) pe adevăratul Oprea,

nu numai ca pe un mincinos, ci și ca, pe unul ce vrea să păgubească statul.

Iată care a fost, și în trecut, soarta unui descoperitor de comori și peste tot, a unui mare binefăcător al țării.

(Vezi și *Kövér László*, *Kisebb munkái. Második kötet. Történelmi adomák. Pesten Geibel Ármin könyvkereskedése. Kolozsvár, 1857, Steinlajos könyvkereskedése pag. 129—131).*

Ioan Georgescu.

Cântecul lui Budac.

— Vestitul hoj din Cârțișoara. —

Foaie verde de trifoiu,
Țese sora la răsboiu.
Foaie verde, foi mărunte,
Scoboră Budac din munte,
Și intră la sora 'n casă.
Și din curte intră 'n casă
— Bund ziua, sora noastă!
— Fire-ai, frate, sântos!
De un' vii și unde-ai fost?
— Eu am fost în codru des
Și-am venit ca să vă văz!
— Du-te, frate, nu ședeă,
Că jândarmii-s cât coleă.
— Eu am fost prin munți ascuns,
Și jândarmii nu m'au prins.
Când eră ca pe 'nserat,
Budac la crâjm'a plecat,
Că și el își petreceă
Cu băieți alăturiă.
Când eră la 9 seară,
Budac iese pân' afară.
Iar vâr-so al prăpădit,
Iute pușca i-a golit
Și la jândarmi t-a pârît.

Când eră la unsprezece,
Budac se găta să plece,
Să se ducă peste vale
L'a lui mândră 'n șezătoare.
Bine puntea n'o treceă,
Doi jândarmi calea-i țined,
Două pușcături îl da
Iar vâr-so din graiu grăid:
— Du-te, jândarm, fără teamă,
Că el n'are altă armă;
Du-te, jândarm, fără frică,
Că 'n pușcă n'are nimică.
Iar Budac din graiu grăid:
— Mulțumescu-ți fie vere,
Că m'ai adus la durere.
Ție rău nu ți-am jăcut,
Făr' bine cât am putut.
Mai am eu doi frați acasă, —
Nerăsbunat nu mă lasă,
Pe Ion și pe Vasile,
Aia-ți vor răsplăți ție;
Aia-ți vor cere răsplătă
Pentru ticăloasa-ți faptă!

Auzit în comuna Săcădate, județul Sibiu, de:

Ion Georgescu.

ȘCOALA.

Cetățenii Statelor Unite din America-de-Nord sunt, dela încetarea războiului mondial încoace mereu în agitație. Ei nu se agită însă numai din cauza valutei lor prea urcate, — se agită prea puțin, dacă guvernul lor va avea sau nu durabilitatea dorită de membri lui și de cei legați de el prin interese mai mult sau mai puțin platonice. Ei se agită de doi ani încoace, cu năvălnicia și în proporțiile uriașe obișnuite numai la Americani, *pe tema reorganizării educațiunii și instrucțiunii în școală.*

Dăm, parte în rezumat, o icoană a acestei mișcări grandioase după revista germană «*Neue Bahnen*» (1921) din Lipsca.

Nemulțumirii generale cu rezultatele educațiunii și culturii i-a dat expresiune chiar *Nicholas Murray Butler*, președintele de mult timp al Universității Columbia. În anuarul cel mai nou al acestei universități cu 24,000 de studenți și auditori deplânge «*șipetul ignoranței după influență și putere*». Lupta vehementă contra intelectualismului o socotește ca o revoltă contra celor vichepuși, unicii în drept să fie conducători, și recomandă tinerimii americane, care dărămă și se joacă bucuros, să-și câștige mai întâiu prin studiu greu cunoștințe largi, înainte de-a pretinde, în mod necuviințos și orbită de succese eftine, dreptul de-a se înălța.

Școala de toate gradele a avut în vedere, de cele mai multe ori, numai asigurarea unei vieți largi, tihnite, în loc să pregătească pentru o viață complet omenească. Puncte utlilariste de vedere au îmburuenit, spre paguba culturii, și în educațiune temelială intelectuală și etică. E falsă afirmațiunea celor mai nouă doctrine, că toate lucrurile ar avea o egală valoare educativă sau că orice manifestare a copilului e favorabilă. Priu aceasta se cultivă numai egoiștii și demagogii nenumărați, cari reprezintă azi pe Americanul tipic. Școala trebuie să fie curățită de vizionari și maniaci și umplută de nou cu valorile întemeietoare educative, cari nu îmbătrânesc nici când, chiar dacă se pun în calea curentelor vremii. Nenumăratele întreprinderi și jucării, cari izvorăsc numai din sentiment, din o adâncire științifică insuficientă sau chiar din vanitate, sunt cauza de copii și copile, junii și fete, părăsesc școala — după mulți ani de studiu aparent — fără intelect exercitat, fără să aibă o temelie pentru aprecierea valorii în chestiuni de artă și morală, cu maniere mizerabile și o conversație neglijentă, fără a fi în stare să se apropie lipsiți de patimă și prejudiciu de o problemă și să-și formeze clar o judecată proprie asupra ei.

Aceste atacuri ale lui Butler au produs o polemică vehementă în presa zilnică și în cea de specialitate, lucru nu se poate mai îmbucurător, căci dovedește viul interes de care e cuprinsă societatea americană față de problemele educațiunii.

Alți critici proceesc prăbușirea școlii americane din cauze de ordin mai mult extern. Învățătorii, plătiți într'un mod, care își bate joc de orice demnitate, părăsesc în număr tot mai mare școlile și trec la alte ocupa-

țiuni remunerate mai bine. În prezent, Statele Unite din America-de-Nord au 80,000 — optzeci mii! — de catrede vacante. Femeile ocupă — nu spre folosul educațiunii — tot mai multe locuri în învățământ. În 1918 erau, față de 153,641 învățători, 616,122 învățătoare, o stare deplânsă de toată lumea. La învățătorii rămași în funcție cresc nemulțumirea și amărăciunea și din cauza, că nu sunt admiși de loc să ia parte la administrația școlară, și aceasta în Statele Unite, cari se laudă așa de mult cu democrația lor. Însuși *School Board Journal*, organul autorităților școlare administrative, trebuie să recunoască: «Antagonismul între învățători și administrația școlară e în unele orașe tot atât de adânc și de amar ca și cel dintre anumite corporațiuni de lucrători și patroni. În America e nevoie de o reorganizare completă a raporturilor dintre autoritățile școlare, inspectori, învățători și public».

Și publicul american sporește, prin atitudinea lui, criza de învățământ. Îndeosebi nu se mai observă la el voința și entuziasmul de-a jertfi pentru învățământ, cum făcea înainte de 1914. Statele singuratiche și comunele ar pune bucuros în sarcina Uniunii statelor o parte din cheltuielile lor pentru școală. *The Journal of the National Education* arată, la ce se pot aștepta în cazul acesta: Plăcinta veniturilor stătului o împart șase persoane, cari știau în jurul mesei; un moloch (războiul trecut) rupe 68%; un ofițer (războiul viitor) apucă energic a doua bucată mai mare de 25%; agricultura, industria, comerțul și asistența socială capătă câte o bucată, la olaltă 6%. Pe jos caută o învățătoare după unicul procent, care a mai rămas și a căzut sub masă!

P. P. Claxton, *Commissioner of Education*, care conduce ca cel mai înalt funcționar al educațiunii «The Bureau of Education» din Washington, înțelegând criza primejdioasă, a organizat cu deosebită putere și plăcere de muncă o campanie «pentru educațiune spre educațiune». El are convingerea, că temelile democrației adevărate sunt zguduite, când suferă și se înrăutățește cultura poporului. Dar el nu vrea să audă numai cuvântul specialiștilor; cu sfaturile lor mai mult sau mai puțin teoretice, cari de regulă se împotmolesc deja în cercurile pedagogice; el chiamă pe toți cetățenii la acțiune și la răspundere. În Maiu anul trecut (1920) s'a ținut în Washington o conferență școlară a întregii Uniuni, în care jumătate din cei 525 invitați reprezentă cercuri conducătoare din comerț, industrie, agricultură, bresle muncitorești și pressă. Majoritatea celorce au vorbit a privit chestiunile de educațiune din punctul de vedere social, industrial sau al stătului. S'a convenit, că nevoile de azi pot fi înlăturate numai înduplecând poporul să jertfească de două, de trei ori mai mult ca până acum pentru educațiune și dacă se vor deschide izvoare nouă pentru impozite școlare. Claxton le puneă celor prezenți în continu în vedere: Din lipsă de învățători, în Statele Unite sunt deja 400,000 de copii de școală lipsiți de instrucție, peste jumătate din numărul învățătorilor a și ajuns să nu mai aibă nici minimul de pregătire necesară de patru ani de școală superioară (dela 14—18 ani etate) și doi ani de pregătire specială; etatea mijlocie a învățătorilor a ajuns deja la 24 ani, din numărul de 84,000 învățători pentru *high-schools* (școale superioare) lipsesc deja 15,000. Poporul

american e amenințat în nervul vieții sale, dacă aceste rele vor crește. Strigătul tinerimii după cultură e tot mai mare, numărul celor ce au să dea aceasta cultură scade însă în mod îngrozitor.

În luna Iunie a urmat un al doilea congres, în care 34 de organizațiuni de tot felul și bogate în membri au promis conlucrarea lor la propaganda pentru a îndemna comunele să jertfească mai mult pentru școală, pregătirea învățătorilor să fie îmbunătățită, remunerarea lor satisfăcătoare și programul educațiunii unitar. Claxton și cei mai buni colaboratori ai lui făcură un turneu prin singuraticele state ținând în centrele acestora adunări, în care fiecare cetățean își putea exprima liber părerea și dorințele. O deosebită atențiune s'a dat statelor agricole, unde cercetarea școlii lasă încă de dorit, numărul analfabeților nu e mic și există încă școli minuscule, cari trebuie împreunate într'un organism bine încheat; în aceste state, învățământul trebuie acomodat și împrejurărilor locale. S'au trimis cercurilor influente mii de broșuri cu scop de-a le interesa pentru chestiunea educațiunii și a le aduce în atingere personală cu învățătorii.

În Decembrie a dat lovitură principală: «Săptămâna școlii», *School Week* dela 5 la 11 Decembrie. Cu conlucrarea autorităților a încercat să răspândească în toate păturile sociale cunoștința despre nevoile educațiunii, apăsarea ei și voința de o îndreptare grabnică a legiferării școlare. Foile de zi au tratat timp de șapte zile mai ales chestiuni școlare. Duminica, preoții au predicat în toate bisericile despre importanța culturii și datoriile națiunii față de așezămintele de cultură. Camerele de comerț, corporațiunile de lucrători, reuniunile de femei, cluburile patriotice, frățiile creștinești, uniunile de agricultură ș. a. m. d., toate ținură întruniri pe aceeași temă. Afășe mari influențau sugestiv asupra trecătorilor. Cinematografele rulau filme corespunzătoare, cari îndemnau pe cetățeni să se îngrijască de îmbunătățirea școlilor. În Vineria Săptămânii școlii se ținură la toate școlile întruniri cu părinții, toate cu acelaș scop: Poporul să învețe a înțelege, ce plasare bună de capital sunt școlile bune, ce influență de neprețuit au ele asupra puterii de producțiune, asupra sănătății și moralității unei țări.

Cu toată lupta electorală, care avusese loc cu puțin timp mai înainte, răscolise patimile publicului. Săptămâna școlii fu bine primită, mulțumită și unor reclame specifice americane. În California s'a hotărât deja, ca de aici înainte să se dea de către stat și comună anual pentru fiecare elev câte 30 dolari. Lozinca revistei oficiale a Statelor Unite, *School Life* (Vieța școlară): «Temeliile, pe cari se razimă fericirea și puterea unui stat, sunt o bună sănătate și o bună educațiune» a prins la cetățenii americani.

Bureau of Education o câștigat pentru propaganda sa de luminare și atragere un soț din seamă afară prețios, *pressa*. Reprezentanții ei autorizați au declarat: De oarece recunoaștem, că fără o schimbare radicală și imediată în chestiuni de educațiune întreaga noastră civilizațiune este periclitată și fiindcă gazeta ni-se pare unealta cea mai impresionantă pentru a aduce publicul la o pricepere mai bună și a-l pune în mișcare, punem pentru scopul acesta întreaga noastră influență la dispoziție. Rugăm pe

Bureau of Education să ne pună la dispoziție tot materialul necesar pentru articole prime, notițe ș. a., și anume într'o formă cât se poate mai populară și vieaie, care să satisfacă totodată și setea după noutăți. Recomandăm Centralei să-și asocieze un stat major de ziarisți experți, îndemnatici, cari să asigure, cu statul și conlucrarea lor, un succes deplin știrilor, ce se vor da ziarelor. În fiecare cerc să se institue un comitet de presă, care să adune întreg materialul corespunzător scopului și să-l distribuie; învățătorii și organizațiile lor pot da un ajutor prețios. Propunerile noastre să fie finanțate de către autoritățile școlare ale statelor și comunelor. Deodată cu acțiunea presei trebuie să se țină numeroase adunări populare și conferințe, cu directive date de Centrală, pentruca fiecare să fie informat și îndemnat la muncă.

Comitetul presei nu s'a mărginit numai la aceste sfaturi bune. Gazetele de zi și de săptămână rezervă o parte bună a spațiului lor chestiunilor de educațiune.

II.

O întrebare pusă ca să influențeze în mod sugestiv pe American e: *Why not teach?* tradusă după înțelesul ei: *Pentruce nu te faci învățător?*

Aflarea învățătorilor în număr suficient și cu pregătire suficientă e condiția indispensabilă a procesului de însănătoșire. Contribuabililor li se explică, cum înainte de toate trebuie să se facă din școalele normale institute atrăgătoare, fără considerare la cheltueli. *Bureau of Education* recomandă să se egaleze cursurile școalelor normale în privința conținutului și valorii cu cele dela *Colleges* (școală între cea secundară și universitate). Mai cere cu tărie, ca să fie câștigate pentru școalele normale (*Normal Schools* sau *Teacher's Colleges*) cele mai bune puteri didactice, orice jertfe financiare ar reclama. Școalele normale să fie înzestrate cu arene pentru jocuri, bazeuri de inotat, săli de lectură, laboratoare și alte întocmiri universitare. Congresul (parlamentul) american va vota o lege, prin care să se dea pe seama fiecărui stat un ajutor de 15 milioane dolari pentru promovarea instrucțiunii normale.

În clasa ultimă a școlii secundare (cu elevi în etate până la 18 ani) se discută în mod oficial chestiunea alegerii carierei învățătoresci. Se prezintă, la aceste discuțiuni, și directorii școalelor normale și iau cuvântul. Se țin întruniri cu părinții, cari sunt îndemnați să-și dea băeții și fetele la școalele normale. *Institut for Public Service* a dat îndrumări speciale pentru aceasta.

În statul Connecticut, administrația școlară răspândește drept răspuns la întrebarea: *Pentruce să te faci învățător?* următoarele motive: Pentrucă statul nostru nu poate progresa fără școale bune; pentrucă învățătorul e în legătură trainică cu ce e mai bun din ceea ce prezintă viața; pentrucă chemarea învățătorescă prezintă cea mai favorabilă posibilitate de a-și valida personalitatea; pentrucă învățătorul are colaboratori bărbați de cultură și spirit; pentrucă chemarea lui se bucură tot mai mult de aprețierea publică; pentrucă îl dă ocaziune să facă cele mai înalte servicii omenirii; pentrucă activitatea educativă îl face să rămână tot tânăr, susceptibil și dispus spre progres, iar contactul cu spiritele în creștere și

mereu întrebătoare îl silește să cerceteze și să învețe mereu; pentru că statul nostru așteaptă mai mult decât oricând dela învățător să sămene în inimile tinerelor generațiuni datoriiile față de patrie, pricepere economică și plăcere națională și internațională pentru muncă; pentru că publicul va recunoaște fără îndoială, că economia la lefurile învățătorilor e împreună pentru omenime cu mai mari neajunsuri și chiar dezastru decât pentru cei atinși direct de ea.

Pe lângă mișcarea pentru achiziționarea de învățători s'a mai pornit și o acțiune mare pentru înmulțirea grădiniilor de copii. *The National Kindergarten Association* are ramificațiuni în toate orașele mai mari. Camerele din douăzeci de state au votat legea, prin care fiecare autoritate școlară e obligată să deschidă o grădină de copii, dacă se anunță 25 de elevi și eleve pentru ea. Toată lumea e convinsă, că cu ajutorul grădiniilor de copii se pune o temelie morală pentru dezvoltarea tuturor virtuților sociale. Întreagă pressa americană publică o statistică menită să producă temerea, că America, atât de fericită în privința avuțiilor materiale, va peri din cauza defectelor morale; în anul 1919 s'au furat numai la instituțiuni de comunicațiune obiecte în valoare de 45 milioane dolari; 3 $\frac{1}{2}$ milioane zilnic costă instituțiunile criminale; în semestrul I al anului 1920 s'au sinucis 225 copii!

Se dă atențiune mare și înființării de grădini pe lângă școli. S'au constituit reuniuni de elevi pentru înființarea *grădiniilor școlare*. Numărul membrilor a trecut de două milioane copii și 45,000 învățători.

Statele Unite sunt bogate în *asociațiuni de părinți*, cari dau tot concursul pentru întemeierea, consolidarea și răspândirea învățământului. Într'un congres al tuturor asociațiunilor de părinți (ținut dela 3—8 Iunie 1920), președintele a rezumat ținta lor astfel: «Nu este ertat să fim mulțumiți până nu vor avea 100% din copiii noștri aceeaș posibilitate de-a fi educați, cum au avut-o cei mai buni dintre ei. Iar pentru anul 1921, programul de muncă a fost stabilit astfel: cercetarea traiului învățătorului, pentru ameliorarea situației lui materiale; inspectarea localurilor de școală din punct de vedere igienic; lupta contra pustiirilor intelectuale și morale produse de tutun, ciai, cafea, cinematograf, luxul în îmbrăcăminte, pariuri și joc.

Legătura între școală și familie se întărește și prin așa numitele *Report Cards to Parents* (notificări către părinți), cari se dau elevilor tot cam la zece săptămâni în loc de note. Ele raportează amănunțit despre prestațiunile lor în școală, mai ales însă despre puterea de judecată, energia, autocontrolul moral și purtarea socială, ilustrându-se toate acestea cu observațiuni și fapte concrete.

Școala e în America și cartierul general *pentru educațiunea celor adulți*. Ea e centrala spirituală a comunei, mai ales la țară. Mișcarea aceasta a cuprins până acum 26 de state. În școală își au localul de întâlnire societățile tinerilor creștini, cercetașii, Crucea roșie a tinerimii, societățile de cântări și de sport, precum și cele de lectură. Servările comunei se fac tot în școală. Orice cetățean din comună găsește, pentru orele lui libere de muncă, prilej de a-și îmbogăți inima și mintea în — școală.

Până aci reportul din revista «Neue Bahnen».

Mulți vor constată cu surprindere, că tocmai în Statele Unite din America-de-Nord chestiunea școlii *educative*, nu a celei producătoare numai de buni tehnicieni și financiari, preocupă toată lumea. Aceasta s'a îngrozit însă de curentul materialist și demagogic al zilelor de astăzi și a început o acțiune de îndreptare: prin *pressă*, prin *intruniri*, prin *societăți*, interesând astfel întreaga populațiune adultă. Propaganda a prins: în Cincinnati s'a refuzat un credit pentru construcțiuni și s'a votat, pentru anul acesta, suma de două milioane dolari pentru școlii *nouă*. Cazurile de felul acesta se înmulțesc mereu, căci mulți cetățeni americani au început să nu se mai uite în gura oamenilor de partid fiind convinși, că programele *partidelor* sunt pentru amefierea cetățenilor.

Ce s'a făcut la noi? Foarte puțin. Statul, care suntem obișnuți să facă totul, dela Unirea celor două Principate încoace s'a interesat prea puțin de învățământul primar în proporție cu ceea ce a cheltuit pentru cel secundar și superior. Societatea nu a contribuit cu nimic și va trebui o educare specială a cetățeanului român, ca să ajungă la convingerea, că și el trebuie să jertfească, alături cu statul, pentru educațiune, care e o chestiune de existență pentru orice popor. Și tocmai faptul, că mai ales în Dacia inferioară poporul — la orașe ca și la sate — nu a fost obișnuit cu jertfe personale pentru școală, a contribuit în cea mai mare măsură să nu o prețuiască, sau dacă o prețuiește, o face numai într-o cât școala îi asigură avantajii materiale.

Pressa? Cea specială, câtă brumă există, se ocupă mult de mărnuțșuri și când se ridică peste acestea, o face prea rar și prea nesistematic. Să nu uităm și faptul, că ea e citită numai de un număr foarte restrâns chiar și dintre membrii corpului didactic, căci părinții nu au ajuns să se intereseze atât de mult de educațiunea copiilor lor, încât să creadă necesar a citi reviste de specialitate. Pressa zilnică, în marea ei majoritate în serviciul partidelor și producând în cetitori nu dorința de ce e bun și frumos, ci învrăjbire, e străină ca totul de chestiunea educațiunii. Iar când totuși citim ceva și despre educațiune, putem fi siguri, că e vorba de scrisul vr'unui partizan politic sau de nevoia de umplură. Care organ de publicitate s'a preocupat de lucrarea «Altă creștere» a dlui Mehedinți sau de cea din urmă a dlui Cristu Negoescu? Nici unul. Dela pressa, cum o avem acum, nu ne putem aștepta — cu toate că din punct de vedere moral nu e inferioară celei americane, care *nu* e la înălțime — la o acțiune, căci ceice o susțin, bănește sau cu scrisul, nu se pot ridica la înălțimea unei propagande de felul acesta.

Intrunirile noastre? Sunt *toate* politice, chiar și cele ale oamenilor de școală. Tot cam așa și majoritatea societăților, din cari nu poate lipsi politica de partid.

Trebuie să apelăm deci tot la conducătorii statului, la oamenii noștri politici, chiar politicieni, cu toate că și în timpul dela *Unirea cea mare* încoace au dat, prin certele lor și prin neinteresare față de binele *neamului*, dovadă, că sunt preocupați de alte lucruri. Ceva trebuie să se facă însă, nu imitând orbește pe străini, dar nici desconsiderând ce fac ei. Să se renunțe însă la obiceiul de-a pune două-trei persoane — de sigur foarte

onorabile și cu râvnă de-a produce ceva bun — să alcătuiască proiecte și biourourile ministeriale. Facă-se o anchetă mare, la care să fie invitați toți despre cari se crede, că merită să fie chemați — nu înțeleg numai specialiști — și chiar și ceice înșiși se cred chemați. Desigur, că foarte mult din materialul strâns va fi pleavă. Nu face nimic! Să nu se uite apoi, că populația României e mai mult ca îndoită, decât a fost înainte. Se poate, ca din sistemul rusesc, care a stăpânit în Basarabia, să nu fie mult de luat, dar în Dacia superioară învățământul are un trecut de multe veacuri. Materialul prelucrat să fie dat publicității, de va fi nevoie chiar cu tamtam american, pentruca să se intereseze și pronunțe cât mai multă lume. *Apoi* numai să se fixeze principiile generale ale educațiunii neamului și să se alcătuiască legile și regulamentele speciale. Va trebui oarecâtva timp pentru pregătirea aceasta, dar rezultatul va fi, că am ajunge la ceva bun și am scăpa de deasa schimbare a tuturor legilor și regulamentelor de felul acesta — o specialitate a României *vechi*. Iar faptul, că *unirea în regulamente și chiar legi* nu se face cu destulă grabire, poate să nemulțumească numai pe cei obișnuiți să creadă, că forma e fondul.

Victor Lazăr.

Cronică.

CRONICĂ POLITICĂ.

Hărți etnografice. Pe lângă argumentul dreptului istoric, stăpânitorii noștri de ieri își întemeiază pretenția de a stăpâni tot ei, și pe viitor, teritoriile de dincoace de Carpați, între altele, și pe argumentul superiorității lor numerice. Pentru cei desorientați, se înțelege. Și astfel de desorientați, din nenorocire, sunt destui și între Români; mai ales în părțile mai învârstate cu elemente străine. Intrată odată această credință falsă în sufletul țaranilor atâta vreme subjugăți, încolțește și se înfiripă repede și ghimpele îndoielii în statornicia dominațiunii noastre peste aceste plaiuri.

Ce dezastruoasă poate fi această stare de spirit pentru consolidarea tinerului nostru Stat, e la mintea oricui. De aceea, trebuie să căutăm, prin orice mijloace, să smulgem din rădăcină acest ghimpe din sufletul Româ-

nului. Și cât mai repede. Căci, până ce nu vom face aceasta, nimic trainic nu vom putea zidi, fiindcă străinul, cu șoaptele lui, va găsi întotdeauna, în această îndoială, terenul propice de a-l clătina și mai mult pe bietul nostru țeran în șovăiala lui.

Mai contribuie la sdruncinarea încrederii în stabilirea stăpânirii românești, aici, și aspectul neromânesc al orașelor cu mulțimea străinilor, ierialaltăieri încă stăpânii temuți ai săi.

De unde să știe bietul Român din finuturile poliетnice, în ce raport numeric se află acești străini față de elementul românesc, în alte părți, în țara întregă?

Românului care n'a ieșit din plasa sau din județul său, înzadar îi vei spune, că numărul nostru covârșește mult pe cel al străinilor din țară. Nu-ți crede. El crede ceea ce vede. Și străinul, folosindu-se de neștiința și de îndoiala lui, îi dă mereu să în-

țelegă, că stăpânirea noastră, aici, nu poate fi de lungă durată. Iar oficialitatea, uneori în lipsa mijloacelor de combatere, se mulțumește cu afirmarea contrariului celor susținute și răspândite de dușman.

Și un «o hi, Domnule!» al țărânului, pentru reprezentantul Statului român, pare suficientă dovadă, că cel adeseori nedumerit, acum e deplin lămurit asupra situației reale.

«O hi, Domnule!» e, însă, pentru cel care a trăit între țerani, expresia celei mai patente îndoeli.

Afirmățiunile contrare, orale, în cazul acesta, — când cecece vede în jurul său îi dovedește țărânului contrarul — nu sunt suficiente. Trebuie să i se arate adevărata situație. «negru pe alb».

Și aceasta se poate face mai eficace cu ajutorul *hărților etnografice*.

Când va vedea Românul pe hartă, în colorii bătătoare la ochi, ce mici sunt ostroavele străine în marea Românismului, i se va imprăști și îndoiala ce o are relativ la superioritatea noastră numerică și, ca urmare, i se va întări și credința în stabilitatea stăpânirii noastre aici, credința care-i va spori și încrederea în puterea pe care o înfățișăm și-l va încredința și de dreptul nostru, indiscutabil, de a fi stăpânii acestor plaiuri.

Ce importanță are înrădăcinarea acestei credințe în sufletul țeranului nostru, nedumerit încă în multe părți în privința siguranței situației de azi și a vitalității noului Stat român, — e de prisos s'o mai spunem.

Iată de ce guvernul, în chestia aceasta, are o datorie urgentă de împlinit. Zicem *urgentă*, fiindcă orice amânare a spulberării acestei îndoeli din sufletul atâtor Români din teritoriile alipite însemnează: răgaz de

fortificare pentru dușman în paguba puterii noastre.

Guvernul țării are datoria să distribuie harta etnografică a României întregite în tot cuprinsul țării, având să fie afișată, la loc de cinste, în mod obligator, în toate oficiile, în toate localurile publice și pretutindenea unde se învâрте lume multă (la prefecturi, primării, poliții, tribunale, judecătorii de ocol, școale, cazarme, trenuri, gări, tramvaie, hoteluri, restaurante, cafelele, cârciume de sat etc.).

Și, ca să nu se poată spune, că aceste hărți au fost făcute de noi, conform intereselor noastre, trăgând jar la oala noastră, — multiplicarea lor să se facă după lucrarea unui străin.

În felul acesta vor amuți falsificatorii adevărului, iar țeranul nostru, când se va mai încumeta, totuși, cineva să-i împueze urechile cu minciuni, va avea îndrăsneala să-l ia de guler și să-l vâre cu nasul în prima hartă ce-i va cădea sub ochi.

Nici o jertfă nu e prea mare când e vorba de a lumina muntea și a fortifica chezașia siguranței stăpânirii românești pe aceste plaiuri: sufletul celor pe umerii cărora se razimă întregul edificiu al Statului român.

Și nu credem să fie Român care să nu întâmpine cu bucurie și satisfacție o hotărâre în acest sens a guvernului Țării.

În vâltoarea vieții politice de azi, însă, ne va auzi oare cineva?

Axente Banciu.

✱

CRONICĂ CULTURALĂ.

Cultul lui Napoleon I în America. Sub președenția de onoare a mareșalului Foch s'a constituit un comitet american cu prilejul centenaru-

lui morții lui Napoleon I. Au aderat până acum mareșalul Douglas Haig, generalii Diaz și Pershing.

Și mai înainte Americanii s'au interesat mult de Napoleon I. În anii dinaintea războiului mondial s'au cumpărat în America o mulțime de cărți privitoare la situația armatelor în 15 Martie 1815. Asemenea se interesau, yonkee-ii de atâtea documente, ascuise încă în arhivele europene, deși preocupările lor adevărate erau cele financiare, nu cele militare și istorice.

Faptul e destul de caracteristic, ca să merite, pentru un moment, toată atențiunea noastră. El poate forma un termen de comparație între două mentalități preocupate de acelaș subiect. Dacă este un om admirat de toată suflarea pe pământ, de bună seamă că e Napoleon I. Descriș de un Victor Hugo, de un Frédéric Masson și de un Georges d'Espèrès, între alții, el are o putere sugestivă asupra spiritelor. Se poate spune că gloria acestor scriitori se datorește, în mare parte, gloriei lui Napoleon I.

Liber de rigorismul autocratic și de brutalitatea cuceritoare, omul dela 18 Brumar apare într-o viziune glorioasă și imperială. Mentalitatea latină nu vede în Napoleon decât un zeu, și epopeia napoleoniană, care n'a fost decât sânge și măcel, apare sublimă și câți nu doresc dintre noi, latinii, să apară în momentele critice un Napoleon victorios!

Total e chestie de mentalitate.

Noi, latinii, nu păstrăm decât viziunea epică a omului și a epocii. Impresiunea noastră e de ordin sentimental, literar și romantic. Noi cercăm să trăim visul în opera unui Edmond Rostand sau a unui Dostoevski.

Americanii se silesc să tragă o învățătură, un exemplu practic de viață dela acest cuceritor. Americanii

nu caută armele, nici distincțiile și decorațiile, nici trofeele și prada, pe care ei o consideră ca un fum gros de incendiu și de bătălie. Ei cearcă norocul acestui om fără păreche. Ei întovărășesc pe micul ofițer de artilerie din vechea cale a victoriei (rue de la Victoire) pe drumul Italiei, ei cearcă să-și infățișeze îndrăsneala, energia, riscul său din 18 Brumar. Ei privesc vieața lui cu microscopul, scormonesc amănuntele, ca să-și dea seamă de mijloacele întrebunțate de el pentru cucerirea lumii. Ei urmăresc tratatele lui diplomatice, planurile lui de general, proiectele lui de suveran; ei studiază organizația sa imperială și pe oamenii de cari s'a încunjurat sau i-a pus la cârmă pentru a-l înlocui pe el. În momentele teribile din 1815, ei pândesc puterile și slăbiciunile sale, ca în clipa unui îngrozitor crah de miliardar. Spre deosebire de noi cari l-am dori pe Napoleon I. conducător în fruntea noastră, Americanii vreau să devină ei înșiși tot atâția Napoleoni.

Oare nu aceasta e mentalitatea unui Morgan sau a unui Gordon Bennett? Și oare nu e făcută la fel puterea cutărui rege al căilor ferate sau al cărbunilor? Îl impresoară bombe, îl amenință de jur împrejur tâlhari, dar el poartă interese multiple și se avântă în operațiuni enorme; vieața sa e o luptă în fiecare minută. El e diplomat, financiar, om de lume, debitor și creditor, pacinic și războinic, în acelaș timp. El stăpânește un popor întreg de maestri, de ingineri, de oameni de afaceri și de paie, de administratori și bancheri. El are principii, el zice: «Trebuie să-ți asiguri norocul chiar cu picioare de șcaune», precum micul caporal zicea: «Nu se poate perde o bătălie». Unul visează trustul mondial al petrolului, precum celalalt

visă cucerirea Europei. Unul lucrează 16 ore la zi, precum celalalt călăria 16 ore la zi. Unul își trimite comanda de dela un capăt al lumii la altul într-o zi, precum celalalt cutrieră Europa în câteva luni.

Iată cele două mentalități deose-

bite: cea latină și cea anglo-saxonă-americană.

Una privește înapoi, trecutul, în hipnoza renașterii sale, cealaltă îl studiază pentru a-și asigura un beneficiu, o învățătură practică pentru viitor.

Ion Georgescu.

Cărți românești.

Virgil I. Bărbat: Imperialismul american. (Doctrina lui Monroe) pg. 320. București, Editura «Cartea românească», s. a. 1920. Prețul 8 lei.

DI V. I. Bărbat călătorind în America a cunoscut civilizațiunea noului continent prin propria sa experiență pe care — sine ira et studio — a căutat să o arate într-o nouă lumină explicând astfel «ce înțeles are idealismul american văzut prin prisma faptelor cari l-au produs și al rezultatelor către care tinde și ce este acest idealism din punct de vedere european?» —

Aventurierii, coloniștii în frunte cu Hughenoții, apoi Europeanii de tot soiul ca Olandezi, Englezi, Francezi și într-o măsură mai mică Suedezii sunt aceia cari au colonizat America; după pacea dela Paris din 1763 toată coasta de răsărit a Americii de nord dela Marea înghețată până la estimitatea sudică a Floridei eră în mâinile Englezilor. După revoluția din 1775 acest conglomerat reușește să formeze în 1783 republica Statelor Unite cu o populațiune de 2.500,000 de coloniști europeni.

Războiul de secesiune din Statele Unite precum și evenimentele politice și sociale din Europa dela începutul veacului al XIX — epocă de revoluțiuni și adânci prefaceri sociale — au contribuit încă într-o măsură și mai mare la acest curent de emigrare din Europa către America; după 1854

când Anglia ca și celelalte mari puteri europene încep să se consolideze și să desvolte o activitate economică mare angajând toate brațele disponibile, acest curent încetează.

După potolirea turburărilor interne din America, industria Statelor-Unite a luat o dezvoltare uriașă devenind cea mai industrială țară din lume; pentru aceasta se simția însă o mare nevoie de brațe pe cari nu le mai puteau da țări ca Anglia, Germania și Franța; atunci curentul de emigrare s'a pornit din țări cari se ridicau acum ca Italia, Rusia sau Ungaria; la această emigrare a contribuit și continua creștere a salariilor fără ca paralel cu ea să se simtă și o creștere în prețul articolelor de hrană și îmbrăcăminte.

Această nouă viață modernă este preaslăvită dealtmintreli și de diferiți scriitori cari au voit să ne dea ceva aspecte din viața americană.

Autorul caută să arate că Americanii își fac o idee prea mare despre dâșii și crezându-se superiori în toate privințele Europeanilor au chiar un fel de dispreț față de aceștia. Totuși chiar unii scriitori americani cari au cunoscut civilizația europeană în toată dezvoltarea ei tradițională, în armonia și ordinea ei, nu-și pot ascunde părerile lor asupra caracterului de «operă violentă a unui popor de origină variată și care n'a luat încă finitul acela

nobil pe care-l dau numai școlile de tradiții», — cum se prezintă astăzi civilizațiunea americană.

Această dezvoltare anormală, care nu corespunde în acelaș timp unei dezvoltări sufletești se vede de altfel și în aspectul moral al civilizațiunii americane. Justiția se întâmplă de multe ori să se confunde cu nedreptatea; de asemenea linișajul este tolerat și încurajat ca ceva foarte normal față de care opinia publică nu încearcă nici o tresărire de reacțiune. Informațiuni de ziare ne arată că la cursele de automobile accidentele de oameni sunt foarte numeroase, fără ca totuși să se dea vre-o importanță deosebită acestui lucru, — presa interesându-se mai mult de marca și valoarea automobilelor decât de numărul victimelor.

Civilizație vor fi având Americanii, dar cultură n'au. — După spusele lui Lamprecht «o națiune mare însă nu poate fi închipuită fără o cultură corespunzătoare; numai formându-și un sistem filozofic în care să se precizeze ce este bun și ce este rău și care este adevărata natură a idealului, și numai creind valori de o frumusețe specială și străpunse de o sensibilitate originală, numai așa ajunge în sfârșit națiunea să aibă și un suflet. Civilizațiunea nu ajunge pentru acest scop. Civilizațiunea externă dă numai mijloacele grație cărora se va ridica cultura viitoare: scheletul și muschii unui popor.

...Poporul Statelor-Unite se găsește în acel moment din istoria lui, în care amestecul de rase din care se compune trebuie să se desăvârșească întâiu pentru ca să dea naștere unei națiuni».

Critica pe care o fac Americanii sistemului nostru economic este cât se poate de nejustificată gândindu-ne că la dâșii nu există o protecțiune

a copiilor în ceia ce privește munca. — Disprețul lor față de europeni că mai tolerează în vremurile noastre regi, împărați sau astfel de distincțiuni nemotivate de capacitatea și vrednicia individului n'au nici o valoare pentru că și la dâșii există regi, reprezentați prin șefii marilor întreprinderi ca a oțelului, ferului etc., și având la îndemâna lor mijloace de subjugare mai periculoase și mai eficace pentru lumea întreagă decât acelea ale monarhilor europeni.

În privința toleranței, Americanii cari au protestat de atâtea ori împotriva persecuțiunii Evrellor din Europa, sunt aceia cari fac tramvaie, trenuri, săli de spectacole, universități speciale pentru Negri, și nu numai pentru cei sălbatici, dar chiar și pentru acei cari și-au asimilat cultura modernă. Aceasta arată vre-un spirit de toleranță din partea lor?

Alături de aceste aspecte, nu tocmai mulțumitoare, pe cari le înfățișează vieța americană, cum se poate explica totuși «jingoismul», adică acea notă a entuziasmului particular pe care continentul american îl exercită asupra Europeanilor?

Incontestabil că există în vieța americană o parte bună care se manifestă prin deosebită grijă care se pune în comoditatea și îngrijirea orașelor, în continua sforțare a sufletului american spre educațiunea dramatică a poporului întreg, mișcare condusă chiar de universități, în remunerarea umană a lucrătorului american, precum și acea tendință sufletească generală de idealism social al poporului american prin care se arată că fiecare individ este un puternic și calduros partizan al unei cât mai largi dreptăți sociale.

Explicațiunea faptului că deși poporul american care nu a dat naștere

la nici un sistem nou de civilizație, are totuși mai multă idealitate și aleargă cu mai multă sete după fericire, după frumos, după bine și după toate produsele omenești cu adevărat superioare, se pare c'ar sta în unul din «bunurile specific americane» adică *ideia pacifistă*, idealul suprem al poporului american.

Pentru a arăta care este caracterul politicii externe americane, autorul cărții de față examinează după Kumpmann (*Imperialismus und Pazifismus*), cele trei faze prin care au trecut afacerile politicii ale popoarelor în decursul dezvoltării lor istorice: idealistă, imperialistă și pacifistă.

Idealismul antic a fost înlocuit de imperialism ca rezultat politico-economic al sistemului mercantil. Împărățiile mondiale de odinioară ale Macedonenilor, Romanilor, Arabilor și Germanilor cari aveau un caracter politic sunt astăzi înlocuite de împărățiile mercantile cari duc lupte tocmai pentru stăpânirea lumii din partea unei singure puteri. Germania ar fi fost reprezentanta acestei noi creațiuni, care îmbătătită de dogmele politico-filozofice ale unui *Treitschke*, a căutat să pună în practică ideia că «statul» fiind sinonim cu «puterea», numai acele state au dreptul să existe care-și validează această putere; statele mici și bicsnice — «Kleinstaateri» — sunt o contradicție a acestui principiu și prin urmare este îndreptățită distrugerea și înglobarea lor în cuprinsul statelor mai mari.

Pacifismul, ar fi după părerea generală, reprezentat de Statele-Unite. Pentru studiarea și stabilirea acestei chestiuni autorul întreprinde o cercetare a atitudinii pe care au avut-o Statele-Unite în afacerile de politică internațională.

Ideia păcii a fost susținută de in-

treaga presă americană, iar Carnegie unul din cei mai mari bogătași ai Americii și-a făcut un ideal din această idee susținându-o prin toate mijloacele materiale și morale. Alături de particulari ca cel citat, statul însuși a urmărit prin toate organele lui ideia păcii, instituindu-se în ziua de 18 Maiu o serbare a păcii în cinstea zilei de 18 Maiu 1899 când s'a deschis primul congres pacifist dela Haga, zi pe care toată școlărima americană trebuie s'o serbeze cu cea mai vrednică pompă. Atât s'a cultivat de mult această idee încât chiar străinii cei mai cunoscători cari au studiat diferitele aspecte ale civilizațiunii americane au ajuns la concluziunea că Americanii iubesc pacea mai mult decât Europeanii. Dl V. Bărbat se oprește însă să cerceteze faptele cari aruncă o lumină nouă asupra Americanilor și cari precizează locul și însemnătatea «pacifismului» lor față de «agresivitatea» noastră a Europeanilor.

Insușirile pacifiste ale poporului american nu pot fi atribuite calităților de «rasă» de oarece acest popor având în generalitatea lui un caracter «anglo-saxon», înrudit deci cu Englezii, acștia din urmă nu s'ar putea nici odată lăuda cu pacifismul lor, de oarece posesiunile lor din lumea întreagă în suprafață de 11.908,378 mile pătrate cu o populațiune de 411.600,000 locuitori sunt cele mai bune dovezi că aceste întinderi teritoriale n'au putut să vină de-a gata fără războaie.

Se poate spune că poporul englez «n'a devenit dușman al iastituției armatei de uscat decât atunci când aceasta i-a devenit inutilă, prin tăierea legăturilor cu continentul, că el a cultivat apoi puterea lui navală atâta timp cât a fost ceva de cucerit în lumea din afară de Europa și că el nu a devenit pacifist decât în ziua când alături de

suficiența lui politică de popor insular, își asigurase pentru vecie suficiența materială, grație celui mai întins imperiu ce a existat cândva».

Trecând la analiza afirmațiunei lui James-Mark-Baldwin (*La neutralité américaine, sa cause et son remède* publication de la fondation Harvard (Felix Alcan Paris 1916), că pacifismul american ar avea un aliat în oarecare forme de gândire, pe jumătate filozofice, răspândite în America cari s'ar fi găsim în doctrina religioasă a puritanilor, autorul arată că după o cercetare mai amănunțită a statutului sufletesc al puritanilor ajungem la concluziunea că acesta eră acela al «unui grup de oameni, cari din punctul de vedere economic nu recunoșteau decât individul, iar din punct de vedere al religiei numai secta lor bineînțeles, și cari de dragul bunei stări individuale și pentru biruința bisericei lor erau gata să infrunte orișice, erau destul de tari ca să meargă să se stabilească chiar și în sălbătăciile Americii».

În aceste lucruri nu putem găsi deci germeii pacifismului de care ne ocupăm aici.

Chiar purtarea puritanilor față de populațiunea indigenă din America, Pieile roșii, ajungând prin toate mijloacele să-i extermine și să-i îngrămădească în ținuturile pe unde mai locuiesc astăzi, ne arată spiritul tolerant și împăciuitor cu cari se tot laudă.

Pentru a-și asigura dominațiunea sângelui lor și a se izola de restul lumii, tocmai din aceste motive egoiste, fie chiar și prin înăbușirea neamurilor vecine, ei n'au cruțat nimic, folosindu-se de toate mijloacele.

Această atitudine egoistă va avea ca rezultat din partea puritanilor o luptă politică de independență împotriva Angliei și pe de altă parte o luptă jumătate politică și jumătate

etnică împotriva altor neamuri străine cari ar fi avut de gând să se așeze în vreuna din cele două Americi.

Folosindu-se de mijloacele cele mai puțin loiale, acești Americani, — prin sistemul de a trimite cât mai mulți din ai lor în localitățile pe care-și puneau ochii pentru ca odată consolidați în noua patrie să facă revoluție, să se desfacă de țara stăpânitoare și să se pună sub tutela patriei-mame, adică a Statelor-Unite, — au smuls din mâna Olandezilor, Nou-Amsterdam pe care l-au botezat mai apoi New-York, făcând din el unul din cele mai de căpetenie orașe ale Americi.

Consolidându-și situația lor internă nu li-a fost greu Americanilor să se scuture de stăpânirea Angliei profitând de distanța mare care-i separă de metropolă; aceasta s'a și întâmplat în 1783 când Anglia a fost nevoită să recunoască independența acestor colonii sub numele de Statele-Unite. Războiul care începe în 1812, în urma blocusului continental și care durează până în 1815 «deprinde pe Englezi, trufași încă cu Americanii, cu ideea că aceștia din urmă sunt cu adevărat independenți acum».

Principiul de izolare preconizat în testamentul său politic din 1796 de primul președinte al republicii anglo-saxone din America care recomandă concetățenilor săi «să se mulțumească, să lege relațiuni de afaceri cu alte țări, dar să încheie cât de puține tratate politice cu puțință, cu ele» s'a manifestat neîntrerupt, oficial și particular, dela revoluție până la venirea lui Monroe la președinție.

Lupta diplomatică ce se dă între Statele-Unite de o parte și sfânta alianță de altă parte care se silea prin toate mijloacele să readucă Spaniei ascultarea coloniilor din America, revoltate

și declarate independente, — are ca rezultat din partea noii puteri americane, declarațiunea că ea contestă dreptul Rusiei la orice stabilire teritorială în continentul lor, și că ea își asumă principiul că «*continentele americane nu mai pot fi locul de coloni-zări noul europene*».

Acest principiu de izolare își găsește precizarea definitivă în mesajul prezidențial al lui Monroe din Decembrie 1823 din care transcriem partea esențială pentru a-l face mai bine cunoscut cititorilor : «Ocaziunea a fost găsită nimerită, zice președintele, referindu-se la conflictul cu Rusia, să se proclame ca principiu, ideia că continentul american n'are să mai fie de aici înainte loc de colonizare pentru nici una din puterile europene...»

Noi n'am luat nici o parte la războaiele puterilor europene și nici nu este conform cu politica noastră să facem așa ceva. Noi nu ne preparăm de războiu decât atunci când au fost atacate interesele noastre... «Sistemul politic al puterilor aliate este cu totul diferit, în privința aceasta, de cel american.

Diferința aceasta purcede din diferența care există între formele lor respective, de guvernământ. Și pentru ca să-l apărăm sistemul nostru de guvernământ pe care l-am câștigat pierzând atâta sânge și bogăție și care a fost formulat de cumințenia cetățenilor nostri cei mai luminați și grație cărora am trăit apoi o stare de fericire fără pereche, noi tot poporul american, suntem gata la orice sacrificii. Noi ne simțim deci datorii față de adevăr și de națiunile cu cari Statele-Unite întrețin relațiuni amicale, să declarăm că noi vom considera orice încercare a lor de a întinde sistemul lor politic și în emisferul acesta, ca periculoasă păcii și siguranței noastre.

Noi nu ne-am amestecat în treburile coloniilor și dependențelor vreunei puteri europene. Dar atunci când este vorba de guvernăminte cari s'au declarat independente și care-și mențin această independență, pe care noi am recunoscut-o, noi nu vom privi intervențiile cu scopul de ale subjugă din nou, decât ca o manifestare neprietenească la adresa Statelor-Unite».

Această faimoasă declarație a lui Monroe, care opreă amestecul Europeanilor în treburile de dincolo de ocean, nu puneă nici un frâu însă dorințelor Statelor-Unite de a câștiga cât mai mult teren, amestecându-se în afacerile statelor limitrofe și punând chiar stăpânire pe ele, cum s'a întâmplat cu *Texasul* pe care Statele-Unite îl cedase Mexicului în schimbul Floridei și a regiunii dela nordul golfului Mexic, dar pe care prin același procedeu ca și cu orașul Noul-Amsterdam — după ce au cercat de câteva ori să-l cumpere dela Mexicani și n'au reușit, — l-au câștigat în războiul din 1846—1848 împreună cu Noul-Mexic, California, Nevada, Utah, Arizona din centrul și de pe coasta vestică a Americii.

Indrăsneala lor merge mai departe chiar, ca în cazul provinciei *Jucatan* (în 1848) care desfăcându-se de Mexic și voind să se alipească Spaniei sau Angliei, a atras declarațiunea președintelui Polk, din 29 Aprilie 1848 prin care se spune «că țările din Europa nu vor putea, fără să supere Statele-Unite, anexa vre-o provincie din America, nici chiar dacă aceasta s'ar da de bună voie».

Consequenți planului lor de acaparare, Americanii, în urma unor neînțelegeri dintre Cubani și Spanioli, intervin, și în urma războiului din 1898 devin stăpâni pe Cuba, Porto-Rico și pe toate celelalte insule pe cari Spanioli le aveau în America

precum și pe Filipinele din Asia și pe insulele Hawaii, așezate la jumătatea drumului între Asia și Europa. După aceasta planurile de cucerire ale puterii americane s'au îndreptat spre America centrală, amestecându-se în afacerile republicei *Santo-Domingo* și mai cu seamă în ale *Columbiei*, pentru a-și ajunge planurile în chestiunea canalului Panama. Istmul de Panama aparține *Columbiei* care nu eră dispusă ca să-l cedeze Statelor-Unite așa de ușor, fotuși lucrul s'a orânduit și datorită intrigilor puse la cale a reușit de minune, astfel că columbienii din regiunea istmului s'au revoltat, declarându-se independenți și formând o republică nouă *Panama* «pe care Statele-Unite s'au grăbit să o recunoască, iar ca încheiere statul nou înființat a cedat imediat prieteniei dela nord tot pământul de care aveă aceasta trebuință pentru construirea canalului atât de mult dorit».

În 1913 o mare revistă americană spuneă că Americanilor nu le mai trebuie pământuri, căci au destule și au numai nevoie de locuitori.

În discuțiunea tratatelor de arbitraj încheiate între Statele-Unite, Franța și Anglia, tratate cari făceau parte dintr'un program foarte bogat al președintelui *Taft*, s'a relevat din partea unui senator american dacă nu cumva aceste tratate aplicabile în cazuri «justifiabile» n'ar pune cumva în pericol vechea doctrină a lui Monroe, cerându-se tot odată ca să se propue un amendament prin care chestiunile în legătură cu principiul monroean să nu poată fi și chestiuni de arbitraj; după cum deasemenea când a fost vorba de Liga Națiunilor, Americanii au dorit să se amestece în treburile altor țări, dar n'au permis cuiva să facă acelaș lucru cu ale lor. Această grijă de a păzi principiul lui Monroe a mers și

mai departe, de oarece cu prilejul discuțiunilor milițiilor americane s'a cerut «să se precizeze mai bine doctrina lui Monroe, sau și mai bine zis să fie adusă la curent, în sensul că ea să nu însemneze numai că puterile extra-americană n'au voie să pună piciorul în continentul cel nou *ci și că negoțul Statelor-Unite, trebuie să aibă prioritate asupra celui străin, în cele două Americi*».

Ipocrizia aceasta ascunsă în doșul principiului lui Monroe pare c'a făcut chiar pe Americani să roșească, căci ei au început să lupte pentru înlăturarea lui și pentru stabilirea «unui sistem internațional american stabil». Unii voess să creeze un curent *panamerican* pentru apărarea intereselor generale americane, care dejă posedă astăzi și un biou central permanent la Washington («Panamerican Union» 1891); alții, mai ales cei din nord, aspiră să creeze un fel de *Zollverein*, o uniune vamală a tuturor republicelor americane, sub care uniune probabil că se ascunde gândul ca să ajungă la acelaș rezultat la care a dus acest sistem vamal pentru unitatea Germaniei, cu singura deosebire, că rolul de hegemonie al Prusiei, îl va aveă de data aceasta Statele-Unite, față de toate celelalte republici latine americane.

Considerabila expansiune economică a silit pe Americani însă să se îndrepte nu numai către republicele latine din America centrală și de sud, ci și spre apus. După ce cumpărară Alaska dela Ruși și Luisitania dela Francezi ei s'au îndreptat spre Pacific, încheind la început în 1878, o convenție cu Anglia și Germania în vederea unui protectorat în comun asupra insulei Samoa.

Mai târziu își deschid drum pentru interesele și influența lor în Asia; pentru consolidarea și menținerea ace-

stei influinți, ei pun stăpânire pe insulele Filipine, după războiul cu Spania din 1898 și pe insula Hawaii.

Principiul de izolare însă rămâne nădit și pentru necesități economice de ordin occidental ei întemeiază o societate pentru exploatarea Chinei («China Exploitation Society»). În lupta pentru stăpânirea Pacificului, Statele Unite găesc rezistența Japonezilor, față de cari Americanii luară de mult măsuri oprindu-i să mai emigreze în America; după războiul ruso-japonez din 1905 această rivalitate eși și mai mult la iveală aflată încă de escendentul pe care-l căpătase Japonia în aceste ținuturi mondiale după acest războiu.

America și-a îndreptat ochii și asupra Atlanticului, căci numai în 1911 ea a exportat în Europa marfă în valoare de șase miliarde opt sute mii lei, înființând chiar fabrici la Frankfurt, Turin, Veneția, Varșovia etc.

Creșterea puterii Germaniei, ce căută să-și întindă stăpânirea în toate părțile lumii a adus o serie de conflicte între ea și America.

Aparițiunea Germanilor în 1878 în Pacific și pretențiile ridicate de ei asupra insulei Samoa, organizarea curselor de vapoare între extremul orient, Australia și imperiul germanic prin societatea de navigațiune din 1886, Loydul german, obținerea de concesiuni de către Germani în 1896 în *Tien-Tsin* și *Haukeu* precum și ocupațiunea lui *Kiao-Tcen* în 1897, stabilindu-se astfel temeinic în partea răsăriteană a Pacificului, scotocirea mării Antilelor în căutarea unor stațiuni de cărbuni și a unor porturi de escală, încercările de a pune mâna pe insula Sf. Toma din Indiile occidentale daneze precum și colonizarea intensă cu elementele germane cele mai bune și cele mai îndrăznețe în America latină, ca în Ve-

nezuela, Guatemala, Brazilia și chiar în Mexic, au pregătit, aflându-l, acest conflict care s'a ivit între Germani și Americani, silindu-i pe aceștia din urmă să iasă cu totul din izolarea și pacifismul lor, și folosindu-se cu bucurie de împrejurările politice ale momentului să între cu Japonia și Anglia, în războiu împotriva puterilor centrale.

Căutând să explice psihologicește caracterul de pacifism ipocrit al Americanilor față de spiritul războinic german, care este numai un tip mai curat al tipului de vieță politică a Europei, autorul arată că acolo «fiecare nou venit din ori și ce țară ar fi plecat se simte oarecum din cauza spațiului celui mare ce există între el și neamul lui de origine, rupt, putem zice de acesta din urmă și mai repede sau mai încet înclină capul în fața bogăției și mijloacelor de asimilare ale țării celei noi, devenind un bun cetățean anglo-american» (175).

Pentru a înțelege și mai bine aceasta reproducem după F. Roz «L'énergie americaine» (pg. 102—103) cele ce urmează: «Imigrantul simte pentru întâia oară ca ori și care american că trăește; el cunoaște bucuria și mândria de a trăi și nimic nu este mai în stare decât lucrul acesta să degajeze cu putere sentimentul personalității. Toți Americanii au în comun această mândrie a vieții, care devine în felul acesta unul din elementele constitutive ai conștiinței lor colective, unul din factorii esențiali ai sentimentului național, unul din izvoarele adânci ale patriotismului. Al nostru este întors spre trecut; în el intră o parte considerabilă de amintiri.

A lor este făcut din încredere în prezent și din speranța în viitor. Dacă recunoștința are vreun loc în acest patriotism, ea este mai puțin aceea a unor moștenitori respectuoși

primind și sarcinile împreună cu avantajele, cât aceia a unor lucrători mulțumiți, bine plătiți, bine tratați și cari se felicită de condițiile peste cari norocul i-a adus și din cari dibăcia lor le-a permis să tragă foloase atât de mari».

Din întreaga dezvoltare a istoriei americane, a cuceririlor ei și a expansiunii economice, se poate vedea că idealizarea acestui popor ca reprezentantul tipic al pacifismului, nu este tocmai nimerită și nu face decât să ne pună pe noi Europeii într-o lumină falșă față de restul lumii, lucru de care Americanii știu să tragă profit moral întâiu și material apoi, și ceea ce este și mai grav, această idealizare a unor lucruri cari nu sunt, ne slăbește, ne adoarme, «ne face să perdem din vedere natura adevărată a raporturilor internaționale, raporturi cari pentru noi, în continentul cel vechiu, sunt cu mult mai acute ca pentru Americani și de o actualitate care reclamă veghere continuă și o tensiune de nervi și forță în genere care să nu se dezică un moment. Politica europeană în America este în mare parte inutilă, fără rost; politica americană în Europa este o ruină materială și națională a popoarelor mai mici și a celor mari poate, mai târziu, sau cel puțin a unora din ele» (187).

Ne aducând deci nimic nou în domeniul politicii externe să vedem ce este cu așa de mult cântatul liberalism american?

Din cele două aspecte ale acestui liberalism, *individualismul* și *socialismul*, cel dintâi este cel practicat de Americani care se rezumă la dreptul pe care-l are orice cetățean de a se dezvoltă la nesfârșit în toate direcțiile, dar mai ales din punct de vedere economic și social. Libertatea lor se re-

zumă în cuvântul «oportunitate»; viața lor publică poate să fie rea, tiranică chiar comparată cu aceia a unora din statele europene și totuși nu vor fi îngrijiți de dânsă câtă vreme le rămân neatînse puțințele de a-și cultiva în liniște «oportunitățile» carile pot aduce câștiguri.

«Libertatea lui i-o garantează bogăția naturală a continentului oarecum comună, de o calitate inferioară în compoziția ei; libertatea americană este am putea zice, fizică materială și prin originea ei. Ea nu este o creațiune a spiritului poporului Statelor-Unite și nu constituie un titlu de glorie a celui dintâi. Soarta ei nici nu este legată de aceasta. Existența ei este strâns unită de aceia a unor anumite condițiuni materiale și ea nu va dăinui mai mult decât va persista aceasta din urmă. Ea va muri când va fi secat izvorul bogăției americane. Ea a și murit de altfel — libertatea americană!»

Această libertate așa înțeleasă a făcut pe cetățenii Americani să nu se intereseze de viața publică unde s'au înghesuit toți politicienii acaparând toate «oportunitățile» și acumulându-și astfel în mâinile lor acele cantități nemărginite de bogății, restrângându-se în felul acesta bogățiile cari făceau ca «libertatea» americană să fie renumită în lungul și latul lumii.

Libertatea cea nouă americană spre care tind să îndrumeze poporul conducătorii politici de azi ai Americii, este deschiderea unor nouă câmpuri de oportunități și o tendință de socializare pe deoparte, iar pe de alta interesarea poporului de afacerile publice și restrângerea numărului și puterii politicienilor.

Această trecere bruscă dela individualism la socialism care începe să

se simtă bine în America, după însăși declarațiunile lui Wilson, nu va salva chestiunea cea mare socială din America, decât numai îndreptându-se către acel echilibru minunat din Europa, propriu mai ales Englezilor «dintre suflet și materie, dintre cultură și fericire și care-l face pe individ să considere sacrificiul și supunerea drept lucruri tot atât de esențiale existenței ca și câștigul și egalitarismul».

Bazele societății americane, fiind sprijinite pe bogăția continentului, îndată ce această bogăție se va topi, societatea va trece prin unele din cele mai grele crize prin care va fi trecut vre-o dată o societate.

Alexandru P. Arbore.

Dacoromania. Buletinul «Muzelului limbii române» condus de *Sextil Pușcariu*, profesor la Universitatea din Cluj, membru al Academiei Române. Universitatea română din Cluj. Anul I, 1920—1921. Editura institutului de arte grafice «Ardealul», 608 pagini. Prețul 150 Lei.

În împrejurările de astăzi, când o revistă de specialitate ne lipsește, când filologul numai cu mare greutate se poate pune la curent cu ce a apărut în specialitatea sa, mai ales în străinătate, și când pe unii dintre filologi valurile războiului i-au ținut de parte de masa lor de scris și de bibliotecă, apariția unui buletin filologic e un eveniment de o deosebită importanță, care va face bucurie tuturor cărturarilor de bine, chiar dacă nu vor găsi în el în totdeauna soluțiuni, ci numai indicații și material nou, care pus în circulație, deșteaptă în cercetători interesul pentru probleme care merită să fie discutate. Buletinul Dacoromania — titlu care ne face să ne gândim la vechea revistă filologică

franceză «Romania», — prin variația cuprinsului și prin valoarea articolelor, stă pe de o parte, alături de publicațiile similare străine, iar pe de altă parte, ocupându-se cu scrutarea bogățiilor limbii și a trecutului nostru, continuă o tradiție veche din Ardeal, — care în totdeauna a avut învățați afară de cadrele universitare, — de a deștepta interesul obștesc pentru studiul și cultivarea limbii române și de a populariza știința. Cât de nimerită e, din acest punct de vedere, fotografia protopopului Petru Maior, a unuia dintre cei mai distinși reprezentanți ai acelei tradiții ardelenesti, pusă în fruntea buletinului!

Cetind numele colaboratorilor și considerând variația materialului, oricine trebuie să recunoască că buletinul Dacoromania e o contribuție importantă la opera de unificare culturală a neamului nostru. Afară de profesorii și lectorii dela universitatea din Cluj: S. Pușcariu, V. Bogrea, N. Drăganu, N. Bănescu, Al. Borza, S. Dragomir, Th. Capidan, G. Giuglea, P. Grimm, G. Oprescu, vedem între colaboratori profesori dela alte universități: E. Herzog, A. Procopovici, V. Grecu, P. Cancel, precum și câțiva profesori de liceu: C. Lacea, R. Demetrescu, L. Morariu și un tânăr filolog, elev al dlui Meyer-Lübke, căzut în războiu, Vivian G. Starkey.

În cel dintâiu articol al buletinului, directorul muzeului limbii române, dl S. Pușcariu arată cum a luat ființă acest muzeu și care e rostul lui. Dl Pușcariu, care și înainte de războiu, a fost un neobosit apostol al unității noastre culturale și care, în deosebi cu ocazia organizării universității din Cluj, a dat dovadă de un deosebit talent de organizator, și-a câștigat noue merite pentru cultura națională, întocmind, într'un timp atât de scurt,

un institut de filologie, inzestrându-l, în împrejurări atât de neprielnice, cu o bibliotecă bogată și aleasă, și grupând în jurul său o pleiadă de colaboratori distinși și dotoritori de muncă. În fiecare Luni seara se adună la Muzeu acești colaboratori, unde fac comunicări, discută chestiuni de limbă și de literatură, primind unul de la altul învățătură, indemnuri și idei nouă. Foarte bine le prinde, la aceste lucrări, membrilor muzeului materialul lingvistic după care se redactează Dicționarul limbii române și care se află tot în localul muzeului, dl S. Pușcariu fiind totodată redactorul-șef al Dicționarului.

Buletinul cuprinde: 1. Studii; 2. Etimologii și notițe lexicografice; 3. Articole mărunte; 4. Recensiuni; 5. Revista periodicelor; 6. Cronică. Materialul e foarte variat. Găsim studii de natură metodică și principiară (S. Pușcariu și alții), studii de literatură populară scrisă, ca monografia Erotocritului (V. Grecu), un studiu asupra lui *eccum* (A. Procopovici), altul asupra originii vocativului *in-le* (Th. Capidan), studii de istorie socială și de urme ale organizației de stat slavoromâne (V. Bogrea și S. Dragomir), de toponimie (N. Drăganu, V. Bogrea, Th. Capidan), etimologii (S. Pușcariu,

V. Bogrea, N. Drăganu, E. Herzog, G. Giuglea, T. Lacea), studii fonetice, etimologii populare, notițe de istorie literară, rectificări, etc. Dările de seamă și revista periodicelor pun, cum am amintit mai sus, pe filologi la curent cu o mulțime de studii care poate altcum le-ar scăpa din vedere. În cronică se îndeplinește o datorie față de învățații dispăruți. Din aceste câteva rânduri se poate vedea cât de variat e cuprinsul buletinului, și cu toate acestea e multă unitate în el, sistem unitar, științific, obiectiv, fără prejudeții sau atacuri personale, dar de altă parte atitudine deamnă față de prejudețiile filologilor străini. Indicele, indispensabil unei asemenea lucrări, orientează repede și precis asupra materiei tratate. Greșelile de tipar sunt supărătoase, dar oricine știe că în împrejurările de astăzi nu se poate altfel. Jertfa adusă de casa de editură «Ardealul» trebuie mult apreciată în împrejurările grele de astăzi, iar prețul buletinului nu putea fi mai mic.

Acum e rândul persoanelor iubitoare de cultură și de carte românească și al instituțiilor culturale să-și tacă datorii și să-și procure această publicație de valoare.

Constantin Lacea.

Cărți streine.

Arbeiten des Kunsthistorischen Instituts der Universität Wien. (Lehrkanzel Strzygowski). Bd. XXII. *Inhaltsproblem und Kunstgeschichte. Einleitende Studien von Coriolan Petranu.* Wien 1921. Verlag von Halm und Goldmann. Format 8° pag. 166.

În colecția de lucrări a institutului de istoria artelor de la universitatea din Viena publică dl *Coriolan Petranu*,

conferențiar la universitatea din Cluj și inspector al museelor din Transilvania, ca a XXII-a fascicolă, studiile sale introductive privitoare la problema conținutului și istoria artelor.

D-Sa își dă seama de dificultatea problemei ce discută. Știe cât de diferite sunt părerile cu privire la conținutul operei de artă. Unii înțeleg prin conținut însuși obiectul ei. Alții

acțiunea sau istoria ei. Dar chiar admitând că se va ajunge la un acord, anevoie de realizat cu privire la această problemă, în sensul ca să se înțeleagă prin conținutul operei de artă numai partea ei sufletească (das Seelische des Kunstwerkes), se ivesc noue dificultăți.

Iată vre-o câteva: «Conținutul, dacă există într'o pictură ori într'o sculptură, nu poate fi exprimat în cuvinte. Graiul nu poate fi un surrogat al conținutului». Alta: «Existența conținutului depinde dela privitor. Eu pot afla ceva cu conținut frumos, altul nimic». Unde mai pui interpretarea atât de felurită a conținutului? «Unul află că opera de artă exprimă plăcere dumnezeiască, altul exact contrarul: greață și scârbă». Formaliștii apoi, indiferent dacă sunt esteticieni sau istorici de artă, declară pur și simplu inutilă cercetarea problemei conținutului. «Eu pot, spun ei, înregistra prea bine un tablou sau o statuie la timpul și locul potrivit pe baza pur formală: compoziție, culoare, desen, tehnică etc. La ce bun problema conținutului?» Alții tăgăduesc chiar posibilitatea deslegării acestei probleme, din pricina că n'ar fi încă în de ajuns de studiată.

Mulțimea și seriozitatea unora din aceste obiecțiuni nu dovedesc nimic împotriva problemei conținutului, precum bine observă dl C. P. Ele dovedesc cel mult, că problema nu se poate rezolva atât de ușor, fiind cu mult mai complicată și multilaterală, de cum s'ar crede. Ea nu poate fi soluționată numai estetic-speculativ, ci și psihologic, fiziologic, istoric-artistic și istoric-cultural. Există un conținut general omenesc și etern valabil în operele de artă ale unui Pheidias, Leonardo da Vinci, Raffaello, Michelangelo, Rembrandt etc. Și nu e oare

determinat mai mult sau mai puțin conținutul atâtor opere de artă? Nu se deosebesc oare mai mult numai prin conținut, prin tăria și calitatea lui, operele măestrilor întemeietori de școale de acelea ale elevilor lor?

De această problemă se ocupă autorul în minuțioasa sa cercetare, arătând: Ce atitudine au istoricii de artă mai de seamă cu privire la această problemă? Care e metoda lor în analiza conținutului? Ce chestiuni nouă li s'au ivit în cursul analizelor și cercetărilor lor? La ce rezultate au ajuns? etc.

Lucrarea are următoarele trei părți: 1. Introducere în problema conținutului; 2. Istoricii de artă ca cercetători ai conținutului (Analize critice); 3. Contribuții la metodică analizei conținutului și a deosebirei lui.

Primele două părți au format subiectul tezei de doctorat a autorului la universitatea din Viena. Partea a treia e nouă și e cea mai importantă, deoarece ea cuprinde soluțiile a) opera de artă și privitorul; b) personalitatea artistului; c) factorii generali: rassa, milieu etc.).

Deși autorul spune cu modestie, că nu vrea să rezolve definitiv toate problemele atinse în lucrarea sa, ci cel mult să le pună în formă nouă, el totuș a săvârșit o lucrare de merit. Precum constată însăși presa germană: «este o operă fundamentală care în literatura de știința artelor poate fi considerată ca întâia încercare reușită privitoare la problema conținutului». (Vezi darea de seamă asupra acestei cărți făcută de M. Csáki, custodele muzeului Bruckenthal în «Siebenbürgisch deutsches Tageblatt», Sibiu Nr. 14,552).

La fel se rostește asupra ei profesorul universitar Dr. E. Diez în revista de specialitate «Kunstchronik», Nr. dela 18 Noemv. 1921 Lipsca, spunând

între altele: «cartea trebuie considerată ca o operă de consecințe mari, de cercetare atentă, ca operă matură, care ca foarte actuală trebuie în special salutăată». În această recenziune se aprobă terminologia cea nouă creată de autor în partea a treia. Imprejurarea aceasta încă dovedește superioritatea și puterea de pătrundere a spiritului românesc, capabil să creeze terminologie nouă și foarte expresivă chiar și în limbi străine.

Elogiul suprem și cel mai bine meritat îl aduce însă autorului însuș profesorul său de istoria artelor dela universitatea din Viena, celebrul Iosef Strzygowski, scriind, între altele, în introducerea lucrării, și acestea: «ex-

punere critică și metodică cu un atât de bogat material de exemple, care vor face bune serviciile cercetărilor viitoare». «O asemenea lucrare încă nu există». «Un mare material de istoria artelor și estetică este stăpânit în carte, se pun diferite probleme și se rezolvă în parte».

Tot ce e de regretat este faptul, că asemenea lucrări nu-și găsesc editori români și astfel autorii noștri sunt nevoiți să le publice în limbi străine. În consecință, îndemnăm publicul nostru cult, școalele, bibliotecile, instituțiile noastre culturale etc. să-și procure această lucrare în limba germană, fiindcă de o cam dată n'o poate avea în românește. I. G.

Reviste românești.

Anul nou de regulă aduce surprise și în literatură. Reviste nouă apar, unele dispar, altele se primenesc, aducând îmbunătățiri esențiale etc.

Iată ce avem de înregistrat deocamdată:

„Convorbiri Literare”, cea mai veche revistă românească, având acum 54 ani de există, aduce în numerii din urmă 10 și 11 un studiu filosofic. „Intenținea și atenținea”, de dl prof. univ. C. Rădulescu-Motru, altul istoric literar. Vasile Alecsandri și Maria Movilă din pana dl G. Bogdan Duică, care ne-a dat o serie întreagă de studii asupra marelui poet în acest an jubilar și în sfârșit, un al treilea studiu de asemenea natură »contribuții la o nouă biografie a lui N. Balcescu de P. P. Panaitescu. Data fiind importanța personalității acestui mare bărbat al nostru, ar fi de dorit ca acest studiu să apară și în volum. E interesantă și scrisoarea lui Mon Pumnul către Porumbescu,

publicată de dl Dr. Leca Moriu. În această scrisoare apostolul românismului și al culturii în Bucovina, după-și exprimă convingerea în viitorul sistemului său ortografic, exclamă, «noi am rămas departe de alte națiuni și chiar și de noi înșine, adevă de unii frați ai noștri, pentru aceea ca să-i ajungem: trebuie să fugim! de de nu cumva în cartea ursitei stă scris că iubita noastră națiune în Bucovina să rămâie sclava altora!» Restul poezii, schițe, romane, cronici, recenzii, notițe etc. D-nii D. Nănu și M. Fotino traduc «Puterea întunerecului», dramă de L. Tolstoi. — C. S. Nicolaescu-Plopșor publică interesante legende populare cu privire la viteazul Novac. Sunt de remarcat și scrisorile din Anglia ale profesorului Constantin Mureșan.

„Ramuri”, vechea revistă craioveană, apare cu începerea noului an, săptămânal, cu câte o coală, sub di-

reciunea dlui *N. Iorga* și în redacțiunea dlor: *I. Agârbiceanu*, *G. Bogdan Duică*, *N. Crainic*, *C. Ș. Făgețel*, *I. U. Soricu* și *D. Tomescu*. E o resuscitare a vechilor tradiții literare românești atât de glorioase dela «Sămănătorul» și mai ales dela «Drum drept», revista literară de pe vremuri a dlui *N. Iorga*, atât de puțin cunoscută la noi în Ardeal. Fiecare număr aduce un articol de îndrumare literară ori culturală din pana dlui *N. Iorga* și

diferite bucăți literare: schițe și nuvele semnate de *I. Agârbiceanu*, *I. Ciocârlan*, versuri de *N. Crainic*, *I. U. Soricu*, *Ion Sân-Georgiu*, *V. Tempeanu*, *A. Iacobescu* etc. Mult bine fac prin sentințele hotărâte și sănătoase ce rostesc notișele dela *Cronică* semnate *I(orga)*, *C. Ș. F(ăgețel)* etc. N'o putem recomanda în de ajuns. Adresa «Ramuri», Craiova. Abonamentul anual 120 lei.

Reviste străine.

Pentru iubire între oameni. (*H. P.-P.*) Revista franceză «*Les Annales*» a avut fericita idee de a lansa ideea între cetitorii săi: cum s'ar putea iubi oamenii și neamurile? Sociologul și filozoful *Gustave Le Bon* a pornit ideea, iar rezultatul a fost «remarcabil»: vreo câteva mii de răspunsuri, care de care mai interesant:

Redacția a început să publice pe cele mai de seamă și a închis concursul cu constatările următoare: Cel dintâi remediu împotriva urei între oameni și popoare este: «ca privilegiții să nu împoaște cu luxul lor pe cei desmoșteniți, pentru ca să nu escite invidia și ura lor». Al doilea punct: «Să faci fericiți pe alții în jurul tău, pentru ca să găsești fericirea tu însuși și să inspire bunătatea, fiindcă omul nefericit nu poate fi bun».

Iată trei pasagii caracteristice din răspunsurile primite: «O avere datorită inteligenței și efortărilor este, evident, foarte onorabilă, și nimic nu e mai îndreptățit decât să beneficiezi de ea. Dar să nu disprețuiască privilegiții pe cei desmoșteniți, să nu-i împoaște cu luxul lor, căci astfel le escită invidia și ura, și să se gândească și la ei. Cei mari să se aplece mult mai mult peste cei mici, decât au făcut-o

pană acum și vor vedeă dacă nu le reușește să țășnească iubirea din inimile, cari par cele mai împietrite. La misiunea aceasta sfântă — misiune creștină — sunt chemați bogații pe lume. De ar înțelege și de n'ar uită că clasa muncitoare și clasele sărace nu sunt singure responsabile de bolșevismul criminal din Rusia!»

«...Pentru ca să se iubească oamenii, ar trebui să fie buni. Ești bun când ești fericit însuși, — vorbesc în general și tu de sufletele de elită. Ca să fii fericit... mi se pare că nu poți fi nici bun, nici fericit, locuind în cocioabe triste, în fund de curți, unde aierul și soarele nu străbat decât pe dibuite și timid. Îți trebuie, ca să fii fericit, aier, spațiu, lumină, flori. Văd în visul meu cetăți mari industriale și comerciale, în cari lucrul ar fi regulat cu perfecțiune în cece privește durata. Și fiecare, cu mijloace de transport repezi și practice, să poată să ajungă la casa și la grădina sa. Contactul cu natura, atât de bună, atât de dulce, te face mai bun. Cum să fii bun într'o locuință îngrozitoare? Cum să nu invidiezi pe cei favorizați?...»

«...Cred cu tărie că iubirea, care există în inima omului, va continuă să se mărească și să se lărgească, cum

a făcut-o deja dela epocile primitive până acum. A ajuns să se ridice până la ideea de patrie; va ajunge la ideea Umanității în etape: toleranță, uniune și, în sfârșit, iubire. Iar războaiele vor dispărea toate cum au dispărut războaiele feudale și războaiele religioase..

Ultimul, care a scris cugetarea,

este un domn din Lyon. Frumoase idei are acest curier din Lyon! Numai cât cine ne probează că războaiele religioase și feudale n'au fost aur față de ce trăim acum? Glasurile de mai sus sunt ca glasul copilului din povestea lui Andersen a «împăratului în cămașe».

J. M.

Dela „Asociațiune“.

Raportul Secției medicale.

Domnilor membri!

Fiind singurul reprezentant al secției medicale urmeză, că și propunerile ce am onoare a vi le expune să nu fie privite decât ca niște considerate personale.

Aceste puncte le resum în următoarele puncte:

1. Pentru o bună organizare ca și pentru o asigurare asupra activității rodnice a acestei secții, numărul membrilor ei activi trebuie să se ridice la 15. Acești membri vor pteă să fie aleși nu numai dintre membri corespondenți ai secției, dar și dintre ceilalți membri activi ai «Asociației». — Majoritatea acestor membri trebuie să fie dela sediul secției

În consecință propun: ca membrii activi pe lângă cei existenți pe Drii General Moga, Lazar Popovici, Comșa și Patrașcu din Sibiiu, profes. Drii Hătegan, Moldovan și Minea, Cluj.

Printre membrii corespondenți propun pe profesorii facultăței de medicină din Cluj Drii Bilașcu, Botez, Ganea Grigoriu, Guiart, Iacobovici, Levaditi, Mihail, Negru, Nițescu, Papilian, Urșche și Vasilii.

Drii Ionășiu, Bucșan, Ittu, Vilt, Slavu, Iancu din Sibiiu, Dr. Mihiu (Cristian), Câdea (Timișoara), Fodor (Alba-Iulia), Robescu (Arad), Ilea (Sighetul-Marmației), Nic. Popovici

(Oradeamare), Dr. Eugen Nicoară (Reghinul-săsesc), Sulică (Brașov).

2. Sediul secției pentru un moment va fi Sibiiul.

3. După organizarea ei secțiunea de medicină se va ocupa de atribuțiile ce-i incumbă regulamentul general al secțiilor, atribuții care se vor modifica și lărgi precum urmeză:

a) Va studii toate chestiunile de salubritate publică și de igienă generală și socială, ținând în special prelegeri, aranjând cursuri practice și publicând broșuri pentru deprinderea sătenilor cu o hrană bună, locuință convenabilă și îmbrăcăminte igienică.

b) Va populariză mijloacele de cunoaștere, prevenire și combatere a plăgilor sociale în special: alcoolismul, sifilisul, tuberculoza și pelagra; precum și al boalelor molipsitoare, epidemice și endemice.

c) Va populariză cunoștințele igienice a creșterii copiilor combătând cauzele mortalității lor. Va vulgariză mijloacele de educație fizică și sport.

d) Va îngriji și susține chestiunile de asistență și ocrotire socială; dând concursul, sau luând inițiativa de protecție, de tutelă, de îndrumări profesionale etc. a tuturor acelor ce au nevoie a fi susținuți și ocrotiți în lupta de toate zilele (copii, bătrâni, invalizi, infirmi mintali, etc).

e) Va luă inițiativa creerii și sprijinirii societăților sau reuniunilor de temperanță precum și a infirmeriilor, dispensariilor, sanatoriilor, azilelor, băilor la sate, stațiunii de deparazitare etc. cu un cuvânt a oricărei instituții sanitare cu scop de asistență sau îngrijire a celor suferinzi.

f) Va adună materialul privitor la medicina populară și va stărui la prelucrarea lui pentru publicațiuni speciale (dicționarul medicinei populare).

g) Va cenzură lucrările de specialitate intrate la concursurile de asociație, făcând propuneri pentru premiarea lucrărilor din domeniul științei medicale.

h) Va luă măsuri ca toate lucrările membrilor intrate în cadrul principiilor de mai sus să fie publicate

în revista «Transilvania», fie în formă de broșuri pentru «Biblioteca populară» a «Asociației», fie în coloanele uneia din revistele de popularizare a medicinei ce apar în Ardeal și care revistă va putea fi subvenționată de «Asociație» cu o sumă ce se va fixa ulterior de comitetul central (cel puțin 5000 lei).

i) Pentru îndeplinirea obligațiilor secției de medicină cât și singuraticilor membri ai secției, «Asociația» va lucra în conțelegere atât cu organele oficiale ale statului, cât și cu toate societățile particulare medicale și de binefacere care prin atribuțiile sau scopul lor se apropie de chestiunile principiale pe care le urmărește «Asociația» și secția ei medicală.

Dr. Preda.

Bibliografie.

Universitatea română din Cluj «Dacoromânia». Buletinul «muzeului limbii române», condus de *Sextil Pușcariu*, profesor la universitatea din Cluj, membru al «Academiei Române». Anul I 1920—1921. Cluj editura institutului de arte grafice «Ardealul» 1921. Prețul 150 lei.

V. Bogrea, Urme bizantine în românește. Extras din volumul «Lui N. Iorga, — Omagiu» 1921. «Ramuri» ș. a. Craiova.

V. Mihăilescu, Două audiențe la regele Carol I. Extras din volumul «Lui N. Iorga, — Omagiu» 1921. «Ramuri» ș. a. Craiova.

Ana Pavelescu-Dimo, Cântece de copii cu acompaniament de piano. Op. 3 seria I. A. Ediție populară, aprobată de minist. instrucției publice cu Nr. 892 din 9 Sept. 1921, Editura «Cartea Românească», București 1921. Prețul 7 lei.

Al. Ciura, A. Domide și O. Hulea, Istoria literaturii române pentru cl. IV medie (civilă) de băieți și fete. Aprobata de directoratul general al instrucțiunii din Cluj Nr. 19,664—1920. Cluj, editura «Cartea Românească». Prețul Lei 13-50.

România jöldräzja a magyar tannyelvü középiskolák I. osztálya számára. Irta: *G. G. Mateescu*, a clujji «Gh. Barițiu» liceum tanára. Fordította *Gr. Litan*, ugyanzon liceum tanára. Cluj, «Cartea Românească». Prețul Lei 12-75.

E. Lovinescu, Oheorghe Asachi. Vieța și opera lui București, «Cartea Românească». 1921. Prețul 14 lei.

Toma Cocișiu, Carte de cetire pentru cl. II. primară. Aprobata de ministerul instrucțiunii Nr. 7530. Blaj 1921. Prețul 4 lei.

C. Collodi, Pășaniile lui Țândărică. Povestea unei păpuși de lemn. Trad. din italienește de *A. Buzescu*. Cu 36 ilustrațiuni. București, «Cartea Românească», 1920. Prețul 11 lei.

Ilie Marin, În seara de Crăciun. Dramă țărănească într'un act. Editura «Librăria Săteanului», Săliște. Prețul 2 lei.

Primăria orașului Târgu-Mureș, Memoriu pentru menținerea municipalității orașului Târgu-Mureș. Tipografia comunală a orașului Târgu-Mureș 1921.

Toma Cocișiu, Carte de citire pentru clasa III primară. Tipografia Seminarială. Prețul Lei 7-50. Aprobata de directoratul general Cluj Nr. 139,761—1921. O carte întocmită pentru

priceperea copiilor cărora se adresează. Mult material din literatura populară. Bucățile de citire din scriitorii nostri de seamă.

Societatea de cultură «Macedo-Română», Mersul și activitatea societății pe anul 1920 după dările de seamă cetite în Adun. gen. din 15 Maiu 1921. Cuprinsul: 1. Cuvântarea dlui Ionel Grădișteanu, președintele societății. 2. Darea de seamă pe anul 1920 de dl N. Buia, secretarul societății. 3. Raportul dlor censori de D. Papinian. 4. Votarea bugetului pe 1921. București 1921.

N. Dundreanu și Liviu Marian, Prozatorii noștri. Crestomație. I. Secolul XIX, Chișinău. Prețul 20 lei. — II. Secolul XX, Chișinău, editura societății «Glasul Țării». Prețul 20 lei.

Errata.

Neputând face reviziile numărului precedent redactorul nostru, s'au strecurat unele greșeli de tipar foarte regretabile. Astfel s'a greșit însăși numerotarea fasciculei, care nu cuprinde Nr. 9—12, ci 10—12.

În articolul *N. Drăgan*, G. Coșbuc poetul liceului grănițeresc din Năsăud sunt a se face următoarele îndreptări:

Pag. 841, rândul	7 în loc de	<i>înjăltsem</i>	se va ceti	<i>înjătișem</i>
" 841, "	30 " " "	<i>Au cântat</i>	" " "	<i>Am cântat</i>
" 842, "	27 " " "	<i>Plant</i>	" " "	<i>Plaut</i>
" 845, "	3 " " "	<i>Cini</i>	" " "	<i>Cinci</i>
" 845, "	12 " " "	<i>părăsea</i>	" " "	<i>părăseă</i>
" 848, "	12 " " "	<i>strânge</i>	" " "	<i>stânge</i>
" 849, "	22 " " "	<i>cu foc</i>	" " "	<i>un foc</i>
" 850, "	12 " " "	<i>al căruia</i>	" " "	<i>al căreia</i>
" 851, "	15 " " "	<i>Craiu</i>	" " "	<i>Crainț</i>
" 851, "	39 " " "	<i>stă</i>	" " "	<i>sta</i>
" 854, "	6 " " "	<i>mormânt</i>	" " "	<i>momânt</i>
" 858, "	17 și 18 " " "	<i>Ciudatu-s</i>	" " "	<i>Ciudate-s</i>
" 858, "	18 " " "	<i>o</i>	" " "	<i>a</i>
" 860, "	29 " " "	<i>Acte R.</i>	" " "	<i>An. Ac. R.</i>

În articolul «Relativitatea universală a lui A. Einstein»:

Pag. 881 rândul	6 în loc de	«educativ»	se citește: «deductiv».
" 895 "	9 " " "	«nu»	să se citească «ne».
" 896 "	14 atributul	«reciprocă a»	nu se citește.

ASOCIAȚIUNEA

PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ ȘI CULTURA POPORULUI ROMÂN
FONDATĂ LA 1861.

Recunoscută persoană morală prin articolul de lege 2602 din 22 Iunie 1921, publicată
în Monitorul Oficial Nr. 92 din 29 Iulie 1921 p. 3576.

Președinte de onoare: M. Sa Regele FERDINAND I.

SECȚIA LOTERIEI.

Lista câștigurilor sortate la tragerea I. ținută în zilele 31 Decembrie
1921 vechiu (13 Ianuarie nou) — 20 Ianuarie 1922 vechiu (2 Febr. nou).

La această tragere se iau în considerare biletele vândute până la începutul
tragerei. Plata câștigurilor începe la 1 Martie st. n. a. c. contra
biletului câștigător și durează până la 31 Maiu st. n. a. c. Câștigurile ne-
reclamate până la această dată rămân în beneficiul fondului V. Alec-
sandri pentru tipărirea de lucrări populare. Pentru mai mare siguranță se
recomandă câștigătorilor să-și controleze numerii câștigători nu numai în
ziare, ci și în lista câștigurilor trimisă de «Asociațiune» tuturor redacțiilor
precum și comisionarilor.

100,000 Lei Seria Z. Nr. 10660.

50,000 Lei Seria R. Nrii 4927, 48381.

25,000 Lei Seria A. Nr. 41901. Seria I. Nr. 44791. Seria L. Nr.
48947. Seria M. Nr. 3808.

10,000 Lei Seria A. Nr. 33300. Seria C. Nr. 45437. Seria D. Nrii
4661, 12353. Seria R. Nr. 24477. Seria S. Nrii 1589, 39040. Seria T. Nr.
47437. Seria U. Nr. 7798. Seria Z. Nr. 19783.

3,000 Lei Seria B. Nrii 299, 7461, 13847. Seria D. Nrii 13507,
48592. Seria G. Nr. 1232. Seria H. Nr. 7278. Seria M. Nrii 18245, 23743.
Seria N. Nrii 6310, 11875, 34762. Seria S. Nr. 49562. Seria T. Nrii 3043,
9144, 25073, 41651. Seria U. Nr. 32556. Seria V. Nr. 3935. Seria Z. Nr. 48864.

2,000 Lei Seria A. Nrii 6045, 25186, 45561. Seria B. Nrii 7881,
10150, 15485. Seria C. Nrii 10322, 22577. Seria D. Nr. 19483. Seria E. Nr.
43618. Seria F. Nrii 2969, 32064. Seria G. Nrii 9333, 30496, 34430. Seria
H. Nrii 5844, 7844, 8382, 17181, 23136, 38330. Seria I. Nrii 48128, 49032.
Seria L. Nr. 5453. Seria M. Nrii 13054, 15226, 22653, 45510. Seria N. Nrii
11746, 19578, 38512, 39621, 48543. Seria O. Nrii 202, 22977, 26112, 32375,
33219. Seria P. Nrii 898, 26794, 36375. Seria S. Nrii 943, 22677, 31114,
34987, 49018. Seria T. Nr. 44019. Seria U. Nrii 25922, 29303. Seria Z.
Nr. 33853.

1,000 Lei Seria A. Nrii 433, 940, 9102, 9593, 13944. Seria B. Nrii
4850, 6828, 20929, 22150, 23572, 25271, 26181, 35447, 42309. Seria C. Nrii
6602, 21761, 25049. Seria D. Nrii 3513, 5276, 18581, 38357, 38834, 39867,
42942. Seria E. Nrii 1246, 23763, 32229, 33748, 43899. Seria F. Nrii 1873,

7016, 17418, 35213, 36866, 42524. **Seria G.** Nrii 9313, 13941, 16105, 19370, 19968, 25415, 32444, 49197. **Seria H.** Nrii 9531, 11932, 23069, 25152. **Seria I.** Nrii 13345, 15778, 23431, 43108, 45544. **Seria L.** Nrii 18476, 19508, 30428. **Seria M.** Nrii 2735, 4142, 5407, 17437, 24982, 26726, 34783. **Seria N.** Nrii 1802, 5825, 8020, 17844, 25175, 28780, 42082. **Seria O.** Nrii 2959, 3001, 9605, 28448, 30042, 35377, 43304, 43436. **Seria P.** Nr. 48794. **Seria R.** Nrii 1160, 5227, 14321, 25353. **Seria S.** Nrii 4912, 23463, 26044, 32572, 36873. **Seria T.** Nr. 35542. **Seria U.** Nrii 2722, 34820, 47033. **Seria V.** Nrii 6979, 19735, 40717. **Seria Z.** Nrii 4954, 17050, 17793, 27013, 30118, 41007.

500 Lei Seria A. Nrii 10043, 18933, 20 54, 27483, 34416, 35307, 35697, 44490, 47160, 47257. **Seria B.** Nrii 2645, 6701, 7992, 14017, 14182, 15394, 18636, 18664, 20839, 30750, 38751, 40743, 45013. **Seria C.** Nrii 2000, 8017, 9041, 12150, 18751, 21407, 23074, 23588, 46059, 48937. **Seria D.** Nrii 8565, 12661, 27094, 33072, 43963, 44962, 45580, 47270, 48832, 49224. **Seria E.** Nrii 3022, 3959, 4512, 11169, 13676, 22924, 38539, 44153, 46172. **Seria F.** Nrii 9370, 19568, 20274, 28802, 34781, 35543, 41145. **Seria G.** Nrii 1769, 3753, 6478, 6925, 7251, 20007, 24389, 30247, 33986, 36996, 46675, 47104. **Seria H.** Nrii 3268, 4022, 7872, 11742, 14088, 22574, 31320, 32926, 36514, 38379, 38703, 39168, 42405, 48601. **Seria I.** Nrii 2755, 10592, 10954, 16119, 19424, 32621, 41402, 46206. **Seria L.** Nrii 8757, 18233, 24125, 24274, 28370, 34495, 39190. **Seria M.** Nrii 6061, 13992, 14832, 19623, 20721, 32968, 33174, 33823. **Seria N.** Nrii 2734, 3433, 3713, 6763, 9410, 9665, 12179, 15520, 16403, 22903, 35450, 37309, 41723, 43727. **Seria O.** Nrii 5082, 8729, 10711, 13047, 24831. **Seria P.** Nrii 7713, 24754, 29613, 29666, 34886, 35913, 40284, 43614. **Seria R.** Nrii 1163, 3730, 9587, 22427, 43205. **Seria S.** Nrii 229, 1103, 4048, 4540, 6594, 8426, 13721, 18983, 19721, 21328, 23384, 32439, 35467, 39921, 41310. **Seria T.** Nrii 735, 11433, 11535, 15582, 28598, 32537, 32745, 32880, 34774, 37349, 41443, 43947. **Seria U.** Nrii 24034, 27684, 28241, 33557, 37558, 38203, 42419, 46933, 48399, 48459. **Seria V.** Nrii 4786, 5339, 10364, 10993, 20185, 21793, 28737, 29026, 29193, 38096, 38562, 39351, 41463, 42310, 45793. **Seria Z.** Nrii 3200, 6409, 9078, 17525, 39077, 42209, 46864, 48860.

200 Lei Seria A. Nrii 3220, 6385, 7011, 12581, 15990, 18832, 19555, 21614, 24049, 25419, 25981, 29871, 31736, 32302, 36088, 36091, 36661, 41583, 43361, 43924, 48298. **Seria B.** Nrii 752, 1889, 2768, 5081, 5128, 8143, 8896, 9703, 14198, 15448, 16276, 16611, 17188, 17468, 23058, 23108, 28370, 31923, 32546, 32700, 33654, 33732, 35060, 38327, 39213, 40279, 40428, 42708, 44910, 45245, 47404. **Seria C.** Nrii 4616, 7366, 7758, 7810, 14751, 15112, 16173, 19675, 19679, 23618, 25637, 27913, 31063, 31277, 35799, 40413, 42140, 43417, 44286, 46289. **Seria D.** Nrii 2473, 3783, 7445, 9162, 9980, 10988, 12422, 12596, 13222, 13238, 13443, 16478, 18238, 18249, 18659, 23065, 23238, 25540, 25579, 29026, 30964, 31971, 32541, 33380, 33843, 33943, 35688, 37998, 38527, 39046, 44525, 49398. **Seria E.** Nrii 322, 2074, 4505, 5227, 5323, 6101, 8608, 9916, 12543, 13141, 13149, 17927, 18235, 26436, 27513, 28798, 31527, 33173, 33376, 35280, 37044, 45834, 47045, 49339. **Seria F.** Nrii 2072, 4718, 8801, 10060, 10847, 13392, 19811, 21563, 22120, 23286, 24561, 25427, 28013, 36819, 42508, 42760, 44630, 45992, 46053, 48040. **Seria G.** Nrii. 2316, 4929, 8654, 11640,

14083, 15859, 19907, 21078, 21860, 26675, 29360, 35419, 41388, 45130, 46078, 46266, 46534, 49970. **Seria H. Nrii** 2130, 2798, 3461, 3516, 4666, 5123, 5620, 6953, 7710, 9241, 9541, 9961, 10697, 11461, 11682, 17316, 18748, 18758, 19236, 19354, 21446, 21857, 21868, 23760, 23854, 24631, 24668, 25900, 26666, 26768, 29274, 29662, 36403, 36832, 37730, 38533, 39235, 39744, 40015, 41520, 41798, 44354, 44951, 48552, 49875. **Seria I. Nrii** 509, 1153, 1199, 2271, 8719, 11790, 14202, 16160, 17135, 20173, 24785, 27026, 27618, 34459, 36233, 38815, 39806, 39840, 40134, 42947, 44348, 44637, 48189. **Seria L. Nrii** 2710, 3248, 3947, 3987, 4484, 4834, 5757, 8470, 9662, 14994, 15936, 16315, 18700, 19454, 20886, 21868, 24013, 29678, 31683, 33018, 34536, 41454, 45765. **Seria M. Nrii** 2042, 6985, 13973, 14071, 15075, 16969, 19971, 21879, 22058, 23251, 23307, 24940, 25537, 27563, 33043, 33187, 33274, 36625, 40653, 48120. **Seria N. Nrii** 597, 2511, 3898, 5062, 6930, 9892, 17261, 21002, 21170, 22955, 25372, 27077, 28441, 28808, 30202, 30222, 30562, 30688, 33706, 35762, 36113, 36747, 39933, 40763, 41188, 41281, 41624, 43247, 45496, 46652, 48290, 49510. **Seria O. Nrii** 2501, 8831, 10596, 11220, 13521, 16550, 24734, 25752, 26068, 26578, 30925, 33101, 33567, 36133, 37117, 38938, 42501, 42910, 43709, 47906, 48202, 49400. **Seria P. Nrii** 229, 313, 591, 1085, 3744, 3903, 5472, 5913, 9044, 12570, 14976, 15436, 20385, 24611, 28225, 29180, 29500, 30230, 30995, 31137, 37577, 42891, 49309. **Seria R. Nrii** 1303, 3272, 6037, 6680, 9115, 10908, 15684, 16374, 21832, 23616, 32233, 32373, 32612, 36771, 39849, 41925, 44977. **Seria S. Nrii** 95, 165, 409, 1566, 3115, 4004, 5679, 7563, 8867, 9039, 9042, 9578, 10816, 11294, 11885, 12000, 13859, 14139, 15389, 19634, 22311, 23828, 24294, 25198, 27162, 38085, 38173, 42093, 43290, 43837. **Seria T. Nrii** 2118, 4110, 4279, 7025, 7537, 10543, 19206, 23370, 23685, 25019, 25893, 25910, 29306, 36329, 37724, 41721, 41876, 44282, 45555, 45963, 46068, 46472. **Seria U. Nrii** 203, 416, 3504, 4361, 4662, 5042, 5293, 10648, 17651, 22463, 22766, 22865, 23878, 25906, 27505, 28582, 30767, 36049, 37322, 39551, 41204, 43353, 44825, 46893, 48352, 49926. **Seria V. Nrii** 10, 1736, 2662, 4217, 4255, 5815, 7684, 8833, 10069, 13728, 14503, 19109, 20648, 24107, 26691, 30688, 32360, 34008, 39665, 41655. **Seria Z. Nrii** 116, 468, 1794, 1992, 3457, 3500, 4060, 7618, 7812, 10897, 11129, 12510, 13933, 21501, 22730, 25496, 28450, 28648, 29215, 30215, 31668, 34103, 34459, 35124, 35284, 39084, 39457, 44173, 46133, 47687, 47858. (Va urmă).

Toți deșitarii și persoanele cărora li s'a trimis „Calendarul Asociașunii pe 1922" sunt rugați să ne trimită sau preșul sau să ne restituie exemplarele nevândute încă pentru a le trimite în alte părți, unde ni se cer cu insistență.

**Administrașia „Bibliotecal poporale
a Asociașunii" Sibiu.**

Cel mai vechiu și mai consolidat institut
financiar românesc din Transilvania

„ALBINA“

INSTITUT DE CREDIT ȘI DE
:: :: ECONOMII, SIBIIU. :: ::

FILIALE: Brașov, Cluj, Lugoj, Mediaș
și Târgul-Murășului.

AGENTURI: Sănmărtin. :: :: ::

Capital societar Lei 10.000,000.—
Fonduri de rezervă și pensuni
Lei 7.500,000.—, Depuneri spre
fructificare și în Cont-Curent
== Lei 179.000,000.— ==

Acordă: Imprumuturi cambiale (scont),
imprumuturi hipotecare, Cont-Curent, finan-
:: :: țează întreprinderi etc. :: ::

Primește depuneri spre fructificare
pe libele și în Cont-Curent $4\frac{1}{2}$ —5%
după termenul de abdicere, plătind
:: :: însuși darea de interese. :: ::

Emitte acreditive, îngrijește încasări de
cecuri și asigurațiuni asupra oricărei pieți,
mijlocește tot felul de afaceri de bancă.

Orice informațiuni se dau gratuit
și prompt atât de Centrala din Sibiu, cât
și de filialele și agenturile institutului.

Dirrecțiunea.

BANCA ROMÂNEASCĂ

✽ ✽ ✽ ✽ ✽ SOC. ANONIMĂ PE ACȚIUNI
CAPITAL LEI 400.000,000 — ✽ ✽ ✽ ✽ ✽

BUCUREȘTI, strada Smardan 5.

Orice operațiuni de Bancă în general

Cumpărări și vânzări de efecte publice, avansuri pe depozite de efecte publice și orice transacțiuni financiare, Conturi-Curente și emisiuni de scrisori de credit pentru orice țară; participațiuni industr. și comerciale.

Sucursale: Arad, Bălți, Bazargic, Brașov, Cernăuți, Chișineu, Cluj, Constanța, Galați, Ismail, Oradea-mare, Sibiu, Târgul-Mureș, Timișoara și Tulcea. :- :- :-

Banca de Secont a României București

:: Sucursala Sibiu ::

Strada Cisnădiei Nr. 36.

Sucursale: Brăila, Constanța, Focșani, Galați, Râmnic-Vâlcea, Sibiu, Tulcea, Turnu-Măgurele.

:: Capital Lei 150.000,000 — ::

Face împrum. în Cont-Curent simplu cu gajuri și cambial.

Primește depuneri spre fructificare bonificând dobânza de 5% conform condițiilor în vigoare.

Cumpără și vinde efectiv tot felul de monede străine: mărci, dolari, lire italiene, franci etc.

Tratează și vinde orice fel de mărfuri, textile, coloniale, cereale, vinuri etc.

:- Emite acreditive și cecuri în întreaga Românie, cum și în străinătate. :-

Prin o organizare specială poate da oricând și oricui informațiunile dorite în chestiunile economice și financiare cerute.

Rugăm pe toți aceia, cărora le stă la inimă înaintarea însoțirii și, printr'ânsa a neamului nostru, să binevoiască a umplea această pagină arătând în ce calitate doresc să
_____ fie sprijinitorii noștri. _____

**Asociațiunea pentru literatura română și
:-: -: cultura poporului român :-: :-:**

Sediul: SIBIU, strada Șaguna Nr. 6.

Despărțăminte și agenturi în
tot cuprinsul Daciei superioare

==== Fondată la 1861. ====

Președinte de onoare:

M. Sa REGELE FERDINAND I.

Președinte activ :
Andrieu Bârseanu.

Vicepreședinte activ :
Dr. Vasile Suciu.

Subsemnatul .....

domiciliat în .....

poșta ultimă (în orașe strada și Nr.) .....

..... județul .....

doresc a sprijini «Asociațiunea» în calitate de:

Membru fondator al caselor naționale	} odată 1000 pentru 400 totdeauna 200 anual 10 2
" " al „Asociațiunii“ . . .	
" pe viață al " . . .	
" activ al " . . .	
" ajutător al " . . .	

Răspândiți publicațiile Asociației: revista
„TRANSILVANIA“ și „BIBLIOTECA“ POPORALĂ
:-:   :-:   A ASOCIAȚIUNEI“   :-:   :-:

Rugăm să ni-se comunice îmbunătățirile dorite.

subscrierea.

!! Sprijinul femeilor e foarte bine venit !!

Pagina aceasta să se tale, și după umplerea rubricilor, să se trimită Asociației, Sibiu, str. Șaguna Nr. 6.